

KESKITTÄMISVAIKEUKSIA, PASSIIVISUUTTA JA SITOUTUMATTOMUUTTA  
- Häiriökäyttäytyminen liikunnanopetuksessa Paimion yläkoulun ja lukion oppilailla

Veli-Matti Tranberg

Liikuntapedagogiikan  
pro gradu -tutkielma  
Kevät 2012  
Liikuntatieteiden laitos  
Jyväskylän yliopisto

## TIIVISTELMÄ

Jyväskylän yliopisto

Liikuntatieteiden laitos/ liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta

VELI-MATTI, TRANBERG: Keskittymisvaikeuksia, passiivisuutta ja sitoutumattomuutta. Häiriökäyttäytyminen liikunnanopetuksessa Paimion yläkoulun ja lukion oppilailla

Pro gradu -tutkielma 73 s., 9 s. liites.

Liikuntapedagogiikka

2012

---

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista häiriökäyttäytymistä esiintyy yläkoulussa ja lukion ensimmäisen vuoden oppilailla. Tämän lisäksi tarkasteltiin sukupuolten ja luokka-asteiden välisiä eroja häiriökäyttäytymisessä. Kolmantena tarkastelun kohteena oli oppilaiden kokemana työrauhaa liikuntatunnilla.

Aineisto koostuu Paimion yläkoulun 7., 8. ja 9. luokan oppilaista, Paimion lukion ensimmäisen vuosikurssin oppilaista sekä heidän liikunnanopettajistaan. Tutkimukseen osallistui kaikkiaan 401 oppilasta ja 4 liikunnanopettajaa. Oppilaista tyttöjä oli 191 ja poikia 210. Tutkimukseen osallistuneista 7. luokkalaisia oli 110, 8. luokkalaisia 116, 9. luokkalaisia 116 ja lukion ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoita oli 59.

Aineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla. Aineiston kuvailussa käytettiin keskiarvoja, frekvenssejä, prosenttijakaumia ja hajontoja. Tyttöjen ja poikien välisiä eroja tutkittiin T-testillä. Luokka-asteidenvälisiä eroja tutkittiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla tutkittiin luokka-asteen sekä sukupuolen yhteys häiriökäyttäytymisen useuteen. Ryhmittelyanalyysinä käytettiin faktorianalyysia.

Paimion liikunnanopetuksessa esiintyi keskittymisvaikeuksia, passiivisuutta ja sitoutumattomuutta, aggressiivisuutta sekä auktoriteettivastaisuutta. Keskittymisvaikeudet, passiivisuus ja sitoutumattomuus olivat selvästi yleisempiä kuin aggressiivisuus ja auktoriteettivastaisuus. Häiriökäyttäytyminen oli Paimiossa pääasiassa lievää. Edellä mainituista neljästä häiriökäyttäytymisen muodosta kolmessa pojilla oli korkeampi keskiarvo kuin tytöillä. Passiivisuudessa ja sitoutumattomuudessa ei tytöillä ja pojilla havaittu eroja. 9. luokkalaisilla esiintyi enemmän aggressiivisuutta ja auktoriteettivastaisuutta, kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla. Myös 7. luokkalaisilla esiintyi enemmän auktoriteettivastaista käyttäytymistä kuin lukiolaisilla. Suurin osa oppilaista koki työrauhan liikunnantunnilla hyväksi tai erittäin hyväksi. Tytöt kokivat työrauhan paremmaksi kuin pojat. Luokka-asteiden välillä ei havaittu eroja työrauhan kokemisessa.

Yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot olivat Paimiossa jokapäiväisiä häiriöitä, joita tulee aina esiintymään liikunnanopetuksessa. Osa oppilaiden käyttäytymisestä selittyy oppilaiden itsenäistymisellä ja elämänvaiheella. Tärkeää on, että opettajalla on valmiudet puuttua näihin lieviinkin häiriöihin.

Asiasanat: häiriökäyttäytyminen, käyttäytyminen, työrauha, liikunnanopetus, yläkoulu, lukio, kvantitatiivinen

## SISÄLLYS

JOHDANTO.....	4
2 HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEN MÄÄRITELMÄ .....	5
3 HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEN ILMENEMINEN JA ESIINTYVYYS.....	9
3.1 Ilmeneminen .....	9
3.2 Esiintyvyys .....	12
4 HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEN TAUSTAT JA SYYT .....	16
4.1 Häiriökäyttäjien taustat .....	16
4.2 Opettajien ja oppilaiden kertomia syitä häiriökäyttäjien koulussa .....	18
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT .....	21
5.1 Tutkimuskysymykset.....	21
5.2 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keräys.....	22
5.3 Mittari.....	23
5.4 Tilastolliset analyysit.....	27
5.5 Faktoriaalinen analyysi häiriökäyttäjien muodoista .....	28
5.6 Validiteetti ja reliabiliteetti .....	31
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET .....	34
6.1 Häiriökäyttäjien koko aineiston mukaan .....	34
6.2 Sukupuolten väliset erot häiriökäyttäjien välillä .....	36
6.3 Luokka-asteiden väliset erot häiriökäyttäjien välillä.....	41
6.4 Luokka-asteen ja sukupuolen yhteys häiriökäyttäjien useuteen.....	45
6.5 Työskentelyrauha liikuntatunnilla.....	48
POHDINTA.....	50
7.1 Tulosten tarkastelu .....	50
7.1.1 Häiriökäyttäjien liikunnanopetuksessa.....	50
7.1.2 Häiriökäyttäjien sukupuoli ja luokka-asteen mukaan .....	53
7.1.3 Työskentelyrauha .....	59
7.1.4 Vertailu Cothranin, Kulinnan & Regualosin tutkimuksiin .....	60
7.2 Tutkimuksen luotettavuus.....	62
7.3 Jatkotutkimusehdotukset .....	63
LÄHTEET .....	66
LIITTEET	

## JOHDANTO

Kouluissa oppilaiden käytösongelmat ovat jokapäiväinen asia, jonka kanssa opettajat joutuvat työskentelemään päivittäin. Yksi oppilas huutaa, toinen ei suostu tekemään tehtäviä ja kolmas nauraa kaverinsa kanssa. Häiriökäyttäytyminen ja sen taustalla olevat tekijät ovat hyvin monimuotoiset. Oppilas tuo esille häiritsevällä toiminnallaan käytösongelmat, mutta monesti ongelmien taustalla voi olla myös moni muu tekijä kuin vain oppilas itse.

Theo Peetersin jäävuorimalli kuvastaa hyvin häiriökäyttäytymistä koulussa. Näkyvät häiriökäyttäytymisen muodot ovat vain ”jäävuoren huippu” kaikista muista lukuisista eri asioista, joiden seurauksena oppilas käyttäytyy tietyllä tavalla. (Peeters & Jordan 1998.) Syitä oppilaan häiriköivään toimintaan saattavat olla esimerkiksi kipu, sairaus, kehitysvaihe, opitut huonot mallit, hormonaaliset muutokset, turhautuminen, itsetunnon heikkous, epävarmuus ja sosiaaliset suhteet (Kerola & Sipilä 2007, 28). Tämä tutkimus tarkastelee ”jäävuoren huippua” eli häiriökäyttäytymistä koulun liikunnanopetuksessa opettajan ja oppilaan näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaisista häiriökäyttäytymistä esiintyy Paimion yläkoulussa ja lukion ensimmäisen vuoden oppilailla. Tutkimuksessa käytettiin Kulinnan, Cothranin ja Regualosin (2003) kehittämää mittaria, jolla voidaan tutkia oppilailla esiintyvää häiriökäyttäytymistä liikunnanopetuksessa.

Perusopetuslaissa (2§) mainitaan, että ”*opetuksen tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja*”. Tämän lisäksi Perusopetuslaissa (29§) sanotaan, että ”*Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön*”. Häiriökäyttäytymisen seurauksena nämä opetuksen tavoitteet ja oikeudet voivat vaarantua. ”*Miksi me kunnolliset oppilaat joudumme kärsimään niistä rasittavista oppilaista*” kirjoittaa eräs yläkoulun oppilas mielipidekirjoituksessa Lapin Kansassa (20.12.2011). Olen kokenut häiriökäyttäytymisen liikunnanopetuksessa yhdeksi haasteeksi, johon opettajan on velvollisuus puuttua. Häiriökäyttäytymisen seurauksena opetuksen tavoitteet ja oikeudet voivat vaarantua, ei pelkästään häiriköivän oppilaan kannalta vaan myös muiden oppilaiden ja opettajan osalta.

## 2 HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEN MÄÄRITELMÄ

Häiriökäyttäytyminen ilmenee hyvin monimuotoisena ja sitä voidaan tulkita eritavoin (Moilanen 2004). Tämä käy ilmi muun muassa käsitteen rinnalla käytettävistä termeistä, kuten ei-toivottu käyttäytyminen, työrauhahäiriö, haastava käytös, käytösongelma, käyttäytymisvaikeudet ja käytöshäiriö. Monesti käyttäytymisongelmat jaetaan ulospäin ja sisäänpäin suuntautuneisiin käyttäytymisongelmiin (Aunola, Stattin & Nurmi 1999; Eisenberg ym. 2001; Henricsson & Rydell 2006; Hämäläinen & Sarkkila 2003, 21; Kuorelahti 1998; Laukkanen, Shemeikka, Notkola, Koivumaa-Honkanen & Nissinen 2002). Ne eivät ole toisiaan pois sulkevia vaan monesti tällaisen käyttäytymisen muotoja ja oireita voi esiintyä myös päällekkäin (Laukkanen 2002; Moilanen 2004). Ulospäin suuntautunut käyttäytymisongelma on helpompi havaita. Se voi näkyä esimerkiksi aggressiivisuutena tai riitaisuutena. (Kuorelahti 1998; Moilanen 2004.) ICD-10 luokitus havainnollistaa ulospäin suuntautunutta käyttäytymisongelmaa.

*Ulospäin suuntautunut käyttäytymisongelma.* Suomessa on ollut käytössä vuodesta 1996 asti ICD-10 luokitus, jossa määritellään käytöshäiriö seuraavasti: ”Käytöshäiriö on toistuva ja pitkäaikainen käytösmalli, jossa rikotaan toistuvasti toisten perusoikeuksia tai iänmukaisen sosiaalisen kanssakäymisen perusnormeja tai – sääntöjä”. Käytöshäiriön oireiden tulee kestää vähintään kuusi kuukautta. Taulukosta 1 käy ilmi käytöshäiriön kriteereitä, joista vähintään muutamia tulee esiintyä toistuvasti. Kriteereiksi mainitaan muun muassa jatkuvat poissaolot koulusta, usein riitely aikuisten kanssa, kieltäytyminen toteuttamasta aikuisten pyyntöä ja sääntöjen uhmaaminen. (Psykiatrian luokituskäsikirja 1997,142; WHO 2007.)

Moilasan (2004) määrittely käytöshäiriölle perustuu ICD-10 luokitukseen. Hän luonnehtii käytöshäiriön toistuvaksi ja pysyväksi tavaksi käyttäytyä epäsosiaalisesti, aggressiivisesti tai muutoin poikkeavasti. Sen tulee olla vakavampaa kuin lapsen tavallinen vallattomuus ja kapinallisuus. Nuoruusiän irtaantumisvaiheessa nuorella saattaa esiintyä käytöshäiriön oireita. Silloin jos oireet kestävät pitkään tai selvästi haittaavat nuoren kehitystä, esimerkiksi kaverisuhteiden muodostamista, on yleensä kyseessä käytöshäiriön täyttävät kriteerit. (Ebeling ym. 2004; Moilanen 2004) Usein käytöshäiriöön liittyy li-

säksi muita psyykkisiä häiriöitä, kuten tarkkaavaisuushäiriö, lukihäiriö ja depressio. (Moilanen 2004).

TAULUKKO 1. Käytöshäiriön diagnostiset kriteerit ICD-10:n luokituksen mukaan (Ebeling ym. 2004; Psykiatrian luokituskäsikirja 1997, 142: WHO 2007)

A. Käytöshäiriö on toistuva ja pitkäaikainen käytösmalli, jossa rikotaan toistuvasti toisten perusoikeuksia tai iänmukaisen sosiaalisen kanssakäymisen perusnormeja tai – sääntöjä. Kesto vähintään kuusi kuukautta, jolloin lapselle tai nuorella on muutamia seuraavista oireista

1. Kiukkukohtaukset	9. Valehtelee usein	16. Sytyttää tarkoituksella tulipaloja
2. Riitelee usein aikuisten kanssa	10. Aloittaa usein fyysisiä tappeleita	17. Varastaa tärkeitä tai arvokkaita tavaroita
3. Uhmaa aikuisten sääntöjä ja pyyntöjä	11. On käyttänyt asetta, joka voi aiheuttaa toisille vakavaa fyysistä vahinkoa	18. Pinnaa usein koulusta
4. Ärsyttää toisia tahallaan ja usein	12. Viipyy usein yömyöhään ulkona	19. Karannut kotoa
5. Syyttää toisia omista virheistään usein	13. Kohdistaa toisiin ihmisiin fyysistä julmuutta	20. Tekee rikoksen uhria vahingoittaen
6. Suuttuu herkästi	14. Kohdistaa eläimiin fyysistä julmuutta	21. Pakottaa toisen henkilö sukupuolilyhteyteen kanssaan
7. Usein vihainen	15. Tuhoaa tahallaan muiden omaisuutta	22. Kiusaa, pelottelee usein toisia
8. Usein ilkeä ja kostonhaluinen		23. Tekee murron

B. Ei ole diagnosoitavissa skitsofreniaa, maniaa, depressiota, asosiaalista persoonallisuushäiriötä, laaja-alaista kehityshäiriötä, hyperkineettistä häiriötä, samanaikaista käytös- ja tunnehäiriötä tai lapsuusiässä alkavaa tunne-elämän häiriötä

*Sisäänpäin suuntautunut käyttäytymisongelma.* Tutkimuksissa on enemmän keskitytty ulospäin suuntautuneeseen kuin sisäänpäin suuntautuneeseen käyttäytymisongelmaan. Sisäänpäin suuntautunut käytösongelma on vaikeampi havaita kuin ulospäin suuntautunut, sillä sisäänpäin suuntautunut lapsi ei välttämättä häiritse muiden toimintaa (Hämäläinen & Sarkkila 2003, 21; Kuorelahti 1998). Monesti opettajat kokevat, että he eivät osaa tai halua puuttua oppilaan sisäänpäin suuntautuneeseen häiriökäyttäytymiseen (Hämäläinen & Sarkkila 2003, 21). Ongelma voi näkyä oppilaassa esimerkiksi syrjäytyneenä, ahdistuneisuutena, masennuksena tai saamattomuutena (Kuorelahti 1998; Laukkanen ym. 2002). Lapsi voi esimerkiksi hakea huomiota opettajalta passiivi-

sella toiminnallaan. Toisaalta passiivisuus voi johtua myös liian vaikeasta tai helposta tehtävästä. Opettajien on monesti vaikea tietää johtuuko oppilaan osallistumattomuus laiskuudesta vai ahdistuneisuudesta (Hämäläinen & Sarkkila 2003, 42, 21).

Supapornin (2000) ja Supapornin, Doddsin ja Griffinin (2003) tutkimuksissa oppilaat määrittivät häiriökäyttäytymisen liikuntatunnilla osallistumattomuuden ja passiivisuuden kautta seuraavasti: ”Häiriökäyttäytyminen on sitä, jos tekee ihan jotain muuta, mitä ei pitäisi tehdä tai ei tee sitä, mitä pitäisi tehdä”. Sisäänpäin suuntautuneesta häiriökäyttäytymisen ongelmista kärsivä nuori on monesti heikompi fyysiseltä kunnoltaan kuin muut oppilaat (Laukkanen ym. 2002). Liikunnanopetuksessa vaikuttaakin osallistumattomuudella olevan häiritsevempi vaikutus kuin luokassa tapahtuvassa opetuksessa. Kuitenkin myös liikunnassa ulospäin suuntautunutta käytösongelmaa ilmenee enemmän, kuin sisäänpäin suuntautunutta. (Hämäläinen & Sarkkila 2003, 21, 60–61.)

*Työrauha.* Työrauhan näkökulmasta häiriökäyttäytymistä on jo kerran tapahtuva toiminta. Tällaista näkemystä ei tule esille ICD-10 luokituksessa, sillä tämä luokitus pitää sisällään pitkään kestäneen ja usein hyvin vakavan häiriköivän käytöksen. Poikkeuksena ICD luokituksessa mainitaan kuitenkin, että vakavampia käytöshäiriön muotoja ei tarvitse esiintyä kuin kerran, esimerkiksi tuhopolttoa (Ebeling ym. 2004; Psykiatrian luokituskäsikirja 1997, 142; WHO 2007). Työrauhahäiriö määrittäminen paremmin koulussa tapahtuvaa häiriökäyttäytymistä, sillä usein käytöshäiriön kriteerit jatkuvuudessa ja vakavuudessa eivät täyty. Esimerkiksi Levin ja Nolan (2003, 4-5) määrittelevät työrauhahäiriön toiminnaksi, joka häiritsee opettamista tai oppimista, loukkaa toisen oikeutta opiskella, aiheuttaa psykologista tai fyysistä uhkaa sekä tuhoaa ympäristöä. Määrittäminen ei kuitenkaan pidä sisällään motivaatio-ongelmia vaan niitä pidetään omana ongelmaluokkana. Määrittäminen myös korostaa opettajan roolia opetuksessa. Mikäli opettaja ei puutu häiritsevään käyttäytymiseen, on opettaja itse syynä työrauhahäiriöihin. (Launonen 2011, 24.)

Kasvatustieteiden käsitteistössä työrauha määritellään ”rauhallisiksi oloiksi; häiriintymättömyyden tilaksi” (Hirsjärvi 1982, 196). Tällainen käsitys työrauhasta on muuttunut, sillä monesti pelkästään oppiaineen ominaispiirteet aiheuttavat ääntä ja melua oppitunnilta, eikä täydellistä häiriintymättömyyttä saavuteta (Saloviita 2007, 19). Työrauhan ja

työrauhahäiriön raja on hyvin subjektiivinen ja muuttuva. Se riippuu muun muassa oppilaista, opettajista ja muusta koulun henkilökunnasta. Opettajalla on suuri vaikutus siihen, missä työrauhahäiriön raja kulkee oppitunnilla. (Aho 1980, 2; Erätuuli & Puurula 1990, 3.) Opettajan kannalta työrauhasanan takana on opettamis- tai työskentelyrauha ja vastaavasti oppilaan kannalta oppimis- tai oleskelurauha (Holopainen, Järvinen, Kuusela & Packalen 2009, 8). Myös opetusaiheella ja tilanteella sekä koulu yhteisön asenteilla on vaikutusta työrauhaan käsitteenä (Aho 1980, 2; Erätuuli & Puurula 1990, 3). Työrauhahäiriön voi aiheuttaa sekä ulospäin että sisäänpäin suuntautunut häiriökäyttäytyminen. Tässä työssä käytetään rinnakkain termejä häiriökäyttäytyminen ja työrauhahäiriö, joilla kuvataan koulussa jo kerran tapahtuvaa käyttäytymistä.



### 3 HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEN ILMENEMINEN JA ESIINTYVYYS

#### 3.1 Ilmeneminen

Monesti häirintätapaukset keskittyvät vain tiettyihin oppilaisiin (Naukkarinen 1999, 28). Yksikin oppilas riittää aiheuttamaan työrauhahäiriötä luokassa (Inkilä & Salmi 2001, 41). Aho (1980, 2) jakaa oppilaiden aiheuttamat työrauhahäiriöt kahdeksaan eri luokkaan: verbaalisiin häiriöihin, häiritsevään motoriseen toimintaan, fyysiseen kontaktiin muihin oppilaisiin, esinemeluun, tunnepurkauksiin, huolimattomuuteen, negatiiviseen auktoriteettiasemaan sekä koulutyöskentelyn kannalta epäadektiiviseen toimintaan. Ahon (1980, 2) luokitus perustuu Madsenin, Beckerin & Thomasin (1968) kehittämään työrauhahäiriöluokitukseen. Taulukosta 2 käy ilmi esimerkkejä Ahon työrauhahäiriöistä luokittain. Vastaavanlaisia häirinnänmuotoja ilmenee myös Naukkarisen (1999, 27–28) tutkimuksessa. Lindqvistin ja Niemenlehdon (2002, 30) tutkimuksessa erottui yksi luokka, jota Aho (1980, 2) ei maininnut luokituksessaan, nimittäin keskitymisvaikeudet.

Toisaalta Kulinna ym. (2003, 2006) sekä Cothran ja Kulinna (2007) jakoivat liikunnanopetuksessa esiintyvän häiriökäyttäytymisen kuuteen eri kategoriaan: aggressiivisuuteen, heikkoon sitoutuneisuuteen ja vastuuttomuuteen, heikkoon ohjeiden seurantaan, vahingollisuuteen tai laittomaan toimintaan, toisten häiritsemiseen sekä heikkoon itsehallintaan. Kuusi eri kategoriaa koostuu kaikkiaan 59:stä eri häiriökäyttäytymisen muodosta. Tämän lisäksi häiriökäyttäytyminen oli jaettu kolmeen vakavuusasteeseen: lievään, keskitasoiseen ja vaikeaan. Lievän häiriökäyttäytymisen kriteerit täyttyvät silloin, kun oppilas ei esimerkiksi keskity ja kuuntele, ei seuraa ohjeita tai ei pukeudu oikealla tavalla liikuntatunnille. Keskitasoisista häiriökäyttäytymistä tapahtuu muun muassa silloin, kun oppilas häiritsee toisia leikinomaisesti tai tarkoituksella loukkaavasti, esimerkiksi verbaalisesti tai eleillään. Vaikeaa häiriökäyttäytymistä tapahtuu silloin, kun oppilaan toiminta näyttää uhkaavan toista henkilöä. Taulukosta 2 käyvät ilmi kategoriat ja niihin liittyvät esimerkit.

TAULUKKO 2. Ahon (1980) ja Kulinnan (2003) työrauhan ja häiriökäyttäytymisen luokitukset

Työrauhahäiriö luokitus (Aho 1980, 2).		Häiriökäyttäytymisen kuusi kategoriaa liikunnanopetuksessa (Kulinna ym. 2003)	
Luokka	Esimerkkejä	Kategoria	Esimerkkejä
1. Verbaaliset häiriöt	Luvatta puhuminen, viittaamatta vastaaminen, huuteleminen, kuiskailu	1. Aggressiivisuus	Töniminen, uhkailu, huijaaminen, viisastelu
2. Häiritsevä motorinen toiminta	Poistuminen turhaan, tömistely, tavaroihin piirtely	2. Vastuuttomuus ja heikko sitoutuminen	Kiukuttelu, laiskuus, hitaasti liikkuminen, osallistumattomuus
3. Fyysinen kontakti muihin oppilaisiin	Töniminen, lyöminen, potkiminen	3. Heikko ohjeiden seuranta	Ei seuraa tuntia, ei välitä välineistä, opetuksen keskeyttäminen
4. Esinemelu	Pulpetin kolistelu, tavaroiden heittäminen	4. Laittomuus tai vahingollisuus	Huumeiden käyttö, tupakointi, varastaminen
5. Tunnepurkaukset	Itkeminen, nauraminen, viheltely	5. Muiden häiritseminen	Nauraminen ja kikattelu, purkan syöminen, myöhästyminen, kiroilu
6. Huolimattomuus	Myöhästely, pinnailu, huolimattomuus	6. Heikko itsehallinta	Opettajaan takertuminen, masentuminen epäonnistumisista
7. Negatiivinen auktoriteettiasema	Opettajan nimittely, arvostelu, pilkkaaminen, sääntöjen rikkominen		
8. Koulutyöskentelyn kannalta epäadektiivinen toiminta	Lappujen lähettely, toisten tavaroiden ottaminen, tavaroiden pakkaaminen ennen tunnin loppua		

Kulinnan ym. (2003, 2006) sekä Cothranin ja Kulinnan (2007) ensimmäinen kategoria on aggressiivisuus, johon kuuluu muun muassa töniminen, lyöminen, viisastelu, rivo elekieli ja reilun pelin vastainen pelaaminen. Aggressiivisuuden kategoria pitää sisällään suurimmaksi osaksi keskitasoisia ja vaikeita häiriökäyttäytymisen muotoja. Aggressiolla tarkoitetaan käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on vahingoittaa toista ihmistä fyysi-

sesti tai psyykkisesti (Salmivalli 1998, 29). Siihen liittyvät usein tunteet, viha, raivo ja suuttumus, joiden avulla ihminen voi reagoida ympärillä oleviin voimakkaisiin ja häiritseviin ärsykkeisiin (Cacciatore 2007, 17). Aggressio voi olla muodoltaan proaktiivista, jolloin ihminen on rauhallinen ja toimii harkitusti. Monesti tällaisella toiminnalla pyritään oman aseman vahvistamiseen ja itsensä esiin tuomiseen ryhmässä, esimerkiksi kiusaajat käyttävät yleensä proaktiivista aggressiota. Reaktiivisella aggressiolla tarkoitetaan räjähdysmäistä aggressiota, joka on yleensä yhteydessä ihmisen voimakkaaseen temperamenttiin, kuten äkkipikaisuuteen. Reaktiiviset ihmiset ovat monesti kiusaamisen kohteita. (Salmivalli 1998, 31.)

Häiriökäyttäytyminen voi ilmetä myös vastuuttomuutena ja sitoutumattomuutena, johon kuuluu pääasiassa lieviä häiriökäyttäytymisen muotoja (Kulinna ym. 2003). Kulinnan ym. (2003, 2006) sekä Cothranin ja Kulinnan (2007) vastuuttomuuden ja sitoutumattomuuden kategoriaan liikunnanopetuksessa kuuluvat muun muassa kiukuttelu, laiskottelu, hitaasti liikkuminen, likaiset liikuntavaatteet, juoruaminen ja osallistumattomuus. Perusopetuslaissa (35§) viitataan oppilaan vastuuseen ja sitoutumiseen opetukseen seuraavasti ”*Oppilaan tulee suorittaa tehtävänsä tunnollisesti*”. Myös valtakunnallisessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2004, 12) mainitaan yhdeksi välitettäväksi arvoksi vastuullisuus. Osallistumattomuus nähdään useissa tutkimuksissa yleisenä häiriökäyttäytymisen muotona liikunnanopetuksessa (Kulinna ym. 2006; Supaporn 2000). Yhtenä selittävän tekijänä saattaa olla liikunnanopetuksen toiminnallinen luonne (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 237). Esimerkiksi Inkilä ja Salmi (2001, 31) mainitsevat tutkimuksessaan, että opettajat ja oppilaat havainnoivat kaikkein vähiten passiivisuutta ja osallistumattomuutta luokassa tapahtuvassa opetuksessa, kun taas Hämäläisen ja Ihalaisen (2000, 60) tutkimuksessa opettajat mainitsevat passiivisuuden häiritseväksi liikunnanopetuksessa.

Kolmanteen kategoriaan, heikkoon ohjeiden seurantaan, kuuluvat muun muassa keskittymisvaikeudet, ohjeiden seuraamattomuus, varusteiden huolimaton käyttö, huonosti riviin asettuminen, vaarallinen toiminta, opetuksen keskeyttämiset sekä valehtelu. Tämä kategoria koostuu enimmäkseen lievistä ja keskitasoisista häiriökäyttäytymisen muodoista. (Kulinna ym. 2003, 2006; Cothran & Kulinna 2007.) Ohjeiden seuraamattomuus voi pahimmillaan johtaa turvallisuuden vaarantumiseen oppitunnilla. Perusopetuksen

opetussuunnitelman perusteissa (2004,18) mainitaan, että oppimisympäristön tulee olla fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallinen sekä kasvua ja kehitystä tukeva. Samoin Perusopetuslaissa (29§) mainitaan, että ”*Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön*”. Ohjeiden seuraamattomuudesta johtuva toiminta voi johtaa tilanteisiin, joissa oppilaan, muiden oppilaiden sekä opettajan turvallisuus vaarantuu. Myös laittomuuden ja vahingollisuuden kategoria pitää sisällään turvallisuuden vaarantumisen oppitunnilla. Tähän kategoriaan kuuluvat muun muassa päihteiden käyttö, varastaminen, aseiden tuomisen tunnille sekä seiniin ja lokerikkoihin kirjoittelu. Laittoman ja vahingollisen kategoriaan kuuluvat häiriökäyttäytymisen muodot ovat pääasiassa keskitasoista ja vaikeaa häiriökäyttäytymistä. (Kulinna ym. 2003.)

Viides kategoria, muiden häiritseminen pitää sisällään pääasiassa lievää häiriökäyttäytymistä. Tähän kategoriaan kuuluvat muun muassa puhuminen, nauraminen ja kikattelu, purukumin syöminen ja kiroilu. (Kulinna ym. 2003.) Monissa tutkimuksissa tämän kategorian häiriökäyttäytymisen muodot ovat yleisiä (Kulinna ym. 2006; Cothran & Kulinna 2007; Naukkarinen 1999, 27). Viimeinen eli kuudes kategoria, heikko itsehallinta, sisältää häiriökäyttäytymisen lieviä ja keskitasoisia muotoja, kuten opettajaan takertumisen, masentumisen häviöstä ja epäonnistumisesta, tehtävien tekemisen myöhässä sekä kiukuttelun (Kulinna ym. 2003).

### 3.2 Esiintyvyys

Tulokset häiriökäyttäytymisen esiintyvyydestä vaihtelevat suuresti tutkimuksittain (Moilanen 2004). Esiintyvyyteen vaikuttaa merkittävästi se, kuinka häiriökäyttäytymisen määritellään. Eräessä tutkimuksessa koulun opettajista 15 % arvioi työrauhahäiriötä esiintyvän tunneilla usein tai erittäin usein (Erätuuli & Puurula 1992, 19). Hämäläisen ja Ihalaisen (2000,44) tutkimuksessa opettajat arvioivat, että yläasteen oppilaista noin viidenneksellä esiintyy paljon tai jonkin verran häiriökäyttäytymistä liikuntatunnilla.

Eri tutkimukset osoittavat, että suurin osa häiriökäyttäytymisestä kouluissa on lievää. Tämän jälkeen tulevat järjestyksessä kohtalainen ja vakava häiriökäyttäytyminen (Algozzine, Christian, Marr, McClanahan & White 2008; Cothran & Kulinna 2007; Erätuuli & Puurula 1990, 54; Hämäläinen & Ihalainen 2000, 45; Inkilä & Salmi 2001, 31; Ku-

linna ym. 2006.) Kulinnan ym. (2003, 2006) sekä Cothranin ja Kulinnan (2007) tutkimuksissa lieväksi häiriökäyttäytymiseksi mainitaan muun muassa laiskuus, valittaminen sekä keskittymisen karkailu. Kohtalaista häiriökäyttäytymistä on puhuminen, riitely ja kiroilu. Vakavaa häiriökäyttäytymistä on esimerkiksi tunnilla tupakointi, aseiden tuominen tunnille ja huumeiden käyttö.

Inkilän ja Salmen (2001, 31, 24) tutkimuksessa kysyttiin oppilailta ja opettajilta häiriökäyttäytymisen ilmenemistä neljässä eri oppiaineessa. Oppiaineista kaksi oli kieliä, yksi matemaattinen aine sekä yksi taideaine. Kaikkein eniten tunneilla esiintyi verbaalista häiriökäyttäytymistä, kuten luvatonta puhumista, huutelua, viheltelyä, nauramista, kiroilua ja mollaamista. Seuraavaksi eniten tunneilla ilmeni epäolennaista toimintaa, kuten paperien lähettämistä ja tavaroiden näpräämistä. Ulospäin näkyvää passiivisuutta esiintyi tunneilla kaikkein vähiten. Toisaalta Kalasen ja Kekäläisen (2004) tutkimuksessa passiivista häiriökäyttäytymistä esiintyi kaikkein eniten liikunnanopetuksessa. Saattaa-kin olla, että liikunnantunnilla passiivinen häiriökäyttäytyminen haittaa enemmän kuin monissa muissa oppiaineissa. Esimerkiksi Hämäläisen ja Ihalaisen (2000, 60, 43) tutkimuksen mukaan liikuntatunnilla ilmenee erilaista häiriökäyttäytymistä kuin muilla oppitunneilla. Liikuntatunnilla yleisiä häiriökäyttäytymisen muotoja olivat passiivisuus, keskittymisvaikeudet, kiroilu, lintsaus ja haluttomuus liikkua.

Kulinnan ym. (2006) sekä Cothranin ja Kulinnan (2007) tutkimuksissa sekä liikunnanopettajilla että oppilailta kymmenen yleisimmän häiriökäyttäytymisen muodon joukossa olivat puhuminen, nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, riitely, yliaktiivisuus sekä keskittymisvaikeudet. Oppilaat mainitsivat vielä lisäksi kiroilun, toisten oppilaiden pilkkaamisen, esiintymisen ja pelleilyn sekä näsäviisauden muita oppilaita kohtaan yleisiksi häiriökäyttäytymisen muodoiksi (Cothran & Kulinna 2007.) Opettajat mainitsivat erona oppilaiden näkemyksiin opetuksen keskeyttämisen, ohjeiden seuraamattomuuden, huomionhakemisen ja laiskuuden yleisiksi häiriökäyttäytymisen muodoiksi (Kulinna ym. 2006).

Kyriacoun, Avramidisin, Høien, Stephensin ja Hultgrenin (2007) tekemässä tutkimuksessa 62–93 % yläkoulun opettajista arvioi seuraavia häiriökäyttäytymisen muotoja esiintyvän lähes joka oppitunti tai kerran tai kaksi päivässä. Näitä häiriökäyttäytymisen

muotoja olivat järjestyksessä puhuminen ilman lupaa (93 %), tunnilla työskentelyn välttäminen (89 %), toisten oppilaiden häiritseminen (84 %), turha meluaminen (84 %), toisia loukkaava käytös (81 %), oppitunnilta myöhästyminen (77 %), luvatta paikaltaan poistuminen (66 %), pään pitäminen pulpetilla (65 %) sekä ikävät ja loukkaavat huomautukset opettajalle (62 %).

Kulinnan ja Cothranin (2006) tutkimuksessa kysyttiin eri luokka-asteiden opettajilta heidän arviotaan häiriökäyttäytymisen yleisyydestä opettamallaan luokalla. Tulokseksi saatiin, että häiriökäyttäytyminen olisi yleisempää yläkoulussa kuin lukiossa ja alakoulussa. Vastaavanlaisia tuloksia ovat raportoineet myös oppilaat (Kulinna ym. 2007). Hämäläisen ja Ihalaisen (2000, 44) tutkimuksessa yläkoulun kahdeksannella luokalla esiintyi kaikkein eniten häiriökäyttäytymistä yläkoulussa. Erot yläkoulun luokkien välillä olivat kuitenkin pienet. Opetushallituksen tekemässä tutkimuksessa oppilaat kokivat työrauhan selvästi paremmaksi lukiossa kuin peruskoulussa tai alakoulussa. (Scheinin & Niemivirta 2000, 22).

Tyttöjen ja poikien häiriökäyttäytyminen vaikuttaisi eroavan. Tutkimukset osoittavat, että pojilla esiintyy enemmän ulospäin suuntautuvaa häiriökäyttäytymistä. Tyttöillä vastaavasti esiintyisi enemmän epäonnistumisen odotuksia ja masennuksen oireita, jotka ovat sisäänpäin suuntauneen häiriökäyttäytymisen muotoja. (Algozzine ym. 2008; Aunola ym. 2000; Bongers, Koot, Van der ende & Verhulst 2003; Kuperminc, Leadbeater & Blatt 2001; Moilanen 2004.) Moni tutkimus viittaa siihen, että pojilla esiintyy kaiken kaikkiaan enemmän häiriökäyttäytymistä (Algozzine ym. 2008; Moilanen 2004). On kuitenkin myös tutkimuksia, jotka viittaavat siihen, että tyttöjen ja poikien välillä ei ole eroja häiriökäyttäytymisen määrässä tai tyttöillä esiintyisi jopa enemmän lievää häiriökäyttäytymistä, kuin pojilla (Cothran & Kulinna 2007; Kulinna ym 2006). Esimerkiksi Kulinnan ym. (2006) tutkimuksessa opettajat raportoivat kaikista eniten lievää häiriökäyttäytymistä tyttöjen liikunnanopetuksessa. Tämän jälkeen tulivat järjestyksessä yhteisopetus ja poikien liikunnanopetus. Poikien liikunnanopetuksessa vaikuttaa kuitenkin olevan enemmän vakavaa ja keskitasoista häiriökäyttäytymistä (Kulinna ym. 2006). Samankaltaisia tuloksia raportoivat myös Hämäläinen ja Ihalainen (2000, 66) sekä Laakso ja Seitälä (2011, 47).

Oppilaiden tiedetään arvostavat työrauhaa oppitunneilla (Helamaa 2008, 34). Opettaja-lehdessä (3.6.2011) kerrotaan kuitenkin, että työrauha olisi heikentynyt suomalaisissa kouluissa vuoden 2009 PISA tutkimuksen mukaan. Samaisessa artikkelissa kerrotaan, että koulujen välillä on myös suuria eroja. Työrauha on usein yhteydessä myös oppimistuloksiin. Scheininin ja Niemivirran (2000, 22) mukaan tytöt pitivät työrauhaa oppitunneilla parempana kuin pojat sekä lukiolaiset parempana kuin yläkoululaiset. Kouluterveyskyselyssä (2011) tyttöjen ja poikien välillä ei havaittu selvää eroa luokan työrauhaan suhtautumisessa.

## 4 HÄIRIÖKÄYTTÄYTYMISEN TAUSTAT JA SYYT

### 4.1 Häiriökäyttäytymisen taustat

Häiriökäyttäytymisen taustalla olevat syyt ovat monesti hyvin monimuotoiset (Moilanen 2004) ja kaikkia mahdollisia syitä on mahdotonta kertoa. Syyt häiriökäyttäytymiseen voivat johtua muun muassa yhteiskunnasta, koulusta, kodista, oppilaasta, opettajasta tai muista tekijöistä. Häiriökäyttäytyminen on monelle nuorelle omaan itsenäistymiseen liittyvä ilmiö, joka liittyy murrosikään. Tämä saattaa näkyä esimerkiksi aikuisten kyseenalaistamisena tai päihteiden kokeiluna. (Cacciatore 2007, 93.) Usein häiriökäyttäytymisen taustalla on yhtä aikaa useita eri tekijöitä (Moilanen 2004).

Saloviidan (2007, 33) mukaan yhteiskunnan muuttuminen tasa-arvoisemmaksi oppilaan ja opettajan sekä lapsen ja aikuisen välillä on yksi selitys koulun työrauhan häiriintymiseen. Tämän seurauksena opettajan ja aikuisen auktoriteettiasema on heikentynyt, joka ilmenee koulussa joidenkin oppilaiden kohdalla häiriökäyttäytymisenä. Myös koulu ja opettaja voivat olla työrauhahäiriön taustalla. Koulun työrauhaan vaikuttaa muun muassa opetusjärjestelyt, kuten suuret ryhmäkoot, oppilaiden heterogeenisuus, koulun tilat ja heikko oppimateriaali (Erätuuli & Puurula 1990, 5).

Oppilaiden häiriköivä käyttäytyminen on yhteydessä myös opettajan käyttäytymiseen (Aho 1980, 4). Opettajan jatkuvat myöhästymiset tai epäpätevä ja taitamaton opetus voivat johtaa häiriöihin (Erätuuli & Puurula 1990, 16; Saloviita 2007, 22). Esimerkiksi huonosti suunniteltu oppitunti saattaa johtaa oppilaiden häiriköimiseen. Tämän lisäksi opettajat mainitsevat epäselvän ohjeidenannon yhteyden työrauhahäiriöihin. (Lindqvist & Niemenlehto 2002, 42.) Myös opettajan persoonallisuudella ja yhteistyötaidolla on vaikutusta työrauhaan tunnilla (Erätuuli & Puurula 1990, 5). Opettaja saattaa opettaa mieleisillään työtavoilla ja unohtaa erilaiset oppijat (Lämsä 2009, 43).

Oppilas saattaa olla haluton käymään koulua esimerkiksi motivaation puutteen takia, joka ilmenee häiriköivänä toimintana. Myös oppilaan persoonallisuus, kuten oppilaan eläväisyys sekä murrosikä saattavat selittää häiriökäyttäytymistä. (Erätuuli & Puurula



1990, 5.) Monesti käytöshäiriöisillä oppilailta tavanomainen ongelma on yhteiskunnan käytösnormien oppimisen ja sisäistämisen vaikeus sekä kyvyttömyys noudattaa niitä. Tähän saattaa olla syynä esimerkiksi oppilaan geneettiset tekijät, jotka tosin yksinään eivät selitä käyttäytymistä, vaan altistavat käytöshäiriölle. Samoin rakenteelliset ja muut fyysiset tekijät, kuten sikiöaikaiset sairaudet tai vauriot, synnytyshäiriöt tai keskisuus, myöhemmät aivovauriot sekä aivojen välittäjäaineiden määrä, voivat altistaa häiriökäyttäytymiselle. Monesti myös psyykkiset häiriöt, kuten tarkkaavaisuushäiriö, luki- ja kirjoitushäiriöt, kielen kehityksen häiriöt ja depressio ovat yhteydessä häiriökäyttäytymiseen. (Moilanen 2004; Kouluterveydenhuolto 2002, 43.) Lapsen temperamentti voi olla myös altistava tekijä häiriökäyttäytymiselle. Monesti esimerkiksi vanhemman ja lapsen erilainen temperamentti saattaa olla syynä lapsen pitkäaikaisiin ongelmiin. (Moilanen 2004.)

Vanhemmilla ja perheellä on suuri vaikutus lapsen kehitykseen ja käyttäytymiseen. Arkinen mallin mukaan perheeseen kuuluu biologinen äiti ja isä sekä lapset, mutta nykyään monesti perhe eroaa tästä kaavasta. (Hurme 1997; Lämsä 2009, 22.) Esimerkiksi Kouluterveyskyselyn (2011) mukaan yläkouluikäisten oppilaiden perheistä vain noin 20 % on ydinperheitä. Nykypäivänä vanhemmuus saattaa monelle olla hyvin haastavaa, sillä perheet voivat olla esimerkiksi yksihuoltaja-, avioero- ja uusperheitä. Tämän lisäksi monella vanhemmalla ei ole tukiverkostoa, esimerkiksi isovanhempia tai naapureita auttamassa (Lämsä 2009, 23). Perheen ongelmat saattavat johtaa siihen, että koulun ja kodin välinen yhteistyö jää vähäiseksi (Huhtanen 2007, 13–14). Käytöshäiriöisten lasten perheelle ominaisia piirteitä ovat muun muassa puutteet rutiineissa ja säännöissä, vanhempien epätietoisuus, epäjohtamukaisuus ja kyvyttömyys ratkaista ongelmia (Moilanen 2004). Tästä huolimatta lapsi tai nuori ei välttämättä näe vanhemman toiminnassa puutteita ja tämän seurauksena toiminta voi siirtyä myös lapseen tai nuoreen. Esimerkiksi aggressiivisesti toimivan vanhemman lapset käyttäytyvät monesti aggressiivisesti (Artz 2004). Myös vanhempien kasvatustavat, kuten ankaruus ja palkitseminen sekä vanhempien ja lasten välisten suhteiden riittävyys ovat yhteydessä työrauhahäiriöihin (Aho 1980, 4). Lämsän (2009, 55) mukaan ongelma syntyy silloin kun koti ja koulu eivät anna lapselle riittävää tukea kasvatuksessa. Tällöin saattaa kasvattajan roolin ottaa ulkopuolinen ympäristö.

Lapsen käytökseen vaikuttaa myös perheen ulkopuoliset tekijät, kuten kaveripiiri (Moi-  
lanen 2004). Erityisesti koulun aloittaminen on monelle vaihe, jolloin kaveripiirin mer-  
kitys alkaa korostua (Cacciatore 2007, 93). Kaverisuhteissa opitaan muun muassa sosi-  
aalisen vuorovaikutuksen taitoja, tunteiden ilmaisua ja säätelyä. Kavereiden kautta lap-  
set myös löytävät oman identiteettinsä ja toimivat erilaisissa ryhmissä. Coien tutkimus-  
ryhmän (1990) mukaan suosittuja lapsia kuvataan toveriarvioinnissa avuliaiksi, ystäväl-  
lisiksi, yhteistoiminnallisiksi ja johtajiksi. Myös urheilullisuuden ja koulumenestyksen  
painoarvo kasvaa iän myötä. Vastaavasti hyljeksittyjä lapsia kuvataan aggressiivisiksi,  
häiritseviksi, helposti suuttuviksi, säännöistä ja toisten tunteista piittaamattomiksi.  
(Poikkeus 1997.) Nuorelle kaveripiirin merkitys kasvaa selvästi murrosiässä. Kaverei-  
den mielipiteellä saattaa olla jopa suurempi vaikutus kuin vanhempien mielipiteellä.  
Erityisesti murrosiän kynnyksellä 11–14-vuoden iässä nuori alkaa irrottautua kodista ja  
vanhemmista. Tämä saattaa näkyä nuorena erilaisina rajojen ja arvojen kokeiluina, jot-  
ka voivat esiintyä esimerkiksi yhteiskunnan rajojen ja sääntöjen rikkomisena. (Cacciato-  
re 2007, 148.)

#### 4.2 Opettajien ja oppilaiden kertomia syitä häiriökäyttäytymiseen koulussa

Suurin osa opettajista mainitsee työrauhahäiriöihin syynä kodin kasvatustyön puutteelli-  
suuden (Erätuuli & Puurula 1992, 21; Hämäläinen & Ihalainen 2000, 64; Inkilä & Salmi  
2001, 37; Kulinna ym. 2009; Kutinlahti 2000, 32; Naukkarinen 1999, 63; Kyriacous  
ym. 2007). Erätuulen ja Puurulan (1992, 21) tutkimuksessa väitteen ”*Kotien kasvatus-  
työn puutteellisuus aiheuttaa työrauhaongelmia*” kanssa 91 % vastanneista oli samaa  
mieltä tai hieman samaa mieltä. Huhtasen (2007, 39) mukaan kodin ulkopuolinen ympä-  
ristö on ottanut viime vuosina entistä suuremman roolin lasten hoidossa, opetuksessa ja  
kasvatuksessa. Monesti vanhemmilla saattaa olla vaikeuksia irrottautua töistä edes ko-  
tona, joka voi vaikuttaa kasvatukseen. Toisin kuin opettajat, oppilaat mainitsevat har-  
voin kodin syyksi häiriökäyttäytymiseen (Kulinna ym. 2009).

Kyriacoun ym. (2007) tutkimuksessa tutkittiin Englannissa ja Norjassa kaikkiaan 174  
opettajan näkemyksiä oppilaiden häiriökäyttäytymiseen. Tutkimuksessa neljäksi tärke-  
äksi syyksi oppilaiden häiriökäyttäytymiseen muodostui opettajien alku ja loppumitta-  
uksen perusteella vanhempien koulua koskeva arvokasvatus, opettajien heikko auktori-

teettiasema, opettajat, jotka eivät omaa kykyä puuttua häiriökäyttäytymiseen sekä opettajat, jotka eivät pysty pitämään oppilaita opetusaiheessa.

Naukkarisen (1999, 63) tutkimuksessa opettajat selittävät oppilaiden ongelmia muun muassa oppilaiden ominaisuuksilla ja piirteillä. Fernandes-Balboan (1991) tekemässä tutkimuksessa 15 opettajan haastattelujen perusteella saatiin tulokseksi, että opettajien mielestä 92 % häiriökäyttäytymistapauksista liittyi oppilaaseen, esimerkiksi oppilaan tylsistymiseen, oppilaan persoonallisuuden piirteisiin ja sukupuoli-eroihin. Vain 6 % häiriökäyttäytymistapauksista selitettiin opettajan toiminnalla, kuten esimerkiksi johtamisen puutteella, heikolla suunnittelulla ja vuorovaikutustaidoilla. Loput 2 % selittyivät oppiaineeseen liittyvillä asioilla, kuten liikunnanopetuksen oppiaineen piirteillä, olosuhteilla ja välineillä.

Erätuulen ja Puurulan (1990, 57) tutkimuksessa oppilaiden mielipiteet työrauhahäiriöiden syiksi voitiin jakaa kolmeen ryhmään: opettajasta ja opetuksesta, luokkailmastosta sekä koulumotivoituneisuudesta johtuviin tekijöihin. Oppilaista 60 % oli samaa mieltä tai ehdottomasti samaa mieltä väitteen kanssa, että opettajasta johtuvat syyt aiheuttavat häiriökäyttäytymistä. Inkilä ja Salmi (2001, 43) raportoivat vastaavanlaisia tuloksia. Toisaalta opettajat itse mainitsevat harvoin, että häiriökäyttäytymisen syynä olisi opetus tai opettaja itse. Esimerkiksi Hämäläisen ja Ihalaisen (2000, 65) tutkimuksessa vain muutama opettaja mainitsi häiriökäyttäytymisen johtuvan opettajasta itsestään. Samankaltaisia tuloksia raportoi myös Fernandez-Balboa (1991) ja Erätuuli ja Puurula (1992, 21). Toisaalta Inkilän ja Salmen (2001, 39) sekä Lindqvistin ja Niemenlehdon (2002, 39) tutkimuksessa opettajat mainitsevat opettajat yhtenä työrauhahäiriöiden syynä.

Oppilailta kysyttiin heidän mielipiteitään syistä häiriökäyttäytymiseen liikuntatunnilla. Kolmeksi tärkeimmäksi syyksi muodostuivat tunnin tylsyys, oppilaiden huomionhakuisuus sekä kykenemättömyys suorittaa annettua tehtävää. (Cothran & Kulinna 2007.) Oppilaan häiritsevä toiminta saattaa johtua esimerkiksi siitä, että oppilas on turhautunut, koska ei osaa tehdä tehtäviä tai tehtävät ovat liian helppoja, joka voi ilmetä esimerkiksi huomionhakemisena (Inkilä & Salmi 2001, 42; Saloviita 2007, 42). Saloviidan (2007,42) mukaan puutteellinen opetus voi laukaista työrauhahäiriöitä koulussa ja vastaavasti hyvä opetus voi ehkäistä työrauhahäiriöitä. Huomionhakuisuus saattaa olla yh-

teydessä myös oman aseman hakemiseen ja vankistamiseen ryhmässä (Cothran ym. 2009). Myös opettajat mainitsevat, että oppilaiden välisillä sosiaalisilla suhteilla ja oppilaiden rooleilla on vaikutusta työrauhaan (Inkilä & Salmi 2001, 39). Pellen ja hauskuuttajan asemassa olevalta oppilaalta odotetaan myös pellen roolia oppitunneilla ja rooli usein säilyy ryhmästä toiseen (Rovio & Saaranen-Kauppinen 2009).

Opettajat sekä oppilaat mainitsevat, että työrauhahäiriöihin voi osaltaan vaikuttaa myös opetettava oppiaine sekä tunnin ajankohta (Cothran ym. 2009; Erätuuli & Puurula 1992, 21; Inkilä & Salmi 2001, 41, 43). Esimerkiksi Cothran ym. (2009) tutkimuksessa tanssinopetus oli monen opettajan mielestä häiriökäyttäytymiselle altis opetussisältö. Edellä mainitussa tutkimuksessa opettajat olivat jättäneet niitä opetussisältöjä kokonaan pois, joissa työrauhahäiriöitä esiintyi erityisen paljon. Opettajien mielestä myös opetusryhmi- en koolla ja luokan heikolla yhteishengellä katsottiin olevan vaikutusta työrauhaan (Erä- tuuli & Puurula 1992, 21; Saaranen-Kauppinen & Rovio 2009). Toisaalta Hämäläisen ja Ihalaisen (2000, 48) tutkimuksessa ei löydetty yhteyttä opetusryhmän koon ja työrauhan välillä. Myös luokattomuudella saattaa olla häiriökäyttäytymistä lisäävä vaikutus (Saa- ranen-Kauppinen & Rovio 2009). Yksi tärkeä tekijä työrauhan säilyttämiseen oppitun- nilla on opettajan luokanhallintataidot. Esimerkiksi oppilaat mainitsevat, että opettajan mukavuus ja luokanhallintataidot ovat yhteydessä työrauhaan. (Inkilä & Salmi 2001, 44.) Toisaalta Fernandez-Balboan (1991) tutkimuksessa opettajat kokivat, että heidän toiminnalla ei voitu estää oppilaiden häiriökäyttäytymistä.

## 5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSMENETELMÄT

### 5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista häiriökäyttäytymistä esiintyy Paimion yläkoulun ja lukion ensimmäisen vuoden oppilailla. Tämän lisäksi tarkasteltiin sukupuolten ja luokka-asteiden välisiä eroja häiriökäyttäytymisessä. Kolmantena tarkastelun kohteena oli oppilaiden kokema työrauha liikunnantunnilla. Tutkimuskysymyksiä tarkasteltiin pääasiassa oppilasaineiston perusteella. Myös Paimion liikunnanopettajat vastasivat tutkimukseen, mutta opettajien pienen lukumäärän takia saadut tulokset ovat vain suuntaa-antavia.

Tutkimuksen pääkysymykset olivat:

1. Minkälaista häiriökäyttäytyminen on liikunnanopetuksessa?
  - a. Minkälaisia häiriökäyttäytymisen muotoja ilmenee liikunnanopetuksessa?
  - b. Onko häiriökäyttäytymisen muotojen välillä yhteisiä tekijöitä?
  - c. Minkälaista häiriökäyttäytyminen on vakavuusasteeltaan?
2. Miten häiriökäyttäytyminen ilmenee sukupuolen ja luokka-asteen mukaan?
  - a. Eroaako tyttöjen ja poikien häiriökäyttäytyminen määrässä tai muodoissa?
  - b. Onko luokka-asteiden välillä eroja häiriökäyttäytymisen määrässä tai muodoissa?
3. Minkälaiseksi oppilaat kokevat työrauhan?
  - a. Onko työrauhan kokemisessa eroja sukupuolen ja luokka-asteen mukaan?

## 5.2 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keräys

Aineisto koostui Paimion yläkoulun 7., 8. ja 9. luokan oppilaista, Paimion lukion ensimmäisen vuosikurssin oppilaista sekä heidän liikunnanopettajistaan. Tutkimukseen osallistui kaikkiaan 401 oppilasta ja 4 liikunnanopettajaa. Oppilaista tyttöjä oli 191 ja poikia 210. Tutkimukseen osallistuneista 7. luokkalaisia oli 110, 8. luokkalaisia 116, 9. luokkalaisia 116 ja lukion ensimmäisen vuosikurssin oppilaita oli 59. (Taulukko 3.) Kaikkiaan Paimion yläkoulun (2011–2012) perusopetuksen 7-9.luokan 371 oppilaasta tutkimukseen osallistui 341 oppilasta ja lukion 229 oppilaasta 59.

Tutkimuksen aineiston keruu suoritettiin kahdessa osassa. Ensimmäisen vaiheen pilottitutkimukseen osallistui 42 oppilasta ja 3 liikunnanopettajaa. Oppilaista 28 oli poikia ja 14 tyttöjä. Liikunnanopettajista 2 oli naisia ja 1 mies. Tutkimukseen osallistuneista pojista 14 oli 9.luokkalaisia ja saman verran oli lukion ensimmäisen vuosikurssin poikia. 8. luokkalaisia tyttöjä osallistui pilottivaiheeseen 14.

Tutkimuksen toiseen vaiheeseen eli varsinaiseen tutkimukseen osallistui 358 oppilasta ja yksi poikien liikunnanopettaja. Oppilaista poikia oli 182 ja tyttöjä 177. Tutkimukseen toiseen vaiheeseen osallistuneista 7. luokkalaisia oli 110, 8. luokkalaisia 102, 9. luokkalaisia 102 ja lukion ensimmäisen vuosikurssin oppilaita oli 45. Yhden oppilaan aineisto poistettiin aineiston analysointi vaiheessa, koska hänen lomakkeestaan kävi ilmi, että hän ei ollut vastannut asiallisesti kyselylomakkeeseen. Tutkimuksen tulokset koostuvat pilottitutkimuksessa ja tutkimuksen toisessa vaiheessa kerätystä aineistosta.

TAULUKKO 3. Tutkimukseen osallistuneiden oppilaiden ja opettajien lukumäärä sukupuolittain ja luokka-asteittain.

Kohdejoukko	Poikia	Tyttöjä	Yhteensä (N)	Poikia (%)	Tyttöjä (%)	Yhteensä (%)
7. luokka	56	54	110	50.9	49.1	100
8. luokka	65	51	116	56	44	100
9. luokka	61	55	116	52.6	47.4	100
Lukio 1	28	31	59	47.5	52.5	100
Opettajat	2	2	4	50	50	100
Yhteensä	211	193	405			

Tutkimus suoritettiin liikuntatunnin alussa ja tutkimukseen osallistuneet oppilaat olivat kaikki perusliikuntaryhmistä eli valinnaisliikuntaryhmiä ei osallistunut tutkimukseen. Kaikissa perusliikuntaryhmissä pojat sekä tytöt olivat omissa ryhmissään. Poikkeuksena olivat tanssitunnit, joissa tytöt ja pojat olivat yhdessä liikuntatunnilla.

Aineiston keräyksen pilottitutkimusvaihe suoritettiin 10.11.2011. Aineiston keräsi ja kyselylomakkeen täyttämisen ohjasi tutkija itse liikunnanopettajien avustuksella. Oppilaat täyttivät kyselylomakkeet oppitunnin alussa. Pojilla aineisto kerättiin ennen sisäliikuntatestejä ja työillä ennen uimatuntia. Liikunnanopettajat täyttivät kyselylomakkeen välitunnin aikana ja heiltä myös pyydettiin mahdollisia korjausehdotuksia ja palautetta lomakkeesta.

Tutkimuksen toinen vaihe suoritettiin 28.11–9.12.2011 välisenä aikana. Aineiston keräyksen suorittivat tutkimukseen osallistuneet neljä liikunnanopettajaa. Liikunnanopettajista kaksi oli osallistunut kyselylomakkeiden täyttämisen ohjeistukseen jo pilottitutkimuksen aikana ja tämän lisäksi kaikille neljälle liikunnanopettajalle jaettiin ohjeet siitä, kuinka kyselylomakkeet täyttäminen tulee ohjeistaa (Liite 3). Liikunnanopettajilla oli mahdollisuus tutustua ohjeisiin ja kyselylomakkeeseen myös sähköpostin kautta. Tällä pyrittiin takaamaan, että oppilaat saivat samanlaisen ohjeistuksen. Tytöt ja pojat täyttivät kyselylomakkeen tanssinopetuksen yhteydessä.

### 5.3 Mittari

Tutkimus suoritettiin vuonna 2011 marras-joulukuussa kyselylomakkeella (Liite 4). Kyselylomakkeen pohjana toimii Kulinnan ym. (2003) Yhdysvalloissa kehittänyt mittari, jolla voidaan tutkia oppilaiden häiriökäyttäytymistä. Kyseinen mittari pitää sisällään 59 häiriökäyttäytymisen määritystä. Oppilaille ja opettajille on suunnattu omat kyselylomakkeensa, mutta lomakkeet pitävät sisällään samat peruskysymykset häiriökäyttäytymisen muodoista. Lomakkeessa tarkastellaan koko luokassa tapahtuvaa häiriökäyttäytymistä, ei yksittäisen oppilaan häiriökäyttäytymistä. Asteikkona kyselylomakkeessa on viisiportainen Likert-asteikko, jossa asteikolla yksi vastaa ei koskaan, kaksi harvoin, kolme joskus, neljä usein ja viisi aina.

Ennen pilottitutkimuksen suorittamista Kulinnan ym. (2003) suunnittelema kyselylomake suomennettiin ja siitä poistettiin kaksi kysymystä häiriökäyttäytymisestä. Usean asiantuntija arvion jälkeen päädyttiin siihen, että kysymykset aseiden tuomisesta tunnille sekä ei osallistu raskauden takia saattaisivat provosoida vastaajia. Ne myös katsottiin epäolennaisiksi kysymyksiksi häiriökäyttäytymisen tutkimisessa suomalaisessa koulussa.

Tutkimukseen lisättiin kolme kysymystä häiriökäyttäytymisestä: turha esinemelu, syrjäänvetäytyminen ja saamattomuus. Esinemelua ei alkuperäisessä Kulinnan ym. (2003) kyselylomakkeessa mainita, mutta esimerkiksi Aho (1980) mainitsee sen yhdeksi yleiseksi häiriökäyttäytymisen muodoksi kouluissa. Tämän lisäksi alkuperäisessä mittarissa ei tullut riittävän selvästi esille passiivinen häiriökäyttäytyminen, vaikka monesti häiriökäyttäytyminen jaetaan juuri ulospäin suuntautuneeseen sekä sisäänpäin suuntautuneeseen häiriökäyttäytymiseen (Aunola ym.1999; Eisenberg ym. 2001; Henricsson & Rydell 2006; Hämäläinen & Sarkkila 2003, 21; Kuorelahti 1998; Laukkanen ym. 2002). Passiivista käyttäytymistä haluttiin tutkia tarkemmin, minkä takia kyselylomakkeeseen lisättiin kysymykset syrjäänvetäytymisestä ja saamattomuudesta. Edellä mainitut muutokset tehtiin oppilaiden sekä opettajien kyselylomakkeeseen.

Ensimmäisessä vaiheessa eli pilottitutkimuksessa saatujen tulosten sekä korjausehdotusten perusteella tehtiin kyselylomakkeeseen vielä muutamia muutoksia ennen varsinaista tutkimusta. Kyselylomakkeen luotettavuutta haluttiin parantaa antamalla lomakkeen alkuun liikuntatunnin määrittäminen. Liikuntatunti määriteltiin seuraavasti: ” *Liikuntatunnilla tarkoitetaan opettajan pitämää oppituntia. Liikuntatuntiin ei kuulu siirtymiset liikuntapaikoille, esimerkiksi siirtymiset suunnistukseen ja urheilukentälle.* ” Tällä varmistettiin se, että oppilaat käsittävät liikuntatunnin samalla tavalla.

Ennen tutkimuksen toista vaihetta eli varsinaista tutkimusta kysymyslomakkeesta poistettiin kysymys-jengisymboleista sekä huumeiden ja päihteiden käytöstä. Kysymys jengisymboleista poistettiin, koska se katsottiin olevan kulttuurisidonnainen kysymys, eikä sovi suomalaisen kouluun. Jengisymbolit kysymys oli myös hyvin epämääräinen ja oppilailla oli vaikeuksia ymmärtää, mitä kysymys tarkoittaa. Tämän lisäksi lomakkeesta poistettiin kysymys huumeiden ja päihteiden käytöstä, koska saaduista tuloksista voitiin



todeta kysymyksen provosoineen joitain vastaajia. Myös huumeiden ja päihteiden käyttöä voidaan pilottitutkimuksen perusteella sanoa esiintyvän Paimion yläkoulun ja lukion liikunnan opetuksessa keskiarvon mukaan ei koskaan tai harvoin ( $n=42$ , ka 1.14, kh 0.47). Huumeiden ja päihteiden käyttöön liittyvän kysymyksen tilalle tuli kysymys nuuskan käytöstä oppitunnilla. Nuuskan käyttö saattaa olla helppo päihde käyttää liikuntatunnilla sen näkymättömyyden takia. Esimerkiksi moni lukioikäinen urheilija käyttää nuuskaa enemmän kuin polttaa tupakkaa (Kulju & Kulju 2003, 39).

Edellä mainittujen muutosten lisäksi kyselylomakkeeseen tehtiin tarkennuksia muutama kysymyksiin. Esimerkiksi puhuminen tarkennettiin oppituntia häiritseväksi puhumiseksi ja rivoon elekieleen annettiin esimerkki keskisormen näyttämisestä. Kyselylomakkeeseen lisättiin vielä kysymys sanattomasta kiusaamisesta. Kysymys sanattomasta kiusaamisesta otettiin mukaan opettajien antaman palautteen perusteella. Kyselylomakkeessa oli kysymys kiusaamisesta, mutta tätä haluttiin vielä tarkemmin tutkia, sillä aikaisempien tutkimusten mukaan erityisesti tytöillä saattaa sanaton kiusaaminen olla yleisempää kuin pojilla (Salmivalli 1998, 38). Kaiken kaikkiaan lopullisessa kyselylomakkeessa oli 60 kysymystä häiriökäyttäytymisestä (Taulukko 4). Opettajilla ja oppilailla oli samat häiriökäyttäytymiseen liittyvät kysymykset.

TAULUKKO 4. Tutkimuksessa käytetyn mittarin 60 kysymystä häiriökäyttäytymisestä.

1. Kiroilu	20. Valehtelu	40. Epäreilusti pelaaminen
2. Tappelu	21. Maltin menettäminen ja kiu- kunpuuskat	41. Seksuaalinen häirintä
3. Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	22. Esiintyminen ja pelleily	42. Nuuskan käyttö**
4. Purukumin syöminen tunnilla	23. Heikko itsetunto	43. Riidanhaluisuus/ hännäämi- nen
5. Tunnilla tupakointi	24. Muiden oppilaiden pilkkaa- minen	44. Rivo elekieli (esim. kes- kisormen näyttäminen)*
6. Vaikeus istua paikal- laan	25. Sairauden teeskentely	45. Laiskuus
7. Varastelu	26. Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	46. Huomion hakeminen
8. Kiusaaminen	27. Ujon tai/ja sulkeutuneen esittäminen	47. Toisten uhkailu
9. Riitely	28. Ohjeiden pyytäminen aina uudelleen	48. Näsäviisus muita oppilaita kohtaan
10. Oppituntia häiritsevä puhuminen*	29. Opettajaan takertuminen	49. Toisten työntäminen ja lyö- minen
11. Nauraminen ja Ki- kattelu	30. Pettyy kun häviää tai epäön- nistuu	50. Luokasta luvatta lähteminen
12. Seiniin ja lokerik- koihin kirjoittaminen	31. Ei osallistu tunnilta	51. Toisten työskentelyn estämi- nen
13. Liikuntavaatteiden unohtaminen	32. Tehtävien/harjoitusten suorit- taminen myöhässä	52. Vastaan väittäminen
14. Opetuksen keskeyt- täminen	33. Ryhmästä poistuminen ryh- män toiminnan aikana	53. Tahallaan hitaasti liikkumi- nen
15. Huonosti riviin aset- tuminen	34. Huijaaminen	54. Likaiset liikuntavaatteet
16. Turvallisuutta vaa- rantava toiminta	35. Pelaaminen liian rajusti	55. Kantelu
17. Keskittymisvaikeu- det	36. Valittaminen ja ruikuttami- nen	56. Näsäviisus opettajaa koh- taan
18. Varusteiden huoli- maton käyttö	37. ”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	57. Turha esinemelu esim. pallon pompottaminen kun opettaja puhuu**
19. Ei seuraa ohjeita	38. Oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras	58. Syrjäänvetäytyminen**
	39. Ei osallistu kuukautisten takia	59. Saamattomuus**
		60. Sanaton kiusaaminen (esim. loukkaavat eleet, katset)**

\*Kulinna ym. (2003) lomakkeeseen nähden tarkennettu kysymys

\*\*Kulinna ym. (2003) lomakkeeseen lisätty kysymys

Taulukossa 4 mainittujen kysymysten lisäksi oppilaiden kyselylomake piti sisällään kysymyksen työskentelyrauhasta liikunnantunnilla, joka lisättiin tutkimuksen toiseen vaiheeseen. Asteikkona oli 5-portainen asteikko, jossa yksi vastasi erittäin hyvä ja viisi erittäin huono. Opettajien kyselylomakkeessa opettajilta kysyttiin, millä luokka-asteella (7. luokka–lukio) esiintyy kaikkein eniten häiriökäyttäytymistä heidän opetuksessaan.

#### 5.4 Tilastolliset analyysit

Tutkimuksessa käytettiin SPSS-ohjelmaa (Statistical Package for the Social Sciences) tilastollisissa analyysissa. Aineiston kuvailussa käytettiin keskiarvoja, keskihajontoja, prosenttijakaumia ja frekvenssejä. Taulukosta 5 käy ilmi tässä tutkimuksessa käytetyt analyysimenetelmät.

Koko aineiston tyttöjen ja poikien välisiä eroja häiriökäyttäytymisessä tutkittiin T-testin avulla. T-testin avulla tutkittiin myös luokka-asteiden sisällä tyttöjen ja poikien välistä eroa keskiarvossa. T-testin suorittamisen ehtona on yli 20–30 otoksen otoskoko, normaalijakautunut populaatio ja vähintään intervalliaasteikollinen mittaus (Metsämuuronen 2011, 385). Nämä kriteerit täyttyivät tämän tutkimuksen osalta lähes kaikissa muuttujissa. Ainoastaan muutamassa muuttujassa tyttöjen ja poikien varianssit olivat erisuuret, mikä saattaa vaikuttaa tuloksen luotettavuuteen. Näissä muuttujissa on erikseen mainittu varianssien erisuuruus.

Luokka-asteiden (7., 8., 9. luokan ja lukion 1) välistä eroa häiriökäyttäytymisen muodoissa ja summamuuttujissa tutkittiin yksisuuntaisen varianssianalyysin (Oneway Anova) avulla F-jakaumia tutkien. 2-suuntaisen varianssianalyysin (Multiway Anova) avulla tutkittiin, miten luokka-aste sekä sukupuoli vaikuttavat häiriökäyttäytymisen summamuuttujien yleisyyteen. Tässä tutkimuksessa otoskoko oli yli 30, populaatio oli muuttujissa riittävän normaalisti jakautunut sekä varianssit olivat useimmissa muuttujissa yhtä suuret, mikä takaa tutkimuksen tuloksen luotettavuuden. Varianssien yhtäsuuruutta mitattiin Scheffén-testillä, joka on testinä hyvin kriittinen. Varianssien ollessa erisuuret, käytettiin Tamhanen T2-testiä, jota voidaan käyttää, mikäli variansseissa havaitaan eroja. (Metsämuuronen 2011, 784, 793.)

Ryhmittelyanalyysina käytettiin faktorianalyysia, jonka avulla häiriökäyttäytymisen muodoista muodostettiin suurempia kokonaisuuksia. Faktorianalyysin perusteella muodostui neljä summamuuttujaa, jotka olivat Keskittymisvaikeudet, Passiivisuus ja sitoutumattomuus, Aggressiivisuus sekä Auktoriteettivastaisuus.

TAULUKKO 5. Tutkimuksessa käytetyt analyysimenetelmät.

Tutkittava ongelma	Analyysimenetelmät	Aineisto
Minkälaista häiriökäyttäytyminen on?	Frekvenssit, Keskiarvot ja keskihajonnat, prosenttijakaumat	Oppilaat, Opettajat
Onko tyttöjen ja poikien välillä eroja häiriökäyttäytymisessä?	T-testi	Oppilaat
Onko luokka-asteiden välillä eroja häiriökäyttäytymisessä?	1-suuntainen varianssianalyysi	Oppilaat
Miten luokka-aste ja sukupuoli vaikuttavat häiriökäyttäytymisen useuteen	2-suuntainen varianssianalyysi	Oppilaat
Voidaanko muuttujista muodostaa yhteisiä faktoreita, summamuuttujia.	Faktorianalyysi, Summamuuttujat	Oppilaat

### 5.5 Faktorianalyysi häiriökäyttäytymisen muodoista

Häiriökäyttäytymistä liikunnanopetuksessa tutkiva mittari tiivistettiin neljäksi häiriökäyttäytymisen muoto faktoriksi, jotka pitivät sisällään 47 muuttujaa 60:stä. Faktorianalyysissa käytettiin pääkomponenttianalyysia ja suorakulmaista rotaatiota. Neljän faktorin ratkaisu selitti 40.7 % kaikkien muuttujien vaihtelusta. KMO ja Bartlettin testi ( $\chi^2=4959.278$ ,  $p<.001$ ) mukaan korrelaatiomatriisi oli sovelias faktorianalyysin suorittamiseen. Faktorianalyysiin pienimmäksi hyväksytyksi latausarvoksi määriteltiin .40.

Ensimmäiseen faktoriin, Passiivisuuteen ja sitoutumattomuuteen, latautui kaikkiaan 15 muuttujaa. Faktori pitää sisällään passiivisia häiriökäyttäytymisen muotoja, kuten esimerkiksi heikon itsetunnon, ”en pysty siihen” ajatuksen toistamisen, syrjäänvetäytymisen ja saamattomuuden. Faktori pitää sisällään myös muuttujia, jotka sisältävät sitoutumattomuutta liikuntatunnin toimintaan, kuten valittamista ja ruikuttamista, laiskuutta sekä huomionhakemista. Cronbachin alfa-kertoimeksi saatiin  $\alpha=.90$ . ja selitysasteeksi muodostui 12.5 %. Passiivisuus ja sitoutumattomuus summamuuttujaan latautunut nau-

raminen ja kikattelu-muuttuja latautui voimakkaasti myös Keskittymisvaikeus (.50) summamuuttujaan ja se päätettiin ottaa mukaan molempiin summamuuttujiin. (Taulukko 6.)

Toinen faktori on nimeltään Keskittymisvaikeus ja se pitää sisällään 11 muuttujaa, joita ovat muun muassa ei seuraa ohjeita, huonosti riviin asettuminen sekä keskittymisvaikeudet. Faktori pitää sisällään häiriökäyttäytymisen muotoja, jotka liittyvät oppilaiden keskittymisvaikeuksiin liikuntatunnilla. Faktorin Cronbachin alfa kertoimeksi muodostui  $\alpha=.89$ . Faktori selitti häiriökäyttäytymisestä 9.5 %. Esiintyminen ja pelleily-muuttuja latautui voimakkaasti myös Passiivisuus ja sitoutumattomuus summamuuttujaan (.43). Esiintyminen ja pelleily-muuttuja nähtiin kuitenkin Keskittymisvaikeus faktoriin paremmin soveltuvaksi. (Taulukko 6.)

Kolmanteen faktoriin, Aggressiivisuuteen, latautui kaikkiaan 17 muuttujaa. Faktori pitää sisällään aggressiivista toimintaa, joka kohdistuu pääasiassa oppilaisiin. Esimerkiksi toisten uhkailu, toisten työntäminen ja lyöminen sekä rivo elekieli latautuivat tähän faktoriin. Faktorin Cronbachin alfa-kertoimeksi saatiin .92. Tämän summamuuttujan selitysteeksi muodostui 11.9 %. Muiden oppilaiden pilkkaaminen (.47) ja kiusaaminen (.41) latautuivat Aggressiivisuus faktorin ohella voimakkaasti Passiivisuus ja sitoutumattomuus faktoriin. Myös turvallisuutta vaarantava toiminta-muuttuja latautui voimakkaasti Keskittymisvaikeus (.42) faktoriin. Lisäksi huijaaminen latautui voimakkaasti myös Auktoriteettivastaisuus faktoriin (.42). Edellä mainitut neljä muuttujaa valittiin kuitenkin Aggressiivisuus faktoriin, koska ne katsottiin aggressiiviseksi toiminnaksi oppilaita kohtaan. (Taulukko 6.)

Viimeinen muuttuja on nimeltään Auktoriteettivastaisuus ja siihen latautui 5 muuttujaa. Auktoriteettivastaisuus faktori pitää sisällään muuttujia, jotka kohdistuvat pääasiassa opettajaa kohtaan, kuten näsäviisuus opettajaa kohtaan ja luokasta luvatta lähteminen. Tämän muuttujan Cronbachin alfa kertoimeksi saatiin  $\alpha=.77$ . Auktoriteettivastaisuus summamuuttujan selitysteeksi saatiin 6.8 %. Näsäviisuus opettajaa kohtaan latautui myös Aggressiivisuus summamuuttujaan voimakkaasti (.40). Se kuitenkin katsottiin kohdistuvan enemmän auktoriteettia kohtaan kuin oppilaita. (Taulukko 6.)

Tunnilla tupakointi, purukumin syöminen, nuuskan käyttö, ei osallistu kuukautisten takia, seiniin ja lokerikkoihin kirjoittaminen, likaiset liikuntavaatteet, kantelu, ohjeiden pyytäminen aina uudelleen, opettajaan takertuminen, pelaaminen liian rajusti, vastaan väittäminen, varastelu sekä myöhästymiset ja poissaolot tunnilta eivät latautuneet riittävästi (<.40) edellä mainittuihin neljään faktoriin.

TAULUKKO 6. Faktorimatriisi häiriökäyttäytymisen muodoista

<b>Häiriökäyttäytymisen muodot</b>					
<b>Passiivinen ja sitoutumattomuus <math>\alpha=.90</math></b>	<b>F1</b>	<b>F2</b>	<b>F3</b>	<b>F4</b>	<b>H2</b>
Heikko itsetunto	<b>.61</b>	.15	.02	.06	.40
Oppilaat, joiden aina täytyy olla ensimmäinen ja paras	<b>.58</b>	.15	.17	.20	.43
Valittaminen/ruikuttaminen	<b>.58</b>	.22	.25	.29	.53
Huomion hakeminen	<b>.57</b>	.25	.29	.21	.52
Sanaton kiusaaminen	<b>.54</b>	.11	.36	.10	.44
Nauraminen ja kikattelu	<b>.54</b>	<b>.50</b>	.03	-.09	.55
Sairauden teeskentely	<b>.53</b>	.21	.26	.17	.42
”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	<b>.52</b>	.21	.02	.24	.37
Syrjäänvetäytyminen	<b>.52</b>	.11	.22	.25	.39
Laiskuus	<b>.51</b>	.37	.26	.28	.54
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	<b>.49</b>	.17	.04	-.04	.28
Ujon tai sulkeutuneen esittäminen	<b>.47</b>	.07	.12	.16	.27
Pettyy kun häviää tai epäonnistuu	<b>.45</b>	.18	.09	.29	.32
Ei osallistu	<b>.45</b>	.34	.12	.37	.46
Saamattomuus	<b>.40</b>	.06	.30	.25	.32
<b>Keskittymisvaikeus <math>\alpha=.89</math></b>					
Ei seuraa ohjeita	.29	<b>.64</b>	.23	.18	.58
Huonosti riviin asettuminen	.01	<b>.59</b>	.22	.26	.46
Keskittymisvaikeudet	.36	<b>.59</b>	.24	.08	.54
Oppituntia häiritsevä puhuminen	.30	<b>.58</b>	.22	.06	.47
Esiintyminen ja pelleily	.43	<b>.51</b>	.35	.07	.57
Varusteiden huolimaton käyttö	.28	<b>.50</b>	.30	.21	.46
Opetuksen keskeyttäminen	.12	<b>.47</b>	.28	.36	.44
Nauraminen ja kikattelu	.54	<b>.50</b>	.03	-.09	.55
Vaikeus istua paikallaan	.24	<b>.47</b>	.23	.19	.37
Turha esinemelu	.23	<b>.43</b>	.15	.36	.39
Liikuntavaatteiden unohtaminen	.19	<b>.42</b>	.13	.29	.31

**Aggressiivisuus  $\alpha=.92$** 

Toisten uhkailu	.13	.11	<b>.72</b>	.25	.60
Toisten työntäminen ja lyöminen	.11	.25	<b>.65</b>	.19	.54
Rivo elekieli	.22	.24	<b>.61</b>	.06	.48
Riidanhaluisuus ja hännääminen	.26	.18	<b>.59</b>	.22	.49
Tappelu	-.05	.16	<b>.58</b>	.11	.38
Riitely	.24	.36	<b>.57</b>	.10	.52
Muiden oppilaiden pilkkaaminen	.47	.37	<b>.55</b>	-.01	.65
Kiusaaminen	.41	.28	<b>.53</b>	.03	.53
Turvallisuutta vaarantava toiminta	.06	.42	<b>.51</b>	.22	.48
Toisten työskentelyn estäminen	.25	.28	<b>.48</b>	.34	.49
Maltin menettäminen/kiukunpuuskat	.24	.29	<b>.48</b>	.20	.41
Kiroilu	.17	.29	<b>.47</b>	.01	.34
Valehtelu	.34	.36	<b>.45</b>	.08	.45
Huijaaminen	.36	.14	<b>.44</b>	.40	.50
Seksuaalinen häirintä	.08	-.09	<b>.43</b>	.08	.21
Epäreilusti pelaaminen	.36	.25	<b>.43</b>	.35	.50
Näsäviisus muita oppilaita kohtaan	.37	.25	<b>.41</b>	.29	.44
<b>Auktoriteettivastaisuus <math>\alpha=.77</math></b>					
Näsäviisus opettajaa kohtaan	.27	.20	.40	<b>.50</b>	.52
Luokasta luvatta lähteminen	.09	.07	.37	<b>.50</b>	.40
Ryhmästä poistuminen aktiivisuuden aikana	.25	.19	.26	<b>.48</b>	.40
Tehtävien tai harjoitusten suorittaminen myöhässä	.38	.25	.10	<b>.45</b>	.41
Tahallaan hitaasti liikkuminen	.37	.28	.27	<b>.42</b>	.47
Selitysaste (%)	12.5	9.5	11.9	6.8	40.7

## 5.6 Validiteetti ja reliabiliteetti

Tutkimuksen tehtävä on antaa luotettavaa ja totuudenmukaista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Luotettavuutta arvioidaan validiteetin ja reliabiliteetin avulla. (Kananen 2011, 118; Metsämuuronen 2011, 74.) Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä, mittaako kyseinen mittari juuri sitä asiaa, jota sen tulisi mitata (Hirsjärvi 2008, 226; Holopainen & Pulkkinen 2002, 16). Validiteetti jaetaan sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin (Kananen 2011, 119; Metsämuuronen 2011, 125).

Sisäisellä validiteetilla tarkoitetaan tutkimuksen syy-seuraus suhdetta (Kananen 2011, 121). Se voidaan jakaa useaan eri osioon esimerkiksi sisällölliseen, rakenteelliseen ja kriteerivaliditeettiin. Sisällöllinen validiteetti liittyy tutkimuksen teoreettiseen ja käsitteelliseen taustaan, esimerkiksi kattavatko tutkimuksen taustalla olevat käsitteet ja teorit laajasti tutkittavan ilmiön. (Metsämuuronen 2011, 125–126.) Tämän tutkimuksen sisällöllistä luotettavuutta parantaa se, että tutkimuksen taustalla olevaa mittaria on käytetty jo aikaisemmin muissa tutkimuksissa suurilla otoksilla. Tähän tutkimukseen tehdyt mittarin muunnokset on perusteltu teorian pohjalta. Rakennevaliditeetti menee sisällöllistä validiteettia vielä syvemmälle. Rakennevaliditeetin ajatus on, että samaa asiaa mittaavien muuttujien tulisi olla toisiinsa yhteydessä eli korreloida keskenään. Vastaavasti eri asiaa mittaavat muuttujat eivät saisi korreloida keskenään. Tutkimuksen faktorianalyyssissa KMO ja Bartlettin testi ( $\chi^2=4959.278$ ,  $p<.001$ ) osoitti, että samaa asiaa mittaavista muuttujista voitiin muodostaa faktoreita.

Kriteerivaliditeetti jaetaan yhtäaikaissvaliditeettiin eli samaa asiaa mitataan samaan aikaan kahdella eri mittarilla ja ennustevaliditeettiin eli ennustaako mittaus ilmiötä myös myöhemmin (Metsämuuronen 2011, 126–131). Kriteerivaliditeettia ei voitu suoraan tarkastella tässä tutkimuksessa, sillä tutkimus suoritettiin vain yhdellä mittarilla ja tutkimuksessa käytettyä mittaria ei tiedettävästi ole aikaisemmin vielä käytetty Suomessa, eikä Paimion kouluissa. Tuloksia kuitenkin voidaan verrata Kulinnan (2006) sekä Cothran ja Kulinnan (2007) saamiin tuloksiin Yhdysvalloissa, mutta kulttuurilliset ja tutkimuksen aineistoon liittyvien erojen takia kiistattomia johtopäätöksiä ei voida tehdä.

Ulkoista validiteettia arvioidaan tulosten yleistettävyydellä (Kananen 2011, 121). Ulkoinen validiteetti liittyy merkittävästi otokseen. Ulkoinen validiteetti kertoo sen voidaanko otos yleistää suurempaan perusjoukkoon. (Metsämuuronen 2011, 125.) Ulkoiseen validiteettiin vaikuttaa merkittävästi vastauskato sekä tapa, jolla kyselyyn osallistuneet on valittu (Karma 1983, 86). Tämän tutkimuksen perusjoukkona toimii Paimion yläkoulu ja lukio. Tutkimus oli tarkoitettu suorittamaan kokonaisotantana koulun oppilaista, mikä takaa ulkoisen validiteetin luotettavuuden. Kyselyyn osallistui 341 yläkoulun 371:sta ja 59 lukion 229:sta oppilaasta. Otos on hyvin luotettava osa perusjoukkoa Paimion yläkoulua ja lukion ensimmäistä vuosikurssia. Tutkimustuloksia ei voida yleistää valtakunnallisesti kaikkiin Suomen yläkouluihin ja lukioihin vaan ainoastaan Paimion



yläkouluun ja lukion ensimmäiseen vuosikurssiin. Vastauskato tässä tutkimuksessa jäi hyvin pieneksi, sillä kaikki oppitunnille osallistuneet oppilaat vastasivat myös kyselyyn. Otokoko on riittävän suuri osa perusjoukkoa, joka pienentää vastauskadon merkitystä tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen ulkopuolelle jäivät vain ne oppilaat, jotka eivät olleet oppitunnilla.

Tutkimuksen reliabiliudella tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta eli satunnaisvirheettömyyttä (Hirsjärvi ym. 2008, 226; Holopainen & Pulkkinen 2002, 17; Karma 1983, 54). Reliabiliteetista erotetaan stabiliteetti eli mittarin pysyvyys ajan saatossa sekä konsistenssi eli mittaavatko mittarin osatekijät samaa asiaa (Kananen 2011, 120). Tutkimuksen reliabiliteetin osoittamiseen on kolme eri tapaa: rinnakkaismittaus, toistomittaus ja sisäinen konsistenssi, eli mittarin sisäinen yhteneväisyys (Metsämuuronen 2011, 134).

Tässä tutkimuksessa näistä menetelmistä käytettiin reliabiliteetin arvioinnissa sisäistä konsistenssia, jota arvioitiin Cronbachin alfa kertoimella sekä faktorianalyysillä. Alfa ollessa suurempi, kuin  $\alpha = .60$  voidaan tulosta yleensä pitää luotettavana. (Metsämuuronen 2011, 467, 879). Tässä tutkimuksessa kaikki neljä summamuuttujaa saivat arvoja välille  $\alpha = .77 - .92$ . Lisäksi mittarin taustalla oleva mittari Kulinna ym. (2003) on jo aikaisemmin todettu tilastollisin menetelmin luotettavaksi.

Mittauksen reliabiliteettiin vaikuttaa lisäksi mittaja, mitattava henkilö, otannan sopivuus perusjoukkoon, mittauksen olosuhteet ja mittarin toimivuus. Mittauksen reliabiliteettia pyrittiin parantamaan tässä tutkimuksessa tekemällä pilottitutkimus ennen varsinaista tutkimusta. Tämän aikana kaksi liikunnanopettajaa neljästä osallistui aineiston keräämiseen. Aineiston keräystä suorittaneet liikunnanopettajat ohjeistettiin mittausten suorittamiseen. Jokainen opettaja sai lisäksi kirjalliset ohjeet, joissa kerrottiin ydinohjeet kyselylomakkeiden täyttämiseen. Tällä pyrittiin siihen, että opettajat antoivat mahdollisimman samankaltaisen ohjeistuksen kyselylomakkeen täyttämiseen. Mitattavat henkilöt vastasivat nimettöminä ja kyselylomakkeesta poistettiin ennen tutkimusta provosoiivat kysymykset. Tällä pyrittiin takaamaan, että vastaajat vastasivat mahdollisimman totuudenmukaisesti. Tutkimustilanteessa valvottiin myös sitä, että oppilaat vastasivat kyselylomakkeeseen yksin.

## 6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

### 6.1 Häiriökäyttäytyminen koko aineiston mukaan

Tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan eri häiriökäyttäytymisen muotoja esiintyi keskimäärin Paimion yläkoulussa ja lukiossa oppilaiden (n=400) ja opettajien (n=4) mukaan välillä ei koskaan–joskus. Yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja liikuntatunnilla olivat oppilaiden mukaan nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, kiroilu ja oppituntia häiritsevä puhuminen. Näitä esiintyi liikuntatunnilla joskus. Seuraavaksi yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot olivat osallistumattomuus kuukautisten takia, oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras, laiskuus, esiintyminen ja pelleily, ohjeiden seuraamattomuus sekä myöhästymiset ja poissaolot tunnilta. Näitä häiriökäyttäytymisen muotoja esiintyi liikuntatunnilla harvoin. Kaikkein harvimmin liikuntatunnilla esiintyi tunnilla tupakointia, nuuskan käyttöä, seksuaalista häirintää, varastelua, seiniin ja lokerikkoihin kirjoittamista, luokasta luvatta lähtemistä, opettajaan takertumista, tappeluja sekä toisten uhkaamista. Edellä mainittuja häiriökäyttäytymisen muotoja ei keskimäärin esiintynyt liikuntatunnilla. (Taulukko 7.)

Paimion yläkoulun ja lukion liikunnanopettajien mukaan yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot olivat oppituntia häiritsevä puhuminen, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, heikko itsetunto, keskittymisvaikeudet, nauraminen ja kikattelu, myöhästymiset ja poissaolot tunnilta, laiskuus, ” en pysty siihen” ajatuksen toistaminen, pettyy, kun häviää tai epäonnistuu sekä ohjeiden seuraamattomuus. Yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja esiintyi opettajien mukaan joskus. Liikunnanopettajien mukaan liikuntatunnilla ei esiintynyt seiniin ja lokerikkoihin kirjoittamista, seksuaalista häirintää, nuuskan käyttöä, tappeluja, tunnilla tupakointia, opettajaan takertumista, luokasta luvatta lähtemistä ja ryhmästä poistumista aktiivisuuden aikana. (Liite 2.)

TAULUKKO 7. Häiriökäyttäytymisen muotojen keskiarvot ja keskihajonnat suuruusjärjestyksessä koko oppilasaineistossa (n=400).

Häiriökäyttäytymisen muoto	Ka	Kh	Häiriökäyttäytymisen muoto	Ka	Kh
Nauraminen ja kikattelu	3.15	1.03	Sanaton kiusaaminen	1.90	0.90
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	2.97	0.99	Muiden oppilaiden pilkkaaminen	1.89	0.90
Kiroilu	2.85	1.01	Varusteiden huolimaton käyttö	1.88	0.77
Oppituntia häiritsevä puhuminen	2.81	0.97	Vastaan väittäminen	1.88	0.76
Ei osallistu kuukautisten takia ( <u>vain tytöt</u> )	2.42	0.79	Tahallaan hitaasti liikkuminen	1.86	0.87
Oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras	2.40	1.03	Valehtelu	1.84	0.78
Laiskuus	2.38	0.91	Sairauden teeskentely	1.84	0.88
Esiintyminen ja pelleily	2.35	0.97	Maltin menettäminen ja kiukunpuuskat	1.79	0.84
Ei seuraa ohjeita	2.32	0.83	Huijaaminen	1.76	0.81
Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	2.26	0.79	Syrjäänvetäytyminen	1.71	0.73
Pettyy, kun häviää tai epäonnistuu	2.26	0.90	Saamattomuus	1.70	0.82
Liikuntavaatteiden unohtaminen	2.24	0.80	Kiusaaminen	1.68	0.76
Pelaaminen liian rajusti	2.22	0.85	Likaiset liikuntavaatteet	1.66	0.81
Ohjeiden pyytäminen aina uudelleen	2.21	0.85	Toisten työntäminen ja lyöminen	1.65	0.80
Keskittymisvaikeudet	2.19	0.85	Riidanhaluisuus ja hännääminen	1.63	0.71
Turha esinemelu	2.19	0.86	Turvallisuutta vaarantava toiminta	1.62	0.76
Huomion hakeminen	2.19	0.95	Näsäviisus opettajaa kohtaan	1.60	0.77
Heikko itsetunto	2.19	0.89	Ujon tai sulkeutuneen esittäminen	1.57	0.76
Valittaminen ja ruikuttaminen	2.18	0.99	Ryhmästä poistuminen aktiivisuuden aikana	1.55	0.69
”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	2.16	0.91	Kantelu	1.54	0.75
Ei osallistu	2.02	0.86	Toisten työskentelyn estäminen	1.50	0.66
Vaikeus istua paikallaan	2.02	0.89	Toisten uhkailu	1.49	0.77
Epäreilusti pelaaminen	2.01	0.75	Tappelu	1.36	0.59
Huonosti riviin asettuminen	1.99	0.78	Opettajaan takertuminen	1.36	0.59
Opetuksen keskeyttäminen	1.97	0.78	Luokasta luvatta lähteminen	1.31	0.51
Näsäviisus muita oppilaita kohtaan	1.94	0.83	Seiniin ja lokerikkoihin kirjoittaminen	1.27	0.52
Riitely	1.94	0.84	Varastelu	1.26	0.55
Rivo elekieli	1.93	0.97	Seksuaalinen häirintä	1.19	0.56
Purukumin syöminen tunnilla	1.93	0.90	Nuuskan käyttö	1.18	0.60
Tehtävien tai harjoitusten suorittaminen myöhässä	1.91	0.71	Tunnilla tupakointi	1.16	0.43

Häiriökäyttäytymisen muodoista muodostettiin faktorianalyysin perusteella neljä summamuuttujaa. Summamuuttujat olivat oppilailta sekä opettajilla keskiarvon mukaan järjestyksessä Keskittymisvaikeudet, Passiivisuus ja sitoutumattomuus, Aggressiivisuus sekä Auktoriteettivastaisuus. Keskittymisvaikeus-summamuuttujassa oppilaiden keskiarvo oli 2.28 ja opettajien 2.30. Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujassa oppilaiden keskiarvo oli 2.17 ja opettajien 2.21. Kolmas summamuuttuja oli Aggressiivisuus, jossa oppilaiden keskiarvo oli 1.77 ja opettajien 1.78. Viimeisessä summamuuttujassa, Auktoriteettivastaisuudessa, oppilaiden sekä opettajien keskiarvo oli 1.64.

## 6.2 Sukupuolten väliset erot häiriökäyttäytymisessä

Tytöillä yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja olivat nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen ja oppituntia häiritsevä puhuminen. Edellä mainittuja häiriökäyttäytymisen muotoja esiintyi liikuntatunnilla joskus. Seuraavaksi yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot olivat kiroilu, osallistumattomuus kuukautisten takia, oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras, heikko itsetunto, myöhästymiset ja poissaolot tunnilta, ”en pysty siihen” ajatuksen toistaminen sekä laiskuus. Näitä esiintyi liikuntatunnilla harvoin. (Liite 1.)

Myös pojilla yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja ilmeni liikuntatunnilla joskus. Näitä häiriökäyttäytymisen muotoja olivat kiroilu, nauraminen ja kikattelu, oppituntia häiritsevä puhuminen, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, esiintyminen ja pelailu, laiskuus, ohjeiden seuraamattomuus sekä pelaaminen liian rajusti. Lisäksi yleisiä häiriökäyttäytymisen muotoja olivat liikuntavaatteiden unohtaminen sekä oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras. Näitä esiintyi liikuntatunnilla, kuitenkin vain harvoin. (Liite 1.)

*Sukupuolten väliset erot muuttujissa.* Tytöistä 40 % ja pojista noin puolet arvioi heikkoa itsetuntoa esiintyvän liikuntatunnilla harvoin. Tytöistä 13 % arvioi heikkoa itsetuntoa esiintyvän liikuntatunnilla usein tai aina, vastaavan luvun ollessa pojilla 4 %. (Liite 5.) Tyttöjen keskiarvo oli heikko itsetunto-muuttujassa 2.35 ja poikien 2.04. Tyttöjen keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin poikien ( $p=0.001$ ). Tyttöjen ja poikien varianssit todettiin kuitenkin eri suuriksi ( $p<0.001$ ). (Taulukko 8.)

Nauraminen ja kikattelu-kysymykseen tytöistä 42 % ja pojista kolmannes vastasi usein tai aina. Tytöistä 14 % ja pojista noin neljäsosa arvioi sitä esiintyvän harvoin. (Liite 5.) Nauraminen ja kikattelu-muuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 3.33 ja poikien 2.99. Tyttöjen keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin poikien ( $p=.001$ ). (Taulukko 8.)

Tytöistä 40 % ja pojista 22 % oli sitä mieltä, että vain samojen kavereiden kanssa olemista esiintyi liikuntatunnilla usein tai aina. Toisaalta pojista 42 % ja tytöistä 30 % arvioi vain samojen kavereiden kanssa olemista esiintyvän joskus. (Liite 5.) Vain samojen kavereiden kanssa oleminen muuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 3.15 ja poikien 2.82. Tyttöjen keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin poikien ( $p=.001$ ). (Taulukko 8.)

”En pysty siihen” ajatusta tytöistä 47 % ja pojista 37 % arvioi esiintyvän harvoin, sekä tytöistä joka kymmenes ja pojista 6 % usein tai aina. (Liite 5.) Tyttöjen keskiarvo oli kyseisessä muuttujassa 2.27 ja poikien 2.06. Tyttöjen keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin poikien ( $p=.022$ ). (Taulukko 8.)

**TAULUKKO 8.** Tyttöjen ja poikien keskiarvojen erot heikko itsetunto-, nauraminen ja kikattelu-, vain samojen kavereiden kanssa oleminen- sekä ”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen-muuttujissa

		n	ka	kh	T-arvo	p
Heikko itsetunto	Tytöt	189	2.35	0.95	3.49	.001
	Pojat	209	2.04	0.81		
Nauraminen ja kikattelu	Tytöt	188	3.33	1.00	3.37	.001
	Pojat	205	2.99	1.03		
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	Tytöt	186	3.15	1.00	3.28	.001
	Pojat	208	2.82	0.95		
”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	Tytöt	189	2.27	0.89	2.30	.022
	Pojat	209	2.06	0.91		

Tytöistä suurin osa arvioi kiroilua esiintyvän liikuntatunnilla harvoin (44 %), kun vastaava arvo pojilla oli 18 %. Vastaavasti pojista 45 % oli sitä mieltä, että kiroilua esiintyi liikuntatunnilla joskus, kun tytöistä 30 % oli tätä mieltä. Noin kolmannes pojista ja 13

% tytöistä arvioi kiroilua esiintyvän usein tai aina. (Liite 5.) Kiroilu muuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 2.44 ja poikien 3.23. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p < .001$ ). (Taulukko 9.)

Tytöistä 53 % ja pojista 43 % arvioi ohjeiden seuraamattomuutta esiintyvän liikuntatunnilla harvoin. Toisaalta pojista 12 % oli sitä mieltä, että ohjeiden seuraamattomuutta esiintyi liikuntatunnilla usein tai aina, kun vastaava arvo tytöillä oli 4 %. (Liite 5.) Ei seuraa ohjeita muuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 2.09 ja poikien 2.52. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p < .001$ ). (Taulukko 9.)

Esiintyminen ja pelleilyä liikuntatunnilla puolet tytöistä arvioi esiintyvän harvoin, kun vastaava luku pojilla oli 34 %. Tytöistä ainoastaan 6 % oli sitä mieltä, että esiintymistä ja pelleilyä esiintyi liikuntatunnilla usein tai aina, kun vastaava luku pojilla oli 17 %. (Liite 5.) Esiintyminen ja pelleily-muuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 2.09 ja poikien 2.53. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi ( $p < .001$ ). Tyttöjen ja poikien varianssit olivat kuitenkin erisuuret, joka vaikuttaa tuloksen luotettavuuteen ( $p < .001$ ) (Taulukko 9.)

Tytöistä (48 %) ja pojista (45 %) suurin osa arvioi laiskuutta esiintyvän liikuntatunnilla harvoin. Vain 6 % tytöistä oli sitä mieltä, että laiskuutta esiintyi usein tai aina, kun vastaava luku pojilla oli 17 %. (Liite 5.) Tyttöjen keskiarvo oli 2.20 ja poikien 2.55. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p < .001$ ). Varianssit olivat kuitenkin eri suuret ( $p = .029$ ). (Taulukko 9.)

Liikuntavaatteiden unohtamista tytöistä 58 % ja pojista 42 % arvioi esiintyvän liikuntatunnilla harvoin, kun taas tytöistä 21 % ja pojista 35 % arvioi sitä esiintyvän joskus. Ainoastaan 2 % tytöistä ja 9 % pojista vastasi liikuntavaatteiden unohtamista esiintyvän usein tai aina. (Liite 5.) Tyttöjen keskiarvo oli kyseisessä muuttujassa 2.07 ja poikien 2.39. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p < .001$ ). Varianssit olivat kuitenkin eri suuret ( $p < .001$ ). (Taulukko 9.)

Tytöistä 29 % ja pojista 13 % oli sitä mieltä, että pelaamista liian rajusti ei tapahtunut liikuntatunneilla koskaan. Suurin osa tytöistä (45 %) ja pojista (42 %) oli sitä mieltä,

että sitä tapahtui harvoin. On kuitenkin huomioitavaa, että pojista joka kymmenes arvioi pelaamista liian rajusti tapahtuvan usein tai aina, kun vastaava luku tytöillä oli 3 %. (Liite 5.) Tyttöjen keskiarvo oli 2.01 ja poikien 2.42. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p < .001$ ). Varianssit todettiin kuitenkin eri suuriksi ( $p = .003$ ). (Taulukko 9.)

Oppituntia häiritsevää puhumista tytöistä 43 % pojista 37 % arvioi esiintyvän liikuntatunnilla joskus. Tytöistä 16 % ja pojista 27 % oli sitä mieltä, että häiritsevää puhumista esiintyi usein tai aina. Ainoastaan murto-osa (7 % ja 8 %) tytöistä ja pojista arvioi, että liikuntatunneilla ei tapahtunut häiritsevää puhumista. (Liite 5.) Oppituntia häiritsevää puhumisen-muuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 2.69 ja poikien 2.91. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p = .023$ ). (Taulukko 9.)

TAULUKKO 9. Tyttöjen ja poikien keskiarvojen erot kiroilu-, ei seuraa ohjeita-, esiintyminen ja pelleily-, laiskuus-, liikuntavaatteiden unohtaminen-, pelaaminen liian rajusti- ja oppituntia häiritsevää puhumisen-muuttujissa

		n	ka	kh	T	p
Kiroilu	Tytöt	190	2.44	0.94	-8.47	<.001
	Pojat	208	3.23	0.91		
Ei seuraa ohjeita	Tytöt	189	2.09	0.76	-5.44	<.001
	Pojat	207	2.52	0.83		
Esiintyminen ja pelleily	Tytöt	191	2.09	0.86	-4.37	<.001
	Pojat	209	2.53	1.02		
Laiskuus	Tytöt	191	2.20	0.87	-3.81	<.001
	Pojat	209	2.55	0.92		
Liikuntavaatteiden unohtaminen	Tytöt	188	2.07	0.69	4.14	<.001
	Pojat	209	2.39	0.86		
Pelaaminen liian rajusti	Tytöt	189	2.01	0.80	-5.07	<.001
	Pojat	205	2.42	0.85		
Oppituntia häiritsevää puhumisen	Tytöt	190	2.69	0.88	-2.27	0.24
	Pojat	208	2.91	1.04		

Tytöistä 8 % arvioi, että osallistumattomuutta kuukautisten takia ei esiintynyt liikuntatunnilla koskaan, noin puolet harvoin, noin kolmannes joskus ja 10 % usein tai aina

(Liite 5). Tyttöjen keskiarvo oli kyseisessä muuttujassa 2.42. Tässä muuttujassa eroja tyttöjen poikien välillä ei voitu selvittää, koska poikien vastauksia ei otettu huomioon kyselylomakkeessa.

Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta häiriökäyttäytymistä tytöistä 47 % ja pojista 53 % arvioi esiintyvän harvoin. Ainoastaan 4 % tytöistä ja 5 % pojista arvioi tällaista häiriökäyttäytymistä esiintyvän usein tai aina. (Liite 5.) Tyttöjen (2.31) ja poikien (2.22) keskiarvojen erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä ( $p=.221$ ). Oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras-kysymykseen tytöistä ja pojista viidennes vastasi ei koskaan. Samassa kysymyksessä noin 40 % sekä tytöistä että pojista vastasi harvoin. (Liite 5.) Keskiarvojen erot tyttöjen (2.41) ja poikien (2.39) välillä eivät olleet tilastollisesti merkitseviä ( $p=.839$ ).

*Sukupuolten väliset erot summamuuttujissa.* Häiriökäyttäytyminen jaettiin faktorimatriisin perusteella neljään summamuuttujaan. Nämä summamuuttujat olivat Aggressiivisuus, Passiivisuus ja sitoutumattomuus, Keskittymisvaikeudet sekä Auktoriteettivastaisuus. Tyttöjen keskiarvo oli Aggressiivisuus-summamuuttujassa 1.51 ja poikien 2.01 Keskittymisvaikeus-summamuuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 2.14 ja poikien 2.41. Auktoriteettivastaisuus-summamuuttujassa tyttöjen keskiarvo oli 1.51 ja poikien 1.76. Edellä mainituissa kolmessa summamuuttujassa poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p<.001$ ). Varianssit todettiin eri suuriksi Keskittymisvaikeus ( $p=.008$ ) ja Aggressiivisuus ( $p<.001$ ) summamuuttujissa. Neljännessä summamuuttujassa, Passiivisuudessa ja sitoutumattomuudessa, ei tyttöjen ja poikien keskiarvojen välillä ollut eroja ( $p=.791$ ). (Taulukko 10.)



TAULUKKO 10. Tyttöjen ja poikien keskiarvojen erot Aggressiivisuus-, Passiivisuus ja sitoutumattomuus-, Keskittymisvaikeus- sekä Auktoriteettivastaisuus- summamuuttujissa koko oppilasaineistossa

		n	ka	kh	T-arvo	p-arvo
Aggressiivisuus	Tyttö	191	1.51	0.40	-10.81	<.001
	Poika	209	2.01	0.52		
Passiivisuus ja sitoutumattomuus	Tyttö	191	2.17	0.62	-.27	.791
	Poika	209	2.18	0.54		
Keskittymisvaikeus	Tyttö	191	2.14	0.54	-4.71	<.001
	Poika	209	2.41	0.62		
Auktoriteetti- vastaisuus	Tyttö	191	1.51	0.48	-4.98	<.001
	Poika	209	1.76	0.52		

### 6.3 Luokka-asteiden väliset erot häiriökäyttäytymisessä

7. Luokalla yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja olivat nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, oppituntia häiritsevä puhuminen, kiroilu, laiskuus, esiintyminen ja pelleily, ohjeiden seuraamattomuus, keskittymisvaikeudet, liikuntavaatteiden unohtaminen, ohjeiden pyytäminen aina uudelleen ja oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras. Keskiarvot vaihtelivat välillä 3.19–2.20 ja keskihajonnat välillä 0.79–1.06.

Yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja 8. luokalla olivat nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, oppituntia häiritsevä puhuminen, kiroilu, oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras, pettyy, kun häviää tai epäonnistuu, ohjeiden seuraamattomuus, esiintyminen ja pelleily, ohjeiden pyytäminen aina uudelleen, turha esinemelu ja laiskuus. Näiden häiriökäyttäytymisen muotojen keskiarvot vaihtelivat välillä 3.07–2.23 ja keskihajonnat välillä 0.80–1.10.

Vastaavasti 9. luokalla yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja olivat kiroilu, nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, oppituntia häiritsevä puhuminen, laiskuus, oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras, liikuntavaatteiden unohtaminen, esiintyminen ja pelleily, myöhästymiset ja poissaolot tunnilta, va-

littaminen ja ruikuttaminen sekä ohjeiden seuraamattomuus. Keskiarvot vaihtelivat edellä mainituissa muuttujissa välillä 3.25–2.32 ja keskihajonta välillä 0.81–1.10.

Lukion ensimmäisen vuosikurssin yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot olivat nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, oppituntia häiritsevä puhuminen, kiroilu, oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras, myöhästymiset ja poissaolot tunnilta, heikko itsetunto, esiintyminen ja pelleily, laiskuus, ohjeiden seuraamattomuus sekä pettyy, kun häviää tai epäonnistuu. Keskiarvot olivat näissä muuttujissa välillä 3.29–2.34 ja keskihajonnat välillä 1.15–0.71.

*Luokka-asteiden väliset erot muuttujissa.* Luokka-asteiden välisiä eroja edellä mainituissa yleisimmissä häiriökäyttäytymisen muodoissa tutkittiin yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Luokka-asteiden välisten erojen tarkastelussa käytettiin Scheffin ja Tamhanen T2 testiä. Myöhästymiset ja poissaolot-muuttujassa 7.luokan keskiarvo oli 2.19, 8. luokan 2.10, 9. luokan 2.39 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 2.46. Varianssit todettiin eri suuriksi ( $p=.028$ ). Luokka-asteiden välisiä eroja tarkasteltiin Tamhane T2 testin avulla. Lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ( $p=.035$ ) ja 9. luokan ( $p=.030$ ) oppilailla keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin 8. luokan oppilailla. (Taulukko 11.)

Liikuntavaatteiden unohtaminen-muuttujassa 7. luokan keskiarvo oli 2.21, 8. luokan 2.17, 9. luokan 2.44 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 2.03. Varianssit todettiin eri suuriksi ( $p=.003$ ). Luokka-asteiden välisiä eroja tarkasteltiin Tamhane T2 testillä. 9. luokan keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ( $p=.008$ ). (Taulukko 11.)

Kiroilu-muuttujassa 7. luokan keskiarvo oli 2.55, 8. luokan 2.82, 9. luokan 3.25 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 2.71. Varianssit todettiin yhtä suuriksi ( $p=.142$ ). Luokka-asteiden välistä vaihtelua keskiarvoissa tarkasteltiin Scheffin testin avulla. 9. luokan keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin 7. luokan ( $p<.001$ ), 8. luokan ( $p=.010$ ) ja lukion 1. ( $p=.008$ ). (Taulukko 11.)

TAULUKKO 11. Luokka-asteiden väliset keskiarvojen erot myöhästymiset ja poissaolot-, liikuntavaatteiden unohtaminen- sekä kiroilu-muuttujissa

		n	ka	kh	p	F	Tamhane T2
Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	7. luokka	109	2.19	0.78	.006	4.15	L1>8lk.*
	8. luokka	116	2.10	0.71			9lk>8lk.*
	9. luokka	114	2.39	0.84			
	Lukio 1	57	2.46	0.80			
Liikuntavaatteiden unohtaminen	7. luokka	108	2.21	0.79	.006	2.61	L1<9lk**
	8. luokka	114	2.17	0.74			
	9. luokka	116	2.44	0.88			
	Lukio 1	59	2.03	0.72			
		n	ka	kh	p	F	Scheffe
Kiroilu	7. luokka	108	2.55	1.06	<.001	10.53	L1<9lk.**
	8. luokka	116	2.82	0.97			7lk.<9lk.***
	9. luokka	115	3.25	0.94			8lk.<9lk.*
	Lukio 1	59	2.71	0.85			

\*  $p \leq .05$ , \*\*  $p \leq .01$ , \*\*\*  $p \leq .001$

Nauraminen ja kikattelu-, vain samojen kavereiden kanssa oleminen-, oppituntia häiritsevää puhuminen-, laiskuus-, heikko itsetunto-, keskittymisvaikeudet-, oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras-, esiintyminen ja pelleily-, ei seuraa ohjeita-, ohjeiden pyytäminen aina uudelleen-, pettyy, kun häviää tai epäonnistuu-, turha esinemele- sekä valittaminen ja ruikuttaminen-muuttujissa ei luokka-asteiden välillä havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja ( $p > .05$ ).

*Luokka-asteiden väliset erot summamuuttujissa.* Luokka-asteiden välisiä eroja summamuuttujissa tutkittiin varianssianalyysin ja Scheffe-testin avulla. Varianssianalyysin avulla tutkittiin ryhmien varianssien yhtä suuruutta. Scheffe-testin avulla tutkittiin luokka-asteiden välistä vaihtelua. Aggressiivisuus-summamuuttujassa keskiarvo oli 7. luokalla 1.74, 8. luokalla 1.75, 9. luokalla 1.89 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 1.64. Varianssit todettiin yhtä suuriksi ( $p = .405$ ). 9. luokan keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ( $p = .034$ ). (Taulukko 12.)

Auktoriteettivastaisuus-summamuuttujassa keskiarvo oli 7. luokalla 1.70, 8. luokalla 1.59, 9. luokalla 1.74 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 1.45. Varianssit todettiin yhtä suuriksi ( $p=.112$ ). 9. luokan keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin lukion 1 ( $p=.005$ ). Myös 7. luokan keskiarvo oli tilastollisesti merkitsevästi korkeampi kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ( $p=.034$ ). (Taulukko 12.)

TAULUKKO 12. Luokka-asteittaiset erot Aggressiivisuus- ja Auktoriteettivastaisuus-summamuuttujassa

	Aggressiivisuus				F-arvo	Scheffe-testi
	n	ka	kh	p		
7. Luokka	109	1.74	0.57	.017	F(3,396)=3.45	9>L1*
8. Luokka	116	1.75	0.53			
9. Luokka	116	1.89	0.50			
Lukio 1	59	1.64	0.49			
	Auktoriteettivastaisuus					
7. Luokka	109	1.70	0.53	.002	F(3,396)=5.03	9>L1**
8. Luokka	116	1.59	0.47			7>L1*
9. Luokka	116	1.74	0.55			
Lukio 1	59	1.45	0.49			

\*  $p \leq .05$ , \*\*  $p \leq .01$ , \*\*\*  $p \leq .001$

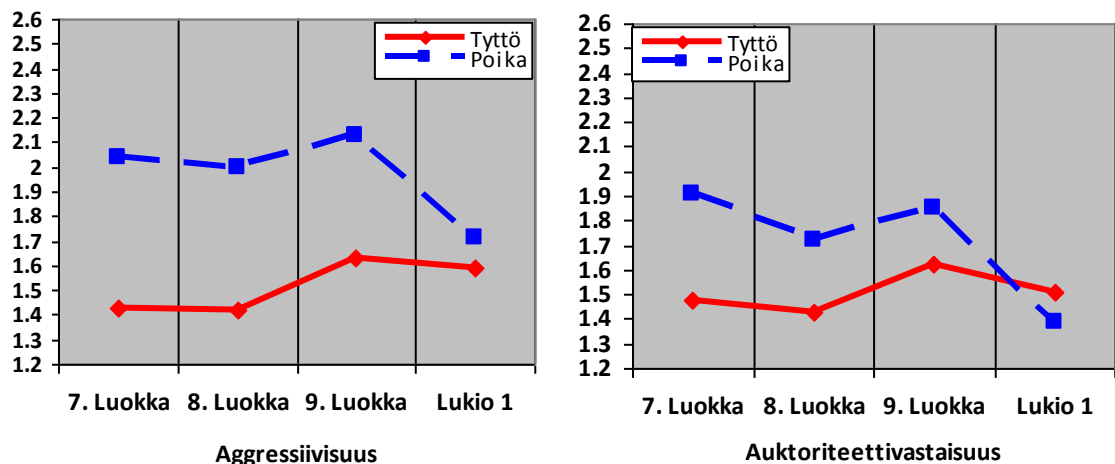
Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujassa 7. luokalla keskiarvo oli 2.12, 8. luokalla 2.13, 9. luokalla 2.24 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 2.23. Keskittymisvaikeus-summamuuttujassa keskiarvo oli 7. luokalla 2.33, 8. luokalla 2.24, 9. luokalla 2.31 ja lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla 2.21. Varianssit todettiin yhtä suuriksi Passiivisuus ja sitoutumattomuus- ( $p=.277$ ) sekä Keskittymisvaikeus-summamuuttujissa ( $p=.652$ ). Luokka-asteiden välillä ei havaittu eroja edellä mainituissa summamuuttujissa ( $p>.05$ ).

Liikunnanopettajilta kysyttiin kyselylomakkeessa kysymys, jossa heidän piti arvioida, millä luokka-asteella (7. luokka–lukio) esiintyy heidän opetuksessaan kaikkein eniten häiriökäyttäytymistä. Opettajista kolme arvioi häiriökäyttäytymistä esiintyvän kaikkein eniten 7. luokalla. Yksi opettajista arvioi häiriökäyttäytymistä esiintyvän eniten 8. ja 9. luokalla.

#### 6.4 Luokka-asteen ja sukupuolen yhteys häiriökäyttäytymisen useuteen

*Sukupuolten väliset erot luokka-asteiden sisällä.* Aggressiivisuus-summamuuttujassa 7. luokalla, 8. luokalla ja 9. luokalla tyttöjen ja poikien keskiarvojen erot olivat tilastollisesti erittäin merkitsevät ( $p < .001$ ). Kaikissa tapauksissa poikien keskiarvo oli korkeampi kuin tyttöjen. Varianssit todettiin kuitenkin eri suuriksi ( $p < .05$ ). Lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ei tyttöjen ja poikien välillä ollut eroja keskiarvoissa ( $p = .351$ ). (Taulukot 13,14 ja Kuvio 1.)

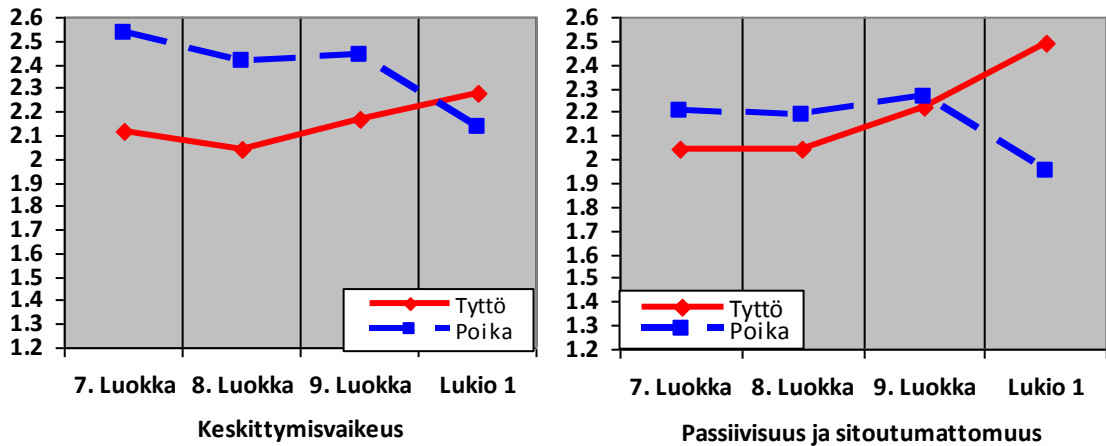
Auktoriteettivastaisuus-summamuuttujassa 7. ja 8. luokalla oli tyttöjen ja poikien keskiarvon välillä tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ( $p \leq .001$ ). Myös 9. luokalla tyttöjen ja poikien välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ( $p = .025$ ). Poikien keskiarvo oli kaikissa kolmessa tapauksessa korkeampi. Lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ei tyttöjen ja poikien keskiarvojen välillä ollut eroja ( $p = .338$ ). (Taulukot 13, 14 ja Kuvio 1.)



KUVIO 1. Sukupuolten väliset keskiarvojen erot luokka-asteittain Aggressiivisuus- ja Auktoriteettivastaisuus-summamuuttujissa

Keskittymisvaikeus-summamuuttujassa 7. luokalla ja 8. luokalla tyttöjen ja poikien välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero keskiarvoissa ( $p \leq .001$ ). 8. luokalla tyttöjen ja poikien varianssit todettiin kuitenkin eri suuriksi ( $p = .043$ ). Myös 9. luokalla tyttöjen ja poikien keskiarvojen välillä oli tilastollisesti merkitsevä ero ( $p = .022$ ). Kaikissa kolmessa tapauksessa poikien keskiarvo oli tyttöjen keskiarvoa korkeampi. Lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla ei ollut tilastollisesti merkitsevää eroa tyttöjen ja poikien keskiarvoissa ( $p = .289$ ). (Taulukot 13, 14 ja Kuvio 2.)

Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujassa yläkoulun 7., 8. ja 9. luokalla ei ollut tyttöjen ja poikien keskiarvojen välillä tilastollisesti merkitsevää eroa ( $p > .05$ ). Luokion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla tyttöjen ja poikien keskiarvojen välillä oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ero ( $p = .001$ ). Tyttöjen keskiarvo oli korkeampi kuin poikien. (Taulukot 13, 14 ja Kuvio 2.)



KUVIO 2. Sukupuolten väliset keskiarvojen erot luokka-asteittain Keskittymisvaikeus- sekä Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujissa

TAULUKKO 13. 7. luokan ja 8. luokan keskiarvojen erot summamuuttujissa tyttöjen ja poikien välillä (T-testi)

Summamuuttujat	Luokka-asteet					
	7. luokka			8. luokka		
	ka	kh	p	ka	kh	p
Aggressiivisuus						
tytöt	1.43	0.37	<.001	1.42	0.36	<.001
pojat	2.04	0.57		2.00	0.50	
Passiivisuus ja sitoutumattomuus						
tytöt	2.04	0.60	.148	2.04	0.56	.133
pojat	2.20	0.55		2.19	0.50	
Keskittymisvaikeus						
tytöt	2.12	0.51	<.001	2.04	0.49	.001
pojat	2.53	0.61		2.41	0.59	
Auktoriteettivastaisuus						
tytöt	1.48	0.43	<.001	1.43	0.44	.001
pojat	1.91	0.53		1.72	0.45	

TAULUKKO 14. 9. luokan ja lukion keskiarvojen erot summamuuttujissa tyttöjen ja poikien välillä (T-testi)

Summamuuttujat	Luokka-asteet					
	9. luokka			Lukio 1		
	ka	kh	p	ka	kh	p
Aggressiivisuus						
tytöt	1.63	0.38	<.001	1.59	0.50	.351
pojat	2.13	0.47		1.71	0.47	
Passiivisuus ja sitoutumattomuus						
tytöt	2.22	0.60	.738	2.49	0.71	.001
pojat	2.26	0.58		1.95	0.47	
Keskittymisvaikeus						
tytöt	2.17	0.61	.022	2.28	0.52	.289
pojat	2.44	0.63		2.13	0.58	
Auktoriteettivastaisuus						
tytöt	1.62	0.53	.025	1.51	0.54	.338
pojat	1.85	0.55		1.39	0.42	

Kaksisuuntaisen varianssianalyysin avulla selvitettiin, vaihtelee häiriökäyttäytymisen ilmeneminen sukupuolen ja luokka-asteen mukaan, ja vaikuttaako luokka-aste tai sukupuoli häiriökäyttäytymisen useuteen. Luokka-asteella ja sukupuolella oli tilastollisesti erittäin merkitsevä yhdysvaikutus Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujassa ( $p=.001$ ). Varianssit todettiin yhtäsuuriksi ( $p=.267$ ). Luokka-asteella ja sukupuolella ei kuitenkaan ollut omavaikutusta Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujassa ( $p<.05$ ). Sukupuoli ja luokka-aste yhdessä selittivät 4.2 % Passiivisuus ja sitoutumattomuus häiriökäyttäytymisestä. Mallin kokonaisselitysaste oli 5.1 %. Keskittymisvaikeus-summamuuttujassa sukupuolen ja luokka-asteella oli tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus ( $p=.015$ ). Sukupuolella havaittiin myös omavaikutusta Keskittymisvaikeus-summamuuttujaan ( $p<.001$ ). Sukupuoli ja luokka-aste selittivät Keskittymisvaikeuksista 2.6 %. Mallin kokonaisselitysasteeksi muodostui 8.3 %. (Taulukko 15.)

Aggressiivisuus-summamuuttujassa sukupuolella ja luokka-asteella oli tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus ( $p=.006$ ). Varianssit todettiin eri suuriksi, joka vaikuttaa tuloksen luotettavuuteen ( $p=.002$ ). Sukupuolella sekä luokka-asteella oli myös omavaikutusta Aggressiivisuuteen ( $p<.01$ ). Aggressiivisuudesta sukupuoli ja luokka-aste selittivät yhdessä 3.1 %. Sukupuoli itsessään selitti kuitenkin lähes 19 % Aggressiivisuudesta. Malli selitti kokonaisuudessaan Aggressiivisuudesta 26.9 %. Auktoriteettivastaisuus-summamuuttujassa sukupuolella ja luokka-asteella oli tilastollisesti merkitsevä yhdysvaikutus ( $p=.006$ ). Sukupuolella ja luokka-asteella oli molemmilla myös omavaikutusta

( $p \leq .001$ ). Sukupuoli ja luokka-aste yhdessä selittivät Auktoriteettivastaisuudesta 2.7 %. Mallin kokonaisselitysasteeksi muodostui 12.2 %. (Taulukko 15.)

TAULUKKO 15. Sukupuolen ja luokka-asteen vaikutus oppilaiden Passiivisuus ja sitoutumattomuus-, Aggressiivisuus-, Keskittymisvaikeus- ja Auktoriteettivastaisuussummamuuttujiin

	Muuttujat	df	F	p	Eta <sup>2</sup> (%)
Passiivisuus ja sitoutumattomuus	Sukupuoli	1	.64	.425	0.2
	Luokka-aste	3	1.31	.270	1.0
	Sukupuoli x Luokka-aste	3	5.68	.001	4.2
Aggressiivisuus	Sukupuoli	1	90.47	<.001	18.8
	Luokka-aste	3	4.38	.005	3.2
	Sukupuoli x Luokka-aste	3	4.20	.006	3.1
Keskittymisvaikeus	Sukupuoli	1	13.79	<.001	3.4
	Luokka-aste	3	0.98	.402	0.7
	Sukupuoli x Luokka-aste	3	3.52	.015	2.6
Auktoriteettivastaisuus	Sukupuoli	1	16.27	<.001	5.0
	Luokka-aste	3	5.62	.001	7.5
	Sukupuoli x Luokka-aste	3	4.19	.006	2.7

### 6.5 Työskentelyrauha liikuntatunnilla

Koko aineistossa työskentelyrauhan keskiarvo oli 1.98. Oppilaista 18 % arvio työskentelyrauhan liikuntatunnilla erittäin hyväksi, kaksi kolmesta hyväksi, 15 % kohtalaiseksi ja 1 % huonoksi tai erittäin huonoksi. Tytöistä 25 % ja pojista 11 % arvio työskentelyrauhan liikuntatunnilla erittäin hyväksi, tytöistä ja pojista kaksi kolmesta hyväksi, tytöistä 9 % ja pojista 21 % kohtalaiseksi sekä ainoastaan 1 % tytöistä ja pojista huonoksi tai erittäin huonoksi. Tyttöjen keskiarvo oli 1.85 ja poikien 2.11. Poikien keskiarvo oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi korkeampi kuin tyttöjen ( $p < .001$ ). Pojat kokivat työskentelyrauhan heikommaksi kuin tytöt. (Taulukko 16.)



TAULUKKO 16. Jakaumat (%) ja keskiarvojen erot työskentelyrauha liikuntatunnilla-  
muuttujassa koko aineistossa, tytöillä ja pojilla

	n	Erittäin hyvä	Hyvä	Kohtalainen	Huono tai erittäin huono	ka	kh	t	p
Tytöt	168	25.0	65.5	8.9	0.6	1.85	0.59	-4.11	<.001
Pojat	169	11.2	66.9	21.3	0.6	2.11	0.58		
Kaikki	337	18.1	66.2	15.1	0.6	1.98	0.60		

Luokkien välistä keskiarvojen eroa tarkasteltiin yksisuuntaisen varianssianalyysin avulla. Varianssit todettiin yhtä suuriksi ( $p=.689$ ). Luokka-asteiden välillä ei havaittu tilastollisesti merkitseviä eroja keskiarvoissa ( $p>.05$ ).

## POHDINTA

### 7.1 Tulosten tarkastelu

Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, minkälaista häiriökäyttäytymistä esiintyy Paimion yläkoulun perusopetuksen 7., 8. ja 9. luokalla sekä lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin tyttöjen ja poikien välisiä eroja ja luokkasteiden välisiä eroja häiriökäyttäytymisen muodoissa. Tarkastelun kohteena oli myös oppilaiden kokemana työrauha liikuntatunnilla. Tutkimus koostuu pääasiassa oppilaiden näkökulmasta, mutta myös heidän liikunnanopettajansa vastasivat kyselyyn.

#### 7.1.1 Häiriökäyttäytymisen liikunnanopetuksessa

Tutkimuksen yhtenä tehtävänä oli selvittää, minkälaista häiriökäyttäytymistä esiintyy Paimion yläkoulussa ja lukiossa. Esimerkiksi monet mielipidekirjoitukset viittaavat siihen, että häiriökäyttäytyminen olisi lisääntynyt viime vuosien saatossa (Lampinen 27.10.2010; Opettajalehti 3.6.2011). Kuitenkaan Paimion yläkoulussa ja lukiossa tästä ei ole viitteitä, sillä häiriökäyttäytymistä esiintyi näissä kouluissa vain vähän. Tämän tutkimuksen tuloksia ei voida kuitenkaan yleistää laajemmin muihin suomalaisiin yläkouluhin ja lukioihin. Saattaa olla, että Paimiossa ollaan edistyksellisiä häiriökäyttäytymisen ehkäisyssä. Voi myös olla, että koulun toimintatavat, arvot ja kulttuuri ehkäisevät häiriökäyttäytymistä. Paimiossa vain neljä liikunnanopettajaa hoitaa koko koulun liikunnanopetuksen. Liikunnanopettajien pätevyydellä onkin varmasti suora positiivinen vaikutus tämän tutkimuksen tuloksiin. Saloviidan (2007, 42) mukaan opettajalla on suuri merkitys häiriökäyttäytymisen esiintyvyydessä, sillä hyvä opetus ennaltaehkäisee ja heikko opetus vastaavasti voi lisätä häiriöitä oppitunnilla.

Paimion liikunnanopetuksessa esiintyi keskittymisvaikeuksia, passiivisuutta ja sitoutumattomuutta, aggressiivisuutta sekä auktoriteettivastaisuutta. Neljä edellä mainittua kategoriaa pitivät sisällään kaikkiaan 47 häiriökäyttäytymisen muotoa. Ne antavat hyvän kuvan Paimiossa esiintyvistä häiriökäyttäytymisistä. Keskittymisvaikeudet sekä passiivisuus ja sitoutumattomuus olivat selvästi yleisempiä kuin aggressiivisuus ja auk-

toriteettivastaisuus. On hyvä kuitenkin huomioda, että näiden kategorioiden ulkopuolelle jäi häiriökäyttäytymisen muotoja, jotka olivat yleisiä oppilailta, kuten osallistumattomuus kuukautisten takia sekä myöhästymiset ja poissaolot liikuntatunnilta. Kaikki edellä kuvatut häiriökäyttäytymisen muodot ovat jokapäiväisiä koulussa. Aikaisemmissa tutkimuksissa on saatu samankaltaisia tuloksia ilmenemismuodoissa kuin tässä tutkimuksessa (Aho 1980, 2; Kulinna ym. 2006; Cothrat & Kulinna 2007).

Käytettäessä Kulinnan ym. (2003) määritystä häiriökäyttäytymisen vakavuusasteelle, voidaan todeta häiriökäyttäytymisen olevan Paimiossa pääasiassa lievää. Kulinna ym. (2003) jakoivat vakavuusasteen kolmeen tasoon: lievään, keskitasoiseen ja vaikeaan häiriökäyttäytymiseen. Lievää häiriökäyttäytymistä katsottiin olevan silloin, kun oppilas häiritsee toiminnallaan pääasiassa itseään, keskitasoisista silloin, kun oppilas häiritsee itsensä lisäksi muita oppilaita tai opettajaa ja vakavaa silloin, kun häiritseminen voi aiheuttaa oppilaalle itselleen, muille oppilaille tai opettajalle fyysistä tai psyykkistä vaaraa tai uhkaa. Kaikki tämän tutkimuksen yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot voidaan katsoa kuuluviksi lievään tai korkeintaan keskivaikeaan häiriökäyttäytymisen luokkaan, kuten esimerkiksi nauraminen ja kikattelu, vain samojen kavereiden kanssa oleminen, kiroilu sekä oppituntia häiritsevä puhuminen. Vakavampia häiriökäyttäytymisen muotoja ei esiintynyt tai esiintyi erittäin harvoin oppilaiden ja opettajien raportoinnin mukaan liikuntatunnilla. Tällaisia olivat muun muassa seksuaalinen häirintä, nuuskan käyttö, tappelut ja tunnilla tupakointi. Keskittymisvaikeudet sekä passiivisuus ja sitoutumattomuus pitivät sisällään pääasiassa lievää häiriökäyttäytymistä, kun taas aggressiivisuus ja auktoriteettivastaisuus sisältävät enemmän kohtalaista ja vaikeaa häiriökäyttäytymistä. Tämä osaltaan selittää kategorioiden järjestyksen, sillä aikaisemmat tutkimukset jo viittaavat siihen, että häiriökäyttäytyminen koulussa on pääasiassa lievää ja keskitasoisista sekä vakavaa häiriökäyttäytymistä esiintyy harvemmin (Algozzine ym. 2008; Cothran & Kulinna 2007; Erätuuli & Puurula 1990, 54; Hämäläinen & Ihalainen 2000, 45; Inkilä & Salmi 2001, 31; Kulinna ym. 2006).

Keskittymisvaikeudet ovat yleisiä koulussa, sillä luokalta löytyy aina niitä oppilaita, joita oppituntin aihe ei kiinnosta. Liikunnanopetus on erilaista ja monessa suhteessa myös haastava oppiaine verrattuna luokassa tapahtuvaan opetukseen, mikä saattaa osaltaan selittää keskittymisvaikeuksien yleisyyden tässä tutkimuksessa. Monesti liikunnan-

opetus järjestetään paljon vapaammassa ja avoimessa tilassa, esimerkiksi urheilukentällä, mikä saattaa vaikeuttaa opettajan ryhmänhallintaa. Opettajalla onkin suuri rooli häiriökäyttäytymisen ennaltaehkäisyssä. Liikunta koulupäivän aikana auttaa oppilasta keskittymään myös luokassa tapahtuvassa opiskelussa. Esimerkiksi lyhyt jumppa tai rentoutus oppitunnilla parantaa monesti oppilaiden keskittymistä itse aiheeseen. (Kerola & Sipilä 2007, 73.) Liikunta oppiaineena on myös erinomainen väline keskittymiskyvyn kehittämiseen. Esimerkiksi liikuntatunnin yhteistoiminnallisuus sekä oppiaineen käytännöllisyys tarjoavat mahdollisuuden tarkkaavaisuuden kehittämiseen. Opettajan toiminta tunnilla on tärkeä osa oppilaiden keskittymiskyvyn kehittämistä. Oppilaille tulisi tarjota taitotasoon ja ikään nähden sopivia tehtäviä. Tehtävien tulisi olla toisaalta riittävän helppoja ja toisaalta riittävän haastavia sekä monipuolisia. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2007, 14.) Jokaisen oppilaan tulisi kokea onnistumisen kokemuksia, sillä tällöin myös oma itseluottamus vahvistuu ja keskittymiskyky pysyy tehtävässä (Lepola 2004, 60). Tärkeää on, että opetuksessa on tasapainossa harjoitteet, joissa oppilailta vaaditaan keskittymiskykyä sekä harjoitteet, joissa oppilailla on vain lupa purkaa energiaa.

Passiivisuus ja sitoutumattomuus toimintaan olivat keskittymisvaikeuksien lisäksi yleisimpiä häiriökäyttäytymisen muotoja. Oppiaineen toiminnallisuus saattaa vaikuttaa siihen, että passiivisuus ja osallistumattomuus haittaavat liikunnanopetuksessa enemmän, kuin monissa muissa oppiaineissa. Luokassa tapahtuvassa opetuksessa oppilaan osallistumattomuutta opettaja ei välttämättä edes huomaa, sillä passiivinen toiminta ei häiritse muiden oppilaiden työskentelyä. Liikuntatunnilla jokainen oppilas joutuu olemaan esillä ja jo yhdenkin oppilaan passiivinen käyttäytyminen vaikeuttaa muun ryhmän työskentelyä. Suomessa koulunkäynti ei ole vapaaehtoista, eivätkä kaikki oppilaat pidä liikunnasta, vaikka se onkin erittäin suosittu oppiaine (Kuusikko & Virolainen 2000, 60; Pالمäki & Heikinaro-Johansson 2010, 69). Motivaation puute saattaa näkyä passiivisena toimintana, jolloin oppilas yrittää osallistua mahdollisimman vähän oppitunnille. Toinen syy passiivisuuteen saattaa olla itseluottamuksen puuttuminen. Tällöin oppilas ei vain uskalla osallistua liikuntatunnilla. Tällöin on kyse eri asiasta kuin motivaation puutteesta (Goldstein ym. 2009, 134).

Aggressiivisuus ja Auktoriteettivastaisuus-summamuuttajat ovat hyvin samankaltaisia. Erona näiden summamuuttajien välillä on, että auktoriteettivastainen käyttäytyminen kohdistuu auktoriteettia kohtaan ja se voi näkyä myös muuna toimintana kuin aggressiivisuutena. Aggressiivinen käyttäytyminen on tutkimusten mukaan yleistä yläkouluiässä, koska tällainen käyttäytyminen liittyy nuoren itsenäistymiseen (Cacciatore 2007, 134). Paimion yläkoulun ja lukion liikunnanopetuksessa tällainen käyttäytyminen oli kuitenkin vähäistä. On hyvä muistaa, että aggressiivinen käyttäytyminen ei liity jokaisen oppilaan itsenäistymiseen, vaan temperamentilla ja aiemmilla elämäkokemuksilla on vaikutusta murrosiän kuohuntavaiheen voimakkuuteen (Cacciatore 2007, 134). Oppilaiden aggressiivinen käyttäytyminen saattaa myös kohdistua enemmän omiin vanhempiin, kuin esimerkiksi opettajiin. Opettajan suosio oppilaiden keskuudessa vaikuttaa aggressiivisuuden ja auktoriteettivastaisuuden esiintymiseen oppitunneilla. Osa opettajista voi olla nuorille esikuvia, jolloin aggressiivisuutta ei välttämättä esiinny (Cacciatore 2007, 134). Myös opettajan auktoriteetilla oppilaiden silmissä on varmasti suuri vaikutus oppilaiden käyttäytymiseen liikuntatunnilla. Saattaa olla, että aggressiivinen ja väkivaltainen käyttäytyminen ei näy koulujen oppitunneilla, vaan se liittyy enemmän koulun muuhun toimintaan, esimerkiksi välitunneille (Fröjd, Mansikka, Ahonen & Kaltiala-Heino 2008, 42). Oppitunnilla on aina opettaja puuttumassa tilanteeseen, kun taas välitunneilla koko koulun oppilaita valvoo yleensä vain yksi välituntivalvoja.

### 7.1.2 Häiriökäyttäytyminen sukupuolen ja luokka-asteen mukaan

Tämän tutkimuksen toisena tehtävänä oli tutkia, onko tyttöjen ja poikien sekä luokka-asteiden välillä eroja häiriökäyttäytymisessä. Neljästä summamuuttujasta kolmessa pojilla esiintyi enemmän häiriökäyttäytymistä kuin tytöillä. Tulos tukee käsitystä siitä, että pojilla esiintyy enemmän häiriökäyttäytymistä (Algozzine ym. 2008; Moilanen 2004). Pojilla esiintyi enemmän auktoriteettivastaisuutta, aggressiivisuutta ja keskittymisvaikeuksia, mikä tukee käsitystä siitä, että poikien häiriökäyttäytyminen on enemmän ulospäin suuntautuvaa kuin tytöillä (Aunola ym. 1999). Passiivisuudessa ja sitoutumattomuudessa ei tytöillä ja pojilla havaittu merkittäviä eroja häiriökäyttäytymisen määrässä, mikä ei täysin tue käsitystä siitä, että tytöillä esiintyisi vastaavasti enemmän passiivista käyttäytymistä, kuten aikaisemmat tutkimukset viittaavat (Algozzine ym. 2008; Aunola ym. 2000; Moilanen 2004; Scheinin & Niemivirta 2000, 20). Kuitenkin esimer-

kiksi ”en pysty siihen” ajatuksia sekä heikkoa itsetuntoa tytöillä esiintyi selvästi enemmän kuin pojilla.

Luokka-asteiden välillä ei havaittu yhtä selkeitä eroja häiriökäyttäytymisen määrässä kuin sukupuolten välillä. Selkein ero havaittiin aggressiivisuudessa ja auktoriteettivastaisuudessa, joissa 9. luokkalaisilla esiintyi selvästi enemmän edellä mainittuja häiriökäyttäytymistä kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla. Myös 7. luokkalaisilla havaittiin huomattavasti enemmän auktoriteettivastaista käyttäytymistä kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esille, että lukiolaisilla vaikuttaisi esiintyvän vähemmän häiriökäyttäytymistä kuin yläkoulussa (Hämäläinen & Ihalainen 2000, 44; Kulinna ym. 2007; Scheinin & Niemivirta 2000, 22). Tässä tutkimuksessa eroja oli ainoastaan kahdessa summamuuttujassa. Toisaalta on myös tutkimuksia, joissa on todettu, että luokka-asteiden väliset erot ovat hyvin pienet (Hämäläinen & Ihalainen 2000, 44). Muutamassa vuodessa yläkoulun ja lukion välillä ei häiriökäyttäytyminen ehdi muuttua. Suurempi vaikutus on varmasti, sillä että yläkoulun jälkeen osa oppilaista siirtyy muualle kuin lukioon. Monesti lukioon siirtyvät juuri ne oppilaat, jotka ovat opiskelusta kiinnostuneita, mikä varmasti vaikuttaa pienempään häiriökäyttäytymisen määrään lukiossa. Tämä varmasti selittää osaltaan erot yläkoulun ja lukion välillä tässä tutkimuksessa.

Keskittymisvaikeuksia esiintyi Paimiossa huomattavasti enemmän pojilla kuin tytöillä. Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös aiemmin (Bongers ym. 2003). Näin oli vielä yläkouluiässä kaikilla luokka-asteilla, mutta lukiossa tyttöjen ja poikien välillä ei eroja enää havaittu. Osaltaan poikien aktiivisuutta ja vilkkautta selittävät perinnölliset tekijät. Pojat vain ovat yleisesti aktiivisempia ja levottomampia kuin tytöt. Erot yläkoulussa olivat vielä selkeitä, mutta lukiossa eroja tyttöjen ja poikien välillä ei enää havaittu, mihin varmasti vaikuttaa se, että opiskelusta kiinnostuneet pojat ja tytöt jatkavat lukioon. Poikien keskittymisvaikeuksien yleisyyteen yläkoulussa olisi hyvä kiinnittää huomiota. Kuitenkaan sukupuoli ei itsessään selitä keskittymisvaikeuksia, mutta se näyttäisi altistavan helpommin tällaiseen toimintaan. Toisaalta luokka-aste ja sukupuoli selittävät keskittymisvaikeuksista vain 8 %, mikä kertoo siitä, että keskittymisvaikeuksien takana on näiden lisäksi myös muita tekijöitä. Oppilaiden keskittymiseen oppitunnilla varmasti vaikuttaa myös opettajan toiminta, olosuhteet, kellonaika, ravitsemustilanne sekä oppi-

laiden henkilökohtaiset asiat. Keskittymisvaikeuksiin puuttuminen tulisi tehdä kokonaisvaltaisen tarkastelun kautta, jossa myös oppilaiden mielipiteet ja syyt tällaiseen häiriökäyttäytymiseen olisi hyvä selvittää. Aina ei ole kyse tarkkaavaisuus- tai ylivilkkaus-häiriöstä, vaan jokapäiväiset asiat voivat olla tällaisen käyttäytymisen taustalla.

Keskittymisvaikeudet eivät tämän tutkimuksen mukaan vähentyneet yläkoulun ja lukion välissä, vaan erot lukion tyttöjen ja poikien välillä vain tasoittuvat. Tyttöjen keskittymisvaikeudet jopa hieman kasvoivat lukiossa yläkouluikäen nähden ja poikien vastavasti vähenevät selvästi. Voikin olla, että lukiossa oppilaat ovat kriittisempiä häiriökäyttäytymisen kokemiselle, sillä opiskelun vaatimustaso kasvaa, joka näkyy tämän tutkimuksen tuloksissa. Myös opettajalla saattaa olla vaikutusta tällaisen käytöksen lisääntymiseen. Yleensä liikunnanopetusta hoitaa yksi ja sama opettaja kaikilla luokilla koko yläkoulun ajan. Monesti siirryttäessä yläkoulusta lukioon liikunnanopettaja vaihtuu, mikä osaltaan voi vaikuttaa häiriökäyttäytymisen määrään oppitunnilla.

Keskittymisvaikeuksista oppituntia häiritsevää puhumista esiintyi sekä tytöillä että pojilla runsaasti, vaikka se olikin pojilla vielä selvästi yleisempää kuin tytöillä. Ainoastaan 7-8 % oppilaista arvioi, että oppituntia häiritsevää puhumista ei esiintynyt liikuntatunnilla. Opettajien olisi hyvä miettiä tapoja, joilla oppituntia häiritsevää puhumista saataisiin vähentymään, sillä selvästi se näyttää haittaavan oppilaita. Yksi hyvä tapa olisi tehdä oppilaiden kanssa selvät säännöt, milloin heillä on lupa keskustella kaverin kanssa ja milloin taas tulee kuunnella opettajaa. Puhuminen tunnilla ei sinänsä ole haitallista opetuksen kannalta, vaan se voi kertoa oppilaiden sitoutumisesta itse aiheeseen. Silloin, jos se häiritsee muiden oppilaiden oppimista, tulee siihen puuttua.

Aikaisempien tutkimusten perusteella vaikutti siltä, että tytöillä esiintyisi enemmän passiivisen häiriökäyttäytymisen muotoja kuin pojilla (Algozzine ym. 2008; Aunola ym. 2000; Moilanen 2004; Scheinin & Niemivirta 2000, 20). Tässä tutkimuksessa saatiin myös samankaltaisia tuloksia, esimerkiksi ”en pysty siihen”-ajatuksia ja heikkoa itsetuntoa esiintyi enemmän tytöillä kuin pojilla. Scheininin ja Niemivirran (2000, 17) tekemässä opetushallituksen selvityksessä verrattiin tyttöjen ja poikien itsetuntoa ja minäkäsitystä 6. luokalla, 9. luokalla ja lukion toiselta vuoden oppilailla. Tulokseksi saatiin, että tyttöjen minäkäsitys ja itsetunto olivat järjestäen jokaisella tutkitulla luokka-asteella

negatiivisempia kuin poikien. Erityisesti 9. luokan tytöt kokivat itsetunnon ja minäkäsityksen merkittävästi heikommaksi kuin samanikäiset pojat. Yläkoulussa olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, miten tyttöjen liikunnanopettaja pystyisi positiivisesti tukemaan tyttöjen minäkäsitystä ja itsetuntoa. Passiivisuus ja sitoutumattomuus toimintaa-summamuuttujassa ei tyttöjen ja poikien välillä eroja kuitenkaan havaittu. Edellä mainittu summamuuttuja pitää passiivisen toiminnan lisäksi sisällään sitoutumattomuutta, mikä saattaa hieman väärentää tutkimustulosta. On myös hyvä muistaa, että erona muihin summamuuttujiin tyttöjen ja poikien keskiarvojen ero oli tässä summamuuttujassa paljon pienempi kuin kolmessa muussa summamuuttujassa.

Passiivisuus ja sitoutumattomuus pitivät sisällään ”en pysty siihen”-ajatusten ja heikon itsetunnon lisäksi muun muassa vain samojen kavereiden kanssa olemisen, laiskuuden sekä nauramisen ja kikattelun. Nämä muuttujat olivat hyvin yleisiä häiriökäyttäytymisen muotoja sekä tytöillä että pojilla. Tyttöillä esiintyi edellä mainittuja häiriökäyttäytymisen muotoja enemmän lukuun ottamatta laiskuutta. Laiskuuden suurempaan määrään pojilla ei aikaisemmissa tutkimuksissa ole juuri viitteitä vaan tutkimuksista käy ilmi, että pojat ovat yläkouluiässä fyysisesti aktiivisempia ja motivoituneempia kuin tytöt (Ylipiipari 2011, 72, Kellosoari & Virpi 2011, 62). Toisaalta osa tutkimuksista puolestaan viittaa, että sukupuolella ei ole merkitystä fyysiseen aktiivisuuteen yläkouluiässä (Väänänen 2010, 65).

Tytöillä esiintyi merkittävästi enemmän vain samojen kavereiden kanssa olemista sekä nauramista ja kikattelua. Tyttöjen korkeampi keskiarvo vain samojen kavereiden kanssa oleminen-muuttujassa tukee aikaisempia tutkimuksia, joissa todetaan tyttöjen muodostavan pienempiä kaveripiirejä. Monesti tytöillä on vain yksi paras kaveri, jonka kanssa he haluavat viettää aikaa (Salmivalli 1999, 42). Tärkeää olisi erityisesti tyttöjen liikunnanopetuksessa pitää huolta siitä, että oppilaat työskentelevät monipuolisesti eri luokkatovereiden kanssa, eivätkä aina saman kaverin kanssa. Pojilla tämä ei ole niin suuri ongelma, sillä pojat tykkäävät viettää aikaansa suuremmissa ryhmissä (Salmivalli 1999, 42). Nauramisen ja kikattelun esiintymistä enemmän tytöillä kuin pojilla selittyy tyttöjen pienemmällä fyysisellä aggressiivisuudella. Tytöt käyttävät tutkimusten mukaan enemmän epäsuoria menetelmiä, esimerkiksi kiusatessaan, kun taas pojille on tyypillisempää fyysinen aggressiivisuus, kuten lyöminen ja töniminen (Salmivalli 1999, 38:



Sinkkonen 2010). Toisaalta voidaan pohtia, onko nauraminen ja kikattelu välttämättä merkki häiriökäyttäytymisestä tunnilla, vai onko se merkki tunnin mukavuudesta?

Passiivisuus ja sitoutumattomuus toimintaan-summamuuttujassa ei yläkouluiässä havaittu sukupuolten välillä eroja, mutta keskiarvot tässä summamuuttujassa lähtevät nousemaan tytöillä 8. luokalla ja jatkuvat 9. luokalta aina lukioon asti. Lukioiässä tytöillä esiintyikin selvästi enemmän passiivisuutta ja sitoutumattomuutta kuin pojilla. Lukion pojilla vastaavasti esiintyi vähemmän passiivista ja sitoutumatonta toimintaa, kuin yläkoulun pojilla, mikä vaikuttaa siten, että luokka-asteiden välille ei kuitenkaan syntynyt tilastollisia eroja edes lukion ja yläkoulun välille. (Kuvio 2.) Yleinen käsitys on, että lukiolaiset olisivat selvästi motivoituneempia opiskelemaan ja käymään koulua kuin suurin osa yläkoululaisista. Aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole viitteitä siitä, että lukiossa passiivinen ja sitoutumaton käyttäytyminen lisääntyisi erityisesti tytöillä. Kyseessä saattaa olla yksittäistapaus. On hyvä muistaa, että tämän tutkimuksen tuloksia ei voida laajemmin yleistää suomalaisiin kouluihin. Eräs selittävä tekijä saattaa olla lukiolaisten otoskoko, joka oli vain 59 oppilasta, joten tyttöjen määrä jää melko pieneksi, 31 oppilaaseen. Toinen selittävä tekijä saattaa olla tyttöjen ulkonäköasiat. Murrosiässä tytöillä ulkonäköpaineet kasvavat ja sen seurauksena saattaa liikuntatunnilla toiminta jäädä vähäiseksi, koska hikoilu ja liikunta voivat sotkea ulkonäön. Toisaalta tällainen tekijä näkyisi ehkä jo selvemmin yläkouluiässä. Myös liikunnanopettaja vaihtuminen yläkoulun ja lukion välillä voi selittää kyseistä tulosta.

Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttujassa havaittiin yhdysvaikutusta, mutta luokka-asteella ja sukupuolella ei ollut omavaikutusta. Mallin kokonaisselitysaste oli kuitenkin vain 5 %, jolloin 95 % passiivisesta ja sitoutumattomasta toiminnasta muodostuu muista tekijöistä. Tulevaisuudessa olisi hyvä tutkia, mitkä muut tekijät voisivat selittää tällaista toimintaa, millainen merkitys on kodin kasvatuksella, oppilaan ominaisuuksilla tai opettajan toiminnalla. Myös vireystila, kuten väsymys tai alhainen verensokeri voivat selittää passiivisen toiminnan (Aro & Närhi 2005, 22).

Pojilla esiintyi huomattavasti enemmän aggressiivisuutta kuin tytöillä. Tutkimustulos tukee aikaisempia tutkimuksia (Bongers ym. 2003; Salmivalli 1998, 38). 9. luokalla esiintyi enemmän aggressiivisuutta kuin lukion ensimmäisen vuoden opiskelijoilla. Poi-

kien aggressiivinen käyttäytyminen näyttää vähentyneen selvästi lukioiässä, minkä osaltaan selittää oppilaiden aikuistuminen. Aggressiivisuus-summamuuttujassa luokka-asteella ja sukupuolella oli yhdysvaikutusta sekä molemmilla oli myös omavaikutusta. Erityisesti sukupuolella, joka yksinään selitti noin 19 % aggressiivisuudesta, vaikuttaa olevan suuri altistava vaikutus aggressiivisuuteen. Yläkoulu olisi hyvä aika puuttua tällaiseen käyttäytymiseen, sillä tässä opiskeluvaiheessa on vielä koko ikäryhmä koossa. Aggressiiviseen käyttäytymiseen puuttuminen tulisi olla kokonaisvaltaista koko ryhmän avulla tapahtuvaa. Cacciatore (2007, 17) mainitsee, että vihan ja ärsytyksen tunnetta saa tuntea, mutta oppilaille täytyy olla valmiudet tietää, kuinka nämä tunteet pystytään käsittelemään ja purkamaan niin, että niistä ei aiheudu toiselle vahinkoa. Tällaisen käyttäytymisen mallin oppimisessa voisi apuna käyttää terveystieto oppiainetta.

Aggressiivisuus-summamuuttujan sisältämistä häiriökäyttäytymisen muodoista ainoastaan kiroilu oli yleisimpien häiriökäyttäytymisen muotojen joukossa. Ehkä hieman yllättäen liikunnanopettajat eivät arvioineet kiroilua yleisimpien häiriökäyttäytymisen muotojen joukkoon, vaikka se on oppilaiden listalla kolmantena. Neljän opettajan otoksen perusteella ei kuitenkaan voida tehdä kuin suuntaa-antavia oletuksia. Tulos voisi osaltaan selittyä sillä, että kiroilua ei välttämättä tapahdu opettajan kuullen tai opettajalle. Tällöin opettajien saattaa olla vaikea käsittää kiroilun määrää oppitunneilla. Kiroilua esiintyi merkittävästi enemmän pojilla kuin tytöillä. Luokka-asteista 9. luokalla kiroiltiin merkittävästi enemmän kuin muilla luokka-asteilla. Osaltaan tyttöjen ja poikien välisen eron selittää poikien ”kulttuuri”. Poikien kanssakäymiseen ja oman roolin etsimiseen kuuluu uhoaminen ja se on myös osa nuorten kulttuuria sekä kieltä. Tytöiltä tällaista käytöstä ei samalla tavalla suvaita.

Auktoriteettivastaisuutta esiintyi myös huomattavasti enemmän pojilla kuin tytöillä. Auktoriteettivastaisuutta esiintyi myös 7. luokalla ja 9. luokalla enemmän kuin lukion ensimmäisen vuoden oppilailla. Eroja tyttöjen ja poikien sekä lukion ja yläkoulun välillä selittävät paljon samat tekijät, kuin Aggressiivisuus-summamuuttujassa. Yläkouluikäisille, erityisesti pojille, kehityksen vaiheeseen kuuluu kapinointi aikuisia kohtaan. Toisaalta taas lukioiässä oppilaat ovat jo itsenäistyneempiä, mikä selittää vähäisemmän kapinoinnin.

Myöhästymiset ja poissaolot sekä osallistumattomuus kuukautisten takia eivät latautuneet edellä mainittuihin neljään summamuuttuutaan, mutta ne olivat kuitenkin hyvin yleisiä häiriökäyttäytymisen muotoja tytöillä ja pojilla. Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta-muuttujassa ei tyttöjen ja poikien välillä havaittu eroja, mutta luokka-asteiden välillä eroja havaittiin. Lukiossa ja 9. luokalla esiintyi merkittävästi enemmän myöhästymisiä ja poissaoloja kuin 8. luokalla. 9. luokan ja 8. luokan eron myöhästymisissä ja poissaoloissa saattaa selittää osaltaan sattuma ikäryhmässä. Toiset ikäryhmät ovat motivoituneempia kuin toiset liikuntatunnilla. Toisaalta selitys saattaa löytyä myös opintojen vaiheesta. 9. luokalla yläkoulunopinnot ovat jo loppusuoralla, mikä saattaa vaikuttaa oppilaiden koulumotivaatioon. Yleisesti ajatellaan, että lukioikäiset ovat motivoituneita opiskelemaan. Saattaa kuitenkin olla, että lukion vapaampi ja vapaaehtoinen opiskelu mahdollistaa tietyn määrän poissaoloja esimerkiksi juuri liikunnanopetuksesta. Lukiossa saattaa myös opintoja mennä päällekkäin, jolloin liikunnanopetus voi tämän takia kärsiä. Kouluterveyskysely (2011) tukee käsitystä, että lukiolaisilla esiintyy enemmän poissaoloja kuin yläkoululaisilla. Yläkouluiässä 9 % koululaista oli pinnannut tai lintsannut 2 päivää tai enemmän kun vastaava luku lukiolaisilla oli 12 %.

### 7.1.3 Työskentelyrauha

Tutkimuksen viimeisenä tehtävänä oli tarkastella oppilaiden kokemaa työrauhaa liikuntatunnilla. Suurin osa oppilaista koki työrauhan liikunnantunnilla hyväksi tai erittäin hyväksi. Tytöt kokivat työrauhan paremmaksi kuin pojat. Samankaltaisia tuloksia on saanut myös Scheinin ja Niemivirta (2000, 22). Luokka-asteiden välillä ei havaittu eroja työrauhan kokemisessa, vaikka aikaisempien tutkimusten mukaan lukiolaiset kokevat työrauhan paremmaksi kuin yläkoululaiset (Kouluterveyskysely 2011; Scheinin & Niemivirta 2000, 22).

Paimion yläkoulun ja lukion oppilaista neljä oppilasta viidestä piti työrauhaa liikuntatunnilla hyvänä tai erittäin hyvänä, mikä osaltaan tukee käsitystä, että Paimiossa on vähän työrauhaongelmia liikunnanopetuksessa. Tyttöjen ja poikien työrauhan kokemisessa on kuitenkin eroja. Tytöt pitävät työrauhaa parempana liikuntatunneilla kuin pojat. Jakaumien perusteella voidaan sanoa, että tyttöjen keskuudessa on enemmän niitä, jotka pitävät työrauhaa erittäin hyvänä ja vastaavasti poikien keskuudessa enemmän niitä,

jotka pitävät työrauhaa kohtalaisena. Tyttöillä esiintyi vähemmän häiritsevää toimintaa Paimion koulujen liikuntatunnilla, mikä varmasti vaikuttaa myös siihen, miksi tytöt kokevat työrauhan liikuntatunneilla paremmaksi kuin pojat. Täytyy kuitenkin huomioda, että suurin osa oppilaista kokee työrauhan sekä tyttöjen että poikien liikunnanopetuksessa hyväksi. Työrauhaa on aikaisemmin tutkittu suomalaisissa kouluissa, ja Paimion liikunnanopetuksessa vaikuttaisi olevan hyvä työrauha verrattuna esimerkiksi Koulu-terveyskyselyn (2011) tuloksiin. Koulu-terveyskyselyssä (2011) ”luokassani on hyvä työrauha”-väittämän kanssa yläkoulun oppilaista 54 % oli täysin samaa mieltä tai samaa mieltä. Samaisessa tutkimuksessa lukion oppilaista 82 % oli samassa kysymyksessä täysin samaa mieltä tai samaa mieltä.

#### 7.1.4 Vertailu Cothranin, Kulinnan & Regualosin tutkimuksiin

Tämä tutkimus tukee Kulinnan ym. (2006) sekä Cothranin ja Kulinnan (2007) tutkimuksia, joissa yleisimpien häiriökäyttäytymisen muotojen joukossa oli pääasiassa lieviä häiriökäyttäytymisen muotoja. Yleisimpien häiriökäyttäytymisen muotojen joukossa oli hyvin paljon samoja, vaikka toki erojakin löytyy. Toisaalta tämän tutkimuksen ja Kulinnan ym. (2006) sekä Cothranin ja Kulinnan (2007) tekemissä tutkimuksissa häiriökäyttäytymisen muotojen keskiarvojen välillä oli suuria eroja. Esimerkiksi Paimiossa yleisin häiriökäyttäytymisen muoto nauraminen ja kikattelu pääsisi Cothranin ja Kulinnan (2007) tutkimuksessa vasta sijalle kahdeksan. (Taulukko 17.)

Yksinkertainen selitys saattaa olla, että Paimiossa ei vain esiinny yhtä paljon häiriökäyttäytymistä kuin Yhdysvalloissa. Täytyy kuitenkin huomioda, että keskihajonnat ovat Cothranin ja Kulinnan (2007) tutkimuksessa suuremmat useammissa häiriökäyttäytymisen muodoissa. Se ei kuitenkaan riitä selittämään eroa. Toinen selitys saattaa löytyä siitä, että Cothranin ja Kulinnan (2007) tutkimuksissa ovat tutkittavat koulut olleet hyvin erilaisista lähtökohdista ja etnisistä taustoista. Tämä tutkimus piti sisällään vain yhden yläkoulun ja lukion, eikä tuloksia voida yleistää laajemmin suomalaisiin kouluihin. Tutkimustuloksiin saattavat vaikuttaa myös kulttuurilliset erot. Liikunnanopetus on hyvin erilaista Suomessa kuin Yhdysvalloissa. Suomessa liikunnanopettajat saavat laajan korkeakoulutasoisen koulutuksen opetukseen ja myös Paimion yläkoulussa ja lukiassa kaikki liikunnanopettajat ovat saaneet opettajakoulutuksen. Oppilaiden kokemassa häi-

riökäyttäytymisessä saattaa myös olla eroja maiden välillä. Suhtautuvatko oppilaat eritavalla Suomessa häiriökäyttäytymiseen kuin Yhdysvalloissa?

TAULUKKO 17. Tässä tutkimuksessa ja Cothranin & Kulinnan 2007 yleisimmät häiriökäyttäytymisen muodot keskiarvon mukaan

Tässä tutkimuksessa			Cothran & Kulinna 2007		
Häiriökäyttäytymisen muodot	Ka	Kh	Häiriökäyttäytymisen muodot	Ka	Kh
Nauraminen/ kikattelu	3.15	1.03	Oppituntia häiritsevä puhuminen	4.48	0.91
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	2.97	0.99	Nauraminen/kikattelu	4.12	0.99
Kiroilu	2.85	1.01	Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	3.66	1.40
Oppituntia häiritsevä puhuminen	2.81	0.97	Kiroilu	3.41	1.26
Ei osallistu kuukautisten takia ( <u>vain tytöt</u> )	2.42	0.79	Riitely	3.21	1.36
Oppilaat, joiden aina täytyy olla ensimmäinen ja paras	2.40	1.03	Muiden oppilaiden pilkkaaminen	3.21	1.36
Laiskuus	2.38	0.91	Esiintyminen/pelleily	3.16	1.37
Esiintyminen/ pelleily	2.35	0.97	Näsäviisuus oppilaita kohtaan	3.10	1.36
Ei seuraa ohjeita	2.32	0.83	Vaikeus pysyä paikoillaan	3.01	1.36
Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	2.26	0.79	Keskittymisvaikeudet	2.99	1.22

Tässä tutkimuksessa häiriökäyttäytymisen muodoista muodostui neljä summamuuttujaa, kun taas vastaavasti Kulinnan ym. (2003) tutkimuksessa summamuuttujia oli kaikkiaan kuusi. Molemmista tutkimuksista muodostui Aggressiivisuus-summamuuttuja. Lisäksi Kulinnan ym. (2003) Ohjeiden seuraamattomuus sekä tässä tutkimuksessa Keskittymisvaikeudet-summamuuttuja pitävät paljon samoja häiriökäyttäytymisen muotoja. Myös Kulinnan ym. (2003) Heikko sitoutuneisuus ja vastuuttomuus sekä Heikko itsehallinta pitävät sisällään hyvin samankaltaisia häiriökäyttäytymisen muotoja kuin tässä tutkimuksessa Passiivisuus ja sitoutumattomuus-summamuuttuja. Tässä tutkimuksessa ei vakavia häiriökäyttäytymisen muotoja esiintynyt, mutta Kulinnan ym (2003) tutkimuksessa niitä esiintyi ja niistä muodostettiin summamuuttuja ”Laiton ja vahingollinen”. Voidaankin sanoa, että näissä kahdessa tutkimuksessa muodostuneet summamuuttujat ovat hyvin samankaltaiset, mutta Kulinna ym. (2003) tutkimuksessa summamuuttujat on jaettu vielä pienempiin osiin. Häiriökäyttäytymisen muodot vaikuttavatkin olevan hyvin samankaltaisia tutkimusmaasta riippumatta.

## 7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkielman mittarina toimi Kulinnan ym. (2003) kehittänyt mittari häiriökäyttäytymisen tutkimiseen. Mittari oli useampaan otteeseen todettu luotettavaksi Yhdysvalloissa suurilla oppilasaineistoilla. Mittaria muokattiin paremmin suomalaisen koulun häiriökäyttäytymisen tutkimiseen soveltuvaksi. Kyselylomakkeesta poistettiin mahdolliset provosoivat ja kulttuurisidonnaiset kysymykset ja vastaavasti lisättiin teorian näkökulmasta tarvittavat kysymykset. Oppilaat vastasivat lomakkeeseen nimettöminä, jolla pyrittiin takaamaan mahdollisimman luotettava tulos. Kyselylomake tutkimuksessa ei kuitenkaan ole mahdollista tietää, kuinka totuudenmukaisesti vastaajat ovat vastanneet kysymyksiin. Tutkija ei voi myöskään tietää, kuinka onnistuneita kyselylomakkeen kysymykset ja vastausvaihtoehdot ovat (Hirsjärvi ym. 2008, 190). Tässä tutkimuksessa kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja testattiin pilottitutkimuksella, jossa saatujen korjauskehdotusten perusteella kyselylomaketta vielä paranneltiin. Erityisesti kiinnitettiin huomiota siihen, että oppilaat ymmärtäisivät kysymykset samalla tavalla. Esimerkiksi opettajia ohjeistettiin antamaan kyselylomakkeen ohjeistus samalla tavalla ja lomakkeeseen alkuun lisättiin liikuntatunnin määrittäminen.

Tutkimus suoritettiin hyvin lyhyellä ajanjaksona syksyllä 2011, mikä takaa sen, että tutkittavat ilmiö ei ehtinyt muuttua tutkimuksen aikana. Myös tutkimustilanne oli hyvin samankaltainen kaikilla opiskelijoilla. Suurin osa oppilaista täytti lomakkeen tanssinopetuksen yhteydessä. Pilottitutkimuksessa kävi myös ilmi, että oppilaita tuli selvästi ohjeistaa täyttämään kyselylomake yksin ja myös tähän kiinnitettiin huomiota tutkimusta suorittaessa. Kuitenkin ehkä vielä luotettavamman tuloksen olisi saanut, jos tutkimus olisi suoritettu luokkatilassa, mutta se ei ollut aikataulullista ja tilanvarauksellisista syistä mahdollista.

Mittaria pyrittiin kehittämään läpi tutkimuksen, mutta voidaan tässä vaiheessa sanoa, että mittaria olisi hyvä kehittää edelleen, vaikka se toimiikin jo hyvin. Erityisesti kysymysten asetteluun tulee kiinnittää huomiota, jotta tutkittavat ymmärtävät kysymykset samalla tavalla kuin tutkija. Ei voida tietää varmasti, saatiinko kaikki häiriökäyttäytymisen muodot kerättyä, vaikka tutkimus perustuikin aikaisempiin teorioihin ja tutkimuksiin. Häiriökäyttäytyminen liikunnanopetuksessa on hyvin monimuotoista ja muuttuvaa,

mikä vaatii jatkuvaa tutkimusta ja mittarin kehittämistä. Tulevaisuudessa tätä mittaria tulisi kehittää vielä käytännöllisemmäksi, esimerkiksi epäolennaisia ja samankaltaisia kysymyksiä vähentämällä. Tutkimusta olisi hyvä kehittää myös kokonaisvaltaisen tiedon hankintaan häiriökäyttäytymisestä, jolloin häiriökäyttäytymisen taustalla olevia muotoja voitaisiin ymmärtää vieläkin laajemmin. Esimerkiksi laadullinen tutkimus saattaisi täydentää määrällisen tutkimuksen tuloksia.

Kyselylomakkeesta saadut samankaltaiset tutkimustulokset kerättiin faktorianalyysin avulla summamuuttujiksi. Kaikkiaan muodostui neljä summamuuttujaa, jotka ovat hyvin yhteydessä aikaisempiin teorioihin. Kuitenkin faktorianalyysin ulkopuolelle jäi kaikkiaan 13 muuttujaa. Moni näistä muuttujista oli vakavampia häiriökäyttäytymisen muotoja, joiden poisjäänti analyysistä selittyy sillä, että Paimiossa ei esiintynyt näitä häiriökäyttäytymisen muotoja liikunnanopetuksessa. Jatkossa olisikin hyvä testata mittaria vielä suuremmalla ja monimuotoisemmalla aineistolla, jolloin selviäisi paremmin, mikä on näiden puuttuvien häiriökäyttäytymisen muotojen osuus häiriökäyttäytymisessä. Voidaanko näistä häiriökäyttäytymisen muodoista muodostaa vielä summamuuttujia?

Tutkittavana kohderyhmänä toimivat Paimion yläkoulun ja lukion ensimmäisen vuoden oppilaat. 400 oppilaan ja neljän liikunnanopettajan aineisto antaa hyvän kuvan Paimiossa esiintyvistä häiriökäyttäytymisistä. Kuitenkaan yhden koulun tuloksia ei voida laajemmin yleistää koko Suomen kouluihin. Myös erityisesti liikunnanopettajien määrä tutkimuksessa jäi pieneksi, joten heidän tuloksensa eivät voi olla kuin suuntaa-antavia. Tulevaisuudessa olisi kyseistä mittaria hyvä testata vielä suuremmilla aineistoilla.

### 7.3 Jatkotutkimusehdotukset

Tässä tutkimuksessa tutkittiin häiriökäyttäytymisen muotoja liikunnanopetuksessa. Kuten Theo Peetersin jäävuorimallistakin käy ilmi, liikuntatunnilla esiintyvät häiriökäyttäytymisen muodot ovat vain huippu kaikesta muusta, mikä on käyttäytymisen takana (Peeters & Jordan 1998). Tulevaisuudessa olisikin hyvä tutkia näitä syitä, miksi tietynlaisista häiriökäyttäytymistä on alkanut esiintyä. Tämän avulla ehkä pystytään paremmin ennaltaehkäisemään häiriökäyttäytymistä.

Ennaltaehkäisevillä toimilla tarkoitetaan niitä menetelmiä, joita opettaja käyttää jo ennen kuin ongelmia on alkanut esiintyä. Tällaisiksi toimiksi Saloviita (2007, 45, 89) mainitsee opettajan auktoriteetin rakentamisen, hyvän opetuksen, myönteisen suhteen oppilaisiin, fyysisen ympäristön suunnittelun sekä luokan sääntöjen ja normien luomisen. Esimerkiksi se, että oppilaat tietävät, mitä tunnilla tehdään, ehkäisee häiriökäyttäytymistä (Lindqvist & Niemenlehto 2002, 43). Ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä pyritään siihen, että työrauhahäiriöitä ilmenee oppitunneilla mahdollisimman vähän.

Oppitunneilla tulee aina ilmenemään työrauhahäiriöitä ja tällöin tarvitaan tapoja puuttua niihin. Häiriökäyttäytymiseen puuttuminen on myös hyvin tärkeä tutkimuksen kohde. Tutkimuksella voitaisiin löytää uusia tapoja puuttua häiritsevään toimintaan, sillä oppilaiden käyttäytyminen muuttuu jatkuvasti. Jatkuva häiritsevä toiminta aiheuttaa opettajalle stressiä ja loppuun palamista ja myös oppilaiden oppiminen vaarantuu. Korjaaviksi toimenpiteiksi esimerkiksi Saloviita (2007, 89) mainitsee epäsuorat vaikutuskeinot, suorat sanalliset vaikutuskeinot, seuraamukset, keskustelut oppilaiden kanssa sekä luottamuksen rakentamisen. Tulevaisuudessa voisi tutkia vielä tarkemmin, millaisia keinoja opettajat käyttävät sekä miten nämä keinot toimivat häiriökäyttäytymiseen puuttumisessa. Esimerkiksi pitkittäistutkimus opettajien toiminnasta häiriötilanteissa saattaisi edelleen avartaa näkökulmaa häiriökäyttäytymiseen puuttumisessa. Opettajille voisi tällaisen tutkimuksen aikana antaa tapoja puuttua häiriötilanteisiin, jolla voitaisiin tutkia keinojen toimivuutta. Pitkän aikavälin tutkimukset ovat harvinaisempia ja esimerkiksi oppilaiden käyttäytymisen muuttuminen ei kuitenkaan tapahdu hetkessä vaan vaatii pitkäaikaista ja järjestelmällistä puuttumista.

Liikunnanopetuksessa on tehty yllättävän vähän häiriökäyttäytymiseen suunnattua tutkimusta. Erityisesti määrällisiä tutkimuksia on vain muutamia. Merkittävä tutkimuksen kohde olisi myös verrata liikunnanopetuksessa ja luokkatyypisessä opetuksessa olevia eroja häiriökäyttäytymisessä. Tässä tutkimuksessa hieman jo näitä eroja pohdittiin, mutta tällaista tutkimusta ei ole todennäköisesti aikaisemmin tehty. Liikunnanopetus on kuitenkin luonteeltaan hyvin erilaista kuin luokassa tapahtuva opetus.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat oppilaat sekä opettajat. Tällä pyrittiin siihen, että häiriökäyttäytymisestä saataisiin monipuolinen kuva sekä oppilaiden että opettajan nä-



kökulmasta. Kuitenkaan tutkimus ei tuonut esille vanhempien näkökulmaa liikunnanopetukseen, koulun sekä kodin häiriökäyttäytymiseen. Koulut sekä kodit toimivat tänä päivänä tiiviissä yhteistyössä ja häiriökäyttäytymiseen puuttumisessa on kodilla jopa suurempi rooli kuin koululla. Moni opittu asia käyttäytymisestä on lähtöisin kotoa. Vanhempien käsitykset häiriökäyttäytymisestä voisivat tarjota uusia ulottuvuuksia. Tärkeää olisi myös tietää, millaiseksi vanhemmat kokevat koulussa tapahtuvan häiriökäyttäytymisen. Millainen rooli opettajalla, oppilaalla sekä vanhemmalla itsellään tulisi olla puuttumisessa häiriökäyttäytymiseen?

Häiriökäyttäytyminen mukailee ajan mukaisia trendejä ja nuorisokulttuuria, mikä vaatii jatkuvaa tutkimusta tällä alueella. Viime vuosien saatossa kuitenkin häiriökäyttäytymisen tutkimus on vähentynyt, vaikka vastaavasti osa opettajista kokee yhä enemmän vaikeuksia puuttua häiriökäyttäytymiseen koulussa ja liikunnanopetuksessa. Tämän takia onkin tärkeää, että häiriökäyttäytymisen takana olevat monimuotoiset muodot tunnetaan, jotta niitä voidaan ennaltaehkäistä ja niihin osataan puuttua.

## LÄHTEET

- Aho, S. 1980. Liedon–Tarvasjoen työrauhakokeilu ja siihen liittyvä tutkimus. Kouluhallitus. Helsinki: Kokeilu- ja tutkimustoimisto.
- Artz, S. 2004. Violence in the schoolyard: School girl's use of violence. Teoksessa Alder, C. & Worrall, A. (toim). *Girls' violence: Myths and realities*. University of New York, 151–167.
- Algozzine, K., Christian, C., Marr, M., McClanahan, T. & White, R. 2008. Demography of problem behavior in elementary schools, *Exceptionality* 16(93), 93–104.
- Aro, T. & Närhi, V. 2005. Tarkkaavaisuushäiriöinen oppilas koululuokassa: Arviointi-, opetus- ja kuntoutusmateriaali. 5.painos. Jyväskylä: Siirtopaino.
- Aunola, K., Stattin, H. & Nurmi, J-E. 1999. Adolescents' achievement strategies, school adjustment, and externalizing, and internalizing problem behavior. *Journal of youth and adolescence*. 29(3), 289–303.
- Bongers, I., Koot, H., Van der ende, J. & Verhulst, F. 2003. The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of abnormal psychology* 112(2), 179–192.
- Cacciatore, R. 2007. Aggression portaat: opetusmateriaalia kouluille. Saastamala: Vammalan kirjapaino.
- Cothran, D. & Kulinna, P. 2007. Student's reports of misbehavior in physical education. *Physical education, recreation and dance* 78(3), 216–224.
- Cothran, D., Kulinna, P. & Garrahy, D. 2009. Attribution for and consequence of student misbehavior. *Physical education and sports pedagogy* 14(2), 155–167.

- Ebeling, H., Hokkanen, T., Tuominen, T., Kataja, H., Henttonen, A. & Marttunen, M. 2004. Nuorten käytöshäiriöiden arviointi ja hoito. *Duodecim* 120, 33–42.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., Spinrad, T., Fabes, R., Shepard, S., Reiser, M., Murphy, B., Losoya, S. Guthrie, I. 2001. The relations of regulation and emotionality to children's externalizing and internalizing problem behavior. *Child development* 72(4), 1112–1134.
- Erätuuli, M. & Puurula, A. 1990. Miksi häiritset minua. Työrauhahäiriöistä ja niiden syistä yläasteella oppilaiden kokemana. Helsinki :Yliopistopaino.
- Erätuuli, M. & Puurula, A. 1992. Miksi häiritset minua (2.osa). Opettajan näkökulma työrauhahäiriöihin yläasteella. Helsinki: Yliopistopaino.
- Fernández-Balboa, J. 1991. Beliefs, interactive thoughts, and actions of physical education student teachers regarding pupil misbehavior. *Journal of teaching in physical education* 11, 59–78.
- Fröjd, S., Mansikka, L., Ahonen, M., Ahonen, J. & Kaltiala-Heino, K. 2008. Oppilaan aggressiiviseen käyttäytymiseen puuttuminen. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden laitos. Tampereen yliopistopaino.
- Helamaa, O. 2008. ”Naiset nipottaa ja miehet huutaa”. Kuudesluokkalaisten näkemyksiä opettajan sukupuolen merkityksestä koulutyössä. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro gradu-tutkielma.
- Henricson, L. & Rydell, A-M. Children with behavior problems: The influence of social relations on problem stability, school achievement and peer acceptance across the first six years of school. *Infant and child development* 15, 347– 366.
- Hirsjärvi, S. 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Keuruu: Otavan.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13–14 painos. Keuruu: Otavan kirjapaino.
- Holopainen, P., Järvinen, R., Kuusela, J. & Packalen, P. 2009. Työrauha tavaksi. Opetushallitus. Helsinki: Edita Prima.
- Holopainen, M. & Pulkkinen, P. 2002. Tilastolliset menetelmät. Porvoo: WSOY.
- Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää: Varhainen puuttuminen koulussa. Juva: WS-Bookwell.
- Hurme, H. 1997. Perhe kehityksen kontekstina. Teoksessa N. Lyytinen, M. Korhonen & H. Lyytinen (toim.). Näkökulmia kehityspsykologiaan. kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 139–156.
- Hämäläinen, H. & Ihalainen, T. 2000. Häiriökäyttäytyminen Helsingin yläasteiden liikuntatunnilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Hämäläinen, A. & Sarkkila, M. 2003. Häiriökäyttäytyminen liikuntatunnilla- liikunnanopettajan valmiudet ja toiminta. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Inkilä, E. & Salmi, N. 2001. ”Välillä mun on ihan pakko häiritä”. Työrauhahäiriöistä peruskoulun 8. luokalla. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Kalanen, H. & Kekäläinen, A. 2004. Hynttyyt yhteen. Liikuntaryhmän kiinteyden kokeminen ja häiriökäyttäytyminen peruskoulun yhdeksäsluokkalaisilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Kananen, J. 2011. Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Taitto & Paino: Tampereen yliopistopaino.

Karma, K. 1983. Käyttäytymistieteiden metodologian perusteet. Keuruu: Otava.

Kellosaari, L. & Virpi, M. 2011. Kahden jyvaskyläläisen yläkoulun oppilaiden fyysinen aktiivisuus ja viihtyminen välitunnilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.

Kerola, K. & Sipilä, A-K. 2007. Haastava käyttäytyminen: syitä, muutoksen mahdollisuuksia. Kalevaprint.

Kouluterveydenhuolto. 2002. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino.

Kouluterveyskysely. 2010-2011. Koulutyö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [www-dokumentti]. <http://info.stakes.fi/kouluterveyskysely/FI/tulokset/index.htm>. Luettu 15.3.2012.

Kouluterveyskysely.2010-2011. Sosiaaliset suhteet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. [www-dokumentti]. [http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/ktkysely\\_kokomaa\\_200001\\_201011\\_pk.pdf](http://info.stakes.fi/kouluterveys/tulokset/ktkysely_kokomaa_200001_201011_pk.pdf). Luettu. 12.5.2012.

Kulinna, P., Cothran, D. & Regualos, R. 2003. Development of an instrument to measure student disruptive behavior. Measurement in physical education and exercise science 7(1), 25–41.

Kulinna, P., Cothran, D. & Regualos, R. 2006. Teachers' reports of student misbehavior in physical education. Research quarterly for exercise and sports 77(1), 32–40.

Kuorelahti, M. 1998. Käyttäytymisen ongelmat ja niiden luokittelu. Teoksessa T. Landonlahti, A. Naukkarinen & S. Vehmas (toim.). Poikkeava vai erityinen? Erityispedagogiikan monet ulottuvuudet. Juva: WSOY, 123–135.

- Kupernic, G., Leadbeater, B. & Blatt, S. 2001. School social climate and individual differences in vulnerability to psychopathology among middle school students. *Journal of school psychology* 39(2), 141–159.
- Kutinlahti, P. 2000. ”Kun lehdissä sanotaan että ei puututa, me kyllä puututaan.” Eri-tisopettajien puuttuminen oppilaiden ei-toivottuun käyttäytymiseen. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Kuusikko, R. & Virolainen, J. 2000. 9-luokkalaisten oppilaiden viihtyminen koululii-kunnassa. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu tutkielma.
- Kyriacou, C., Avramidis, E., Høie, H., Stephens, P. & Hultgren, Å. 2007. The develop-ment of student teacher´s views on pupil misbehavior during an initial teacher training programme in England and Norway. *Journal of education for teaching* 33(3), 293–307.
- Lampinen, P. 27.10.2011. Opettajien opetustavat vaihtelevat. Keski-suomalainen.
- Laukkanen, S., Shemeikka, S., Notkola, I-L., Koivumaa-Honkanen, H. & Nissinen, A. 2002. Externalizing and internalizing problems at school as signs of health-damaging behaviour and incipient marginalization. *Health promotion international* 17(2), 139–146.
- Launonen, P. 2011. Peruskoulun opettajien käsityksiä ja strategioita koululuokan hal-linnasta. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Pro gradu- tutkielma.
- Laakso, A-M. & Seitälä, J. 2011. 7-9-luokkalaisten nuorten terveys- ja häiriökäyttäyty-minen. Turun ammattikorkeakoulu. Hoitotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Lepola, H-M. 2004. Liikkumalla apua tarkkaavaisuuteen. Tapaustutkimus tarkkaavai-suushäiriöisille lapsille suunnatusta liikuntakerhosta. Jyväskylän yliopisto. Opettajakoulutuslaitos. Pro gradu- tutkielma.

- Levin, J. & Nolan, J. 2003. Classroom management. What every teacher should know about classroom management. Pensylvainian yliopisto.
- Lindqvist, H. & Niemenlehto, M-L. 2002. Työrauhaa etsimässä: Kokoneiden luokanopettajien käsityksiä työrauhasta sen häiriöistä. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- Lukion opetussuunnitelman perusteet. 2003. Opetushallitus. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Lämsä, A-L. 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS bookwell.
- Metsämuuronen, J. 2011. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä 2. e-kirja. 1. painos.
- Madsen, C., Becker, W. & Thomas, D. 1968. Rules, praise and ignoring: elements of elementary classroom control. Journal of applied behavior analysis 1(2), 139–150.
- Moilanen, I. 2004. Käyttäytymisen häiriöt. Teoksessa I. Moilanen, E. Räsänen, T. Tamminen, F. Almqvist, J. Piha & K. Kumpulainen (toim.). Lasten ja nuorisopsykiatria. 3. painos. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino, 265–275.
- Naukkarinen, A. 1999. Tasapainoilua kurinalaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden välillä. Jyväskylä, Lievestuore: Jyväskylä univeristy printig house & ER-paino.
- Opettajalehti. 3.6.2011. Työrauha huonontunut Suomen kouluissa.
- Palomäki, S. & Hekinaro-Johansson, P. 2010. Liikunnan oppimistulosten seuranta-arviointi perusopetuksessa 2010. Opetushallitus. Tampere: Juvenes print & Tampereen yliopistopaino, 2011.

- Peeters, T. & Jordan, R. 1998. The importance of trainee in the prevention of violence and abuse against people with autism. Teoksessa Draft code of good practice on prevention of violence against persons with autism, 57–74.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. 2004. Opetushallitus. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Perusopetuslaki. [www-dokumentti].  
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>. Luettu 15.3.2012.
- Poikkeus, A-M. 1997. Lasten toverisuhteet ja sosiaaliset taidot. Teoksessa N. Lyytinen, M. Korhonen & H. Lyytinen (toim.). Näkökulmia kehityspsykologiaan: kehitys kontekstissaan. Porvoo: WSOY, 122–137.
- Psykiatrian luokituskäsi kirja. 1997. Stakes. Rauma: Kirjapaino. West Point.
- Rovio, E. & Saaranen-Kauppinen, A. 2009. Ryhmädynamiikka ja ryhmän suhdejärjestelmät. Teoksessa E. Rovio, T. Lintunen & O. Salmi (toim.). Ryhmäilmiöt liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura. Tampere: Esa Print, 59–86.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Rovio, E. 2009. Päätöksenteko ja suorittaminen ryhmässä. Teoksessa Rovio, E., Lintunen, T. & Salmi, O (toim.). Ryhmäilmiöt liikunnassa. Liikuntatieteellinen seura. Tampere: Esa Print, 31–58.
- Sinkkonen, J. 2010. Poikien ja tyttöjen aggressioista Teoksessa T. Purjo (toim.). & E. Gjerstad (toim.). Sukupuoli ja väkivalta. Tampereen yliopistopaino, Juvenes print, 50–64.
- Salmivalli, C. 1998. Kiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Tammer-paino.
- Saloviita, T. 2007. Työrauha luokkaan: löydä omat toimintamallisi. Juva: WS Bookwell.



- Scheinin, P. & Niemivirta, M. 2000. Itsetunto, syrjäytymisuhka ja koulun toimintakulttuuri. Opetushallitus. Helsinki: Edita.
- Supaporn, S., Dodds, P. & Griffin, L. 2003. An ecological analysis of middle school misbehavior through student and teacher perspectives. *Journal of teaching in physical education* 22, 328–349.
- Supaporn, S. 2000. High school students' perspectives about misbehavior. *Proquest education journals* 57(3), 124–135.
- Ylipiipari, S. 2011. The development of student's physical and education motivation and physical activity. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä University Printing House.
- Väänänen, M. 2010. Yläkoululaisten fyysinen kunto ja fyysinen aktiivisuus. Jyväskylän yliopisto. Liikuntatieteiden laitos. Pro gradu-tutkielma.
- WHO. ICD version 2007. [www-dokumentti].  
<http://apps.who.int/classifications/apps/icd/icd10online/>. Luettu 15.3.2012.
9. luokkalaisen oppilaan mielipidekirjoitus. 20.12.2011. Lapin Kansa.

## LIITTEET

## Liite 1

Häiriökäyttäytymisen muodot kokoaineistossa (n=400) sekä erot tyttöjen ja poikien välillä

Häiriökäyttäytymisen muodot	Kokoaineisto		Tytöt		Pojat		T-arvo	p
	Ka	Kh	ka	kh	ka	kh		
Nauraminen/ kikattelu	3.15	1.03	3.33	1.00	2.99	1.03	3.37	.001
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	2.97	0.99	3.15	1.00	2.82	0.95	3.28	.001
Kiroilu	2.85	1.01	2.44	0.94	3.23	0.92	-8.48	<.001
Oppituntia häiritsevää puhumista	2.81	0.97	2.69	0.88	2.91	1.04	-2.27	.024
Ei osallistu kuukautisten takia ( <u>vain tytöt</u> )	2.42	0.79	2.42	0.79	-	-	-	-
Oppilaat, joiden aina täytyy olla ensimmäinen ja paras	2.40	1.03	2.41	1.02	2.39	1.04	.20	.839
Laiskuus	2.38	0.91	2.20	0.87	2.55	0.92	-3.81	<.001
Esiintyminen/ pelleily	2.35	0.97	2.13	0.86	2.55	1.02	-4.40	<.001
Ei seuraa ohjeita	2.32	0.83	2.09	0.76	2.53	0.83	-5.46	<.001
Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	2.26	0.79	2.31	0.77	2.22	0.81	1.23	.221
Pettyy, kun häviää tai epäonnistuu	2.26	0.90	2.18	0.83	2.33	0.96	-1.65	.101
Liikuntavaatteiden unohtaminen	2.24	0.80	2.07	0.69	2.39	0.86	-4.14	<.001
Pelaaminen liian rajusti	2.22	0.85	2.01	0.80	2.42	0.85	-5.07	<.001
Ohjeiden pyytäminen aina uudelleen	2.21	0.85	2.18	0.79	2.23	0.90	-.49	.622
Keskittymisvaikeudet	2.19	0.85	2.07	0.85	2.30	0.84	-2.77	.006
Turha esinemelu	2.19	0.86	1.98	0.77	2.38	0.89	-4.70	<.001
Huomion hakeminen	2.19	0.95	2.09	0.94	2.27	0.95	-1.94	.053
Heikko itsetunto	2.19	0.89	2.35	0.95	2.04	0.81	3.49	.001
Valittaminen/ ruikuttaminen	2.18	0.99	2.07	0.95	2.27	1.02	-1.94	.053
”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	2.16	0.91	2.27	0.89	2.06	0.90	2.30	.022
Ei osallistu	2.02	0.86	1.91	0.86	2.13	0.86	-2.63	.009
Vaikeus istua paikallaan	2.02	0.89	1.90	0.78	2.13	0.96	-2.64	.009
Epäreilusti pelaaminen	2.01	0.75	1.84	0.73	2.17	0.75	-4.48	<.001
Huonosti riviin asettuminen	1.99	0.78	1.79	0.70	2.17	0.81	-5.02	<.001
Opetuksen keskeyttäminen	1.97	0.78	1.77	0.69	2.16	0.82	-5.04	<.001
Näsäviisaus muita oppilaita kohtaan	1.94	0.83	1.76	0.78	2.10	0.84	-4.10	<.001
Riitely	1.94	0.84	1.60	0.68	2.25	0.86	-8.30	<.001
Rivo elekieli	1.93	0.97	1.59	0.82	2.25	0.99	-7.28	<.001
Purukumin syöminen tunnilla	1.93	0.90	2.05	0.92	1.83	0.87	2.39	.017
Tehtävien tai harjoitusten suorittaminen myöhässä	1.91	0.71	1.85	0.73	1.96	0.69	-1.59	.112

Sanaton kiusaaminen	1.90	0.90	1.87	0.99	1.93	0.82	-.57	.567
Muiden oppilaiden pilkkaaminen	1.89	0.90	1.63	0.86	2.13	0.87	-5.77	<.001
Varusteiden huolimaton käyttö	1.88	0.77	1.71	0.72	2.04	0.79	-4.40	<.001
Vastaan väittäminen	1.88	0.76	1.66	0.69	2.07	0.77	-5.47	<.001
Tahallaan hitaasti liikkuminen	1.86	0.87	1.68	0.78	2.02	0.92	-3.91	<.001
Valehtelu	1.84	0.78	1.64	0.72	2.02	0.78	-5.10	<.001
Sairauden teeskentely	1.84	0.88	1.81	0.89	1.86	0.87	-.51	.614
Maltin menettäminen/ Kiukunpuuskat	1.79	0.84	1.53	0.75	2.04	0.84	-6.41	<.001
Huijaaminen	1.76	0.81	1.55	0.72	1.96	0.84	-5.13	<.001
Syrjäänvetäytyminen	1.71	0.73	1.68	0.73	1.73	0.72	-.75	.454
Saamattomuus	1.70	0.82	1.61	0.78	1.77	0.84	-1.99	.047
Kiusaaminen	1.68	0.76	1.48	0.70	1.87	0.76	-5.29	<.001
Likaiset liikuntavaatteet	1.66	0.81	1.47	0.67	1.83	0.88	-4.64	<.001
Toisten työntäminen ja lyöminen	1.65	0.80	1.26	0.52	2.00	0.86	-10.53	<.001
Riidanhaluisuus ja hännääminen	1.63	0.71	1.36	0.56	1.87	0.75	-7.56	<.001
Turvallisuutta vaarantava toiminta	1.62	0.76	1.34	0.56	1.87	0.83	-7.61	<.001
Näsäviisaus opettajaa kohtaan	1.60	0.77	1.38	0.62	1.80	0.83	-5.66	<.001
Ujon tai sulkeutuneen esittäminen	1.57	0.76	1.60	0.84	1.55	0.68	.64	.523
Ryhmästä poistuminen aktiivisuuden aikana	1.55	0.69	1.42	0.60	1.66	0.74	-.35	<.001
Kantelu	1.54	0.75	1.44	0.62	1.64	0.84	-2.73	.007
Toisten työskentelyn estäminen	1.50	0.66	1.30	0.51	1.69	0.72	-6.38	<.001
Toisten uhkailu	1.49	0.77	1.15	0.39	1.79	0.90	-9.38	<.001
Tappelu	1.36	0.59	1.10	0.30	1.60	0.66	-9.96	<.001
Opettajaan takertuminen	1.36	0.59	1.31	0.57	1.41	0.60	-1.58	.116
Luokasta luvatta lähteminen	1.31	0.51	1.23	0.45	1.37	0.56	-2.81	.005
Seiniin ja lokerikkoihin kirjoittaminen	1.27	0.52	1.25	0.51	1.28	0.53	-.48	.634
Varastelu	1.26	0.55	1.26	0.57	1.26	0.54	.07	.947
Seksuaalinen häirintä	1.19	0.56	1.06	0.26	1.31	0.71	-4.65	<.001
Nuuskan käyttö	1.18	0.60	1.05	0.43	1.31	0.72	-4.07	<.001
Tunnilla tupakointi	1.16	0.43	1.04	0.20	1.26	0.55	-5.37	<.001

## Liite 2

## Häiriökäyttäytymisen muodot suurusjärjestyksessä opettaja-aineiston mukaan (n=4)

Häiriökäyttäytymisen muoto	Ka	Kh	Häiriökäyttäytymisen muoto	Ka	Kh
Oppituntia häiritsevä puhuminen	3.00	0.82	Liikuntavaatteiden unohtaminen	2.00	0.82
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	2.75	0.96	Riitely	2.00	0.00
Heikko itsetunto	2.75	0.50	Ei osallistu kuukautisten takia	2.00	1.15
Keskittymisvaikeudet	2.75	0.50	Syrjäänvetäytyminen	1.75	0.50
Nauraminen ja kikattelu	2.75	0.96	Näsäviisus opettajaa kohtaan	1.75	0.50
Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	2.75	0.50	Tahallaan hitaasti liikkuminen	1.75	0.50
Laiskuus	2.50	0.58	Vastaan väittäminen	1.75	0.50
”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	2.50	0.58	Toisten työntäminen ja lyöminen	1.75	0.50
Pettyy kun häviää tai epäonnistuu	2.50	0.58	Riidan haluisuus ja hännääminen	1.75	0.50
Ei seuraa ohjeita	2.50	0.58	Oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras	1.75	0.50
Likaiset liikuntavaatteet	2.25	0.50	Muiden oppilaiden pilkkaaminen	1.75	0.50
Näsäviisus muita oppilaita kohtaan	2.25	0.96	Valehtelu	1.75	0.50
Huomion hakeminen	2.25	0.50	Opetuksen keskeyttäminen	1.75	0.50
Pelaaminen liian rajusti	2.25	0.50	Kiusaaminen	1.75	0.50
Ohjeiden pyytäminen aina uudelleen	2.25	0.50	Varastelu	1.75	0.50
Varusteiden huolimaton käyttö	2.25	0.96	Purukumin syöminen tunnilla	1.75	0.50
Turvallisuutta vaarantava toiminta	2.25	0.50	Kantelu	1.50	0.58
Vaikeus istua paikallaan	2.25	0.96	Toisten työskentelyn estäminen	1.50	0.58
Kiroilu	2.25	0.50	Toisten uhkailu	1.50	0.58
Turha esinemelu	2.00	0.00	Rivo elekieli	1.50	0.58
Epäreilusti pelaaminen	2.00	0.82	Ujon tai sulkeutuneen esittäminen	1.50	0.58
Valittaminen ruikuttaminen	2.00	0.00	Ryhmästä poistuminen aktiivisuuden aikana	1.33	0.58
Huijaaminen	2.00	0.82	Luokasta luvatta lähteminen	1.25	0.50
Tehtävien tai harjoitusten suorittaminen myöhässä	2.00	0.82	Opettajaan takertuminen	1.25	0.50
Ei osallistu	2.00	0.82	Tunnilla tupakointi	1.25	0.50
Sairauden teeskentely	2.00	0.00	Tappelu	1.25	0.50
Esiintyminen ja pelleily	2.00	0.82	Seksuaalinen häirintä	1.00	0.00
Maltin menettäminen ja kiukunpuuskat	2.00	0.82	Seiniin ja lokerikkoihin kirjoittaminen	1.00	0.00
Huonosti riviin asettuminen	2.00	0.00	Nuuskan käyttö	-	-
			Sanaton kiusaaminen	-	-
			Saamattomuus	-	-

## Liite 3

### Ohjeet kyselylomakkeen täyttämiseen

#### **Taustatietoja tutkimuksesta**

Olen Veli-Matti Tranberg ja opiskelen Jyväskylän yliopistossa liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnassa liikuntapedagogiikkaa. Teen tällä hetkellä gradua häiriökäyttäytymisestä liikunnanopetuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää liikunnanopetuksessa esiintyviä häiriökäyttäytymisen muotoja.

#### **Ohjeita kyselylomakkeen täyttämiseen**

Oppilaille ja opettajille on molemmille omat kyselylomakkeensa. Lomakkeet ovat pituudeltaan 4 sivua ja niiden täyttämiseen menee noin 15 minuuttia. Jokainen oppilas sekä opettaja täyttävät lomakkeen yksin. Kyselylomakkeesta saatuja tietoja ei anneta julkisuuteen, opettajat ja oppilaat pysyvät tuntemattomina. Oppilaille on hyvä korostaa, että kyseinen opettaja ei tarkastele tuloksia, vaan ne tulevat tutkimuskäyttöön.

#### **Kyselylomakkeen palauttaminen**

Kyselylomake palautetaan ohjaavalle opettajalle. Tämä tarkistaa, että oppilas on täyttänyt jokaisen kohdan kyselylomakkeesta. Opettaja laittaa kyselylomakkeet mukana tulleeeseen kirjekuoreen. Kun kaikkien oppilaiden vastaukset on saatu, opettaja sulkee kirjekuoren ja antaa sen sovitulle opettajalle, joka huolehtii kirjekuoret postiin.

#### **Ydinohjeet ohjaavalle opettajalle**

1. Kerro oppilaille, mitä tehdään ja miksi

- Tutkitaan häiriökäyttäytymistä liikunnanopetuksessa
- 4 sivua pitkä, kestää 15 minuuttia
- Jokainen täyttää yksin, kaikki kohdat täytetään, kannusta oppilaita vastamaan rehellisesti
- Kyseinen opettaja ei tarkastele tuloksia

2. Kyselylomakkeen palautus

- Tarkasta, että kaikkiin kohtiin on vastattu
- Laita kyselylomakkeet kirjekuoreen ja sulje kirjekuori, kun kaikki ovat vastanneet
- Postita kuoret

Kiitos vaivannäöstäsi ja hyvää syksyn jatkoa

Terveisin Veli-Matti Tranberg, mail. [veli-matti.v-m.tranberg@student.jyu.fi](mailto:veli-matti.v-m.tranberg@student.jyu.fi), [velit-  
ra@gmail.com](mailto:velit-<br/>ra@gmail.com)

## Liite 4

**Kyselylomake oppilaille**

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää liikunnanopetuksessa esiintyviä häiriökäyttäytymisen muotoja. Kyselylomake on pituudeltaan 4 sivua ja sen täyttämiseen menee noin 10 minuuttia. Vastaa jokaiseen kysymykseen yksin, rehellisesti ja oman mielipiteesi mukaan. Kun olet vastannut kaikkiin kysymyksiin, palauta kyselylomake opettajalle. Vastauksiasi käsitellään luottamuksellisesti. Kiitos vaivannäöstäsi

**Ympyröi sopiva vaihtoehto ja vastaa puuttuviin kohtiin**

1. Sukupuoli: Tyttö Poika

2. Luokka-asteesi (esim. 7 A) \_\_\_\_\_

3. Onko liikuntatunneillasi pääsääntöisesti a) Tyttöjä b) Poikia c) Tyttöjä ja poikia

4. Ympyröi vaihtoehto, joka mielestäsi kuvaa parhaiten sitä, kuinka usein tiettyä häiriökäyttäytymisen muotoa esiintyy liikuntatunnillasi.

**Huom! Liikuntatunnilla tarkoitetaan opettajan pitämää oppituntia. Liikuntatuntiin ei kuulu siirtymiset liikuntapaikoille, esimerkiksi siirtymiset suunnistukseen ja urheilukentälle.**

	<b>Ei koskaan</b>	<b>Harvoin</b>	<b>Joskus</b>	<b>Usein</b>	<b>Aina</b>
1. Kiroilu	1	2	3	4	5
2. Tappelu	1	2	3	4	5
3. Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	1	2	3	4	5
4. Purukumin syöminen tunnilla	1	2	3	4	5
5. Tunnilla tupakointi	1	2	3	4	5
6. Vaikeus istua paikallaan	1	2	3	4	5
7. Varastelu	1	2	3	4	5
8. Kiusaaminen	1	2	3	4	5
9. Riitely	1	2	3	4	5
10. Oppituntia häiritsevä puhuminen	1	2	3	4	5
11. Nauraminen/ Kikattelu	1	2	3	4	5

	<b>Ei koskaan</b>	<b>Harvoin</b>	<b>Joskus</b>	<b>Usein</b>	<b>Aina</b>
12. Seiniin ja lokerikkoihin kirjoittaminen	1	2	3	4	5
13. Liikuntavaatteiden unohtaminen	1	2	3	4	5
14. Opetuksen keskeyttäminen	1	2	3	4	5
15. Huonosti riviin asettuminen	1	2	3	4	5
16. Turvallisuutta vaarantava toiminta	1	2	3	4	5
17. Keskittymisvaikeudet	1	2	3	4	5
18. Varusteiden huolimaton käyttö	1	2	3	4	5
19. Ei seuraa ohjeita	1	2	3	4	5
20. Valehtelu	1	2	3	4	5
21. Maltin menettäminen/ kiukunpuuskat	1	2	3	4	5
22. Esiintyminen/Pelleily	1	2	3	4	5
23. Heikko itsetunto	1	2	3	4	5
24. Muiden oppilaiden pilkkaaminen	1	2	3	4	5
25. Sairauden teeskentely	1	2	3	4	5
26. Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	1	2	3	4	5
27. Ujon tai/ja sulkeutuneen esittäminen	1	2	3	4	5
28. Ohjeiden pyytäminen aina uudelleen	1	2	3	4	5
29. Opetajaan takertuminen	1	2	3	4	5
30. Pettyy kun häviää tai epäonnistuu	1	2	3	4	5
31. Ei osallistu tunnilla	1	2	3	4	5
32. Tehtävien/harjoitusten suorittaminen myöhässä	1	2	3	4	5
33. Ryhmästä poistuminen ryhmän toiminnan aikana	1	2	3	4	5
34. Huijaaminen	1	2	3	4	5
35. Pelaaminen liian rajusti	1	2	3	4	5
36. Valittaminen/ruikuttaminen	1	2	3	4	5

	<b>Ei koskaan</b>	<b>Harvoin</b>	<b>Joskus</b>	<b>Usein</b>	<b>Aina</b>
37. ”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	1	2	3	4	5
38. Oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras	1	2	3	4	5
39. Ei osallistu kuukautisten takia	1	2	3	4	5
40. Epäreilusti pelaaminen	1	2	3	4	5
41. Seksuaalinen häirintä	1	2	3	4	5
42. Nuuskan käyttö	1	2	3	4	5
43. Riidanhaluisuus/ hännäminen	1	2	3	4	5
44. Rivo elekieli (esim. keskisormen näyttäminen)	1	2	3	4	5
45. Laiskuus	1	2	3	4	5
46. Huomion hakeminen	1	2	3	4	5
47. Toisten uhkailu	1	2	3	4	5
48. Näsäviisuus muita oppilaita kohtaan	1	2	3	4	5
49. Toisten työntäminen ja lyöminen	1	2	3	4	5
50. Luokasta luvatta lähteminen	1	2	3	4	5
51. Toisten työskentelyn estäminen	1	2	3	4	5
52. Vastaan väittäminen	1	2	3	4	5
53. Tahallaan hitaasti liikkuminen	1	2	3	4	5
54. Likaiset liikuntavaatteet	1	2	3	4	5
55. Kantelu	1	2	3	4	5
56. Näsäviisuus opettajaa kohtaan	1	2	3	4	5
57. Turha esinemelu esim. pallon pommittaminen kun opettaja puhuu	1	2	3	4	5
58. Syrjäänvetäytyminen	1	2	3	4	5
59. Saamattomuus	1	2	3	4	5
60. Sanaton kiusaaminen (esim. loukkaavat eleet, katseet)	1	2	3	4	5

**Käännä→**



5. Ympyröi yksi sopiva vaihtoehto. Onko työskentelyrauha liikuntatunnillasi?

1. Erittäin hyvä
2. Hyvä
3. Kohtalainen
4. Huono
5. Erittäin huono

6. Kirjoita 1-3 edellisessä listassa mainittua häiriökäyttäytymisen muotoa, jotka häiritsevät oppimistasi liikunnantunnilla kaikkein eniten

---

---

---

---

7. Puuttuiko mielestäsi listalta jokin häiriökäyttäytymisen muoto?

---

---

---

---

Muuta palautetta lomakkeesta

---

---

---

---

Kiitos vastauksistasi

Veli-Matti Tranberg

## Liite 5

## Tytöiden ja poikien jakaumat (%) yleisimmissä häiriökäyttäytymisen muodoissa

		n	Ei koskaan	Harvoin	Joskus	Usein tai aina
Heikko itsetunto	Tytöt	189	19.0	40.7	27.5	12.7
	Pojat	209	25.8	48.9	21.5	3.8
Nauraminen ja kikattelu	Tytöt	188	3.7	14.4	39.9	42.1
	Pojat	205	7.3	25.9	33.2	33.7
Vain samojen kavereiden kanssa oleminen	Tytöt	186	4.8	23.1	30.6	41.4
	Pojat	208	8.2	27.4	42.3	22.1
”En pysty siihen” ajatuksen toistaminen	Tytöt	189	18.5	46.6	24.9	10.0
	Pojat	209	31.6	36.8	25.8	5.8
Kiroilu	Tytöt	190	13.7	43.7	30.0	12.6
	Pojat	208	1.9	17.8	44.7	35.5
Ei seuraa ohjeita	Tytöt	189	20.6	53.4	22.2	3.7
	Pojat	207	8.7	42.5	37.2	11.6
Esiintyminen ja pelleily	Tytöt	191	23.0	48.2	22.5	6.2
	Pojat	209	15.8	34.0	33.5	16.7
Laiskuus	Tytöt	191	19.9	47.6	26.2	6.3
	Pojat	209	9.6	45.0	28.7	16.7
Liikuntavaatteiden unohtaminen	Tytöt	188	18.6	58.0	21.3	2.1
	Pojat	209	14.4	41.6	35.4	8.7
Pelaaminen liian rajusti	Tytöt	189	28.6	45.0	23.8	2.6
	Pojat	205	13.2	41.5	35.1	10.2
Oppituntia häiritsevä puhuminen	Tytöt	190	7.9	32.8	43.4	15.9
	Pojat	208	7.2	28.8	37.0	26.9
Ei osallistu kuukautisten takia (vain tytöt)	Tytöt	189	7.9	51.9	30.7	9.5
	Pojat	-	-	-	-	-
Myöhästymiset ja poissaolot tunnilta	Tytöt	188	13.1	46.1	35.1	4.2
	Pojat	208	15.8	53.1	25.4	5.2
Oppilaat, joiden täytyy aina olla ensimmäinen ja paras	Tytöt	190	19.4	37.2	28.2	14.1
	Pojat	208	20.1	39.7	23.0	16.8